

Eesti Konjunkturiinstituut
Estonian Institute of Economic Research

**Illegaalse alkoholi ja sigarettide
tarbimine ja kaubandus ning
ümbrikupalkade maksmine Eestis 2018
(elanike hinnangute alusel)**

Tallinn
Juuni 2019

Projektgrupi koosseis: Elmar Orro, Evelin Ahermaa, Ülo Mattheus, Marje Josing, Lia Lepane,
Mati Reiman, Kiira Martens, Ingrid Niklus, Viivika Savina, Eva Priedenthal

Eesti Konjunkturiinstituut
Rävala 6 19080 Tallinn
tel 668 1242
e-mail: eki@ki.ee
<http://www.ki.ee>

Copyright © Eesti Konjunkturiinstituut

SISUKORD

1. ILLEGAALSE ALKOHOLI TARBIMISE JA KAUBANDUSE UURING.....	4
1.1. Legaalse alkoholi eelistamine	5
1.2. Elanike eksperthinnangud alkoholi illegaalse kaubanduse kohta	8
1.3. Illegaalse alkoholi isiklik tarbimine	14
1.3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus ja ostukohad	14
1.3.2. Legaalse ja Illegaalse alkoholi hinnad	15
1.3.3. Illegaalse alkoholi ostmise.....	17
1.4. Illegaalse alkoholi osakaal kange alkoholi turul	22
Kokkuvõte.....	24
2. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE TARBIMISE JA KAUBANDUSE UURING	26
2.1. Eesti elanike suitsetamisharjumused	27
2.1.1. Suitsetamise levik täiskasvanud elanike hulgas.....	27
2.1.2. Legaalsete sigarettide eelistamise põhjused	29
2.1.3. Sigarettide hankimine välismaalt.....	31
2.2. Elanike eksperthinnangud sigarettide illegaalse müügi kohta	34
2.3. Illegaalsete sigarettide isiklik tarbimine	37
2.3.1. Illegaalsete sigarettide ostukohad	37
2.3.2. Illegaalsete sigarettide hinnad ja ostmise	38
2.4. Illegaalsete sigarettide osakaal sigaretiturul.....	45
Kokkuvõte.....	47
3. ÜMBRIKUPALKADE UURING	48
3.1. Elanike hinnang ümbrikupalga probleemile.....	49
3.2. Ümbrikupalgade levik	52
3.2.1. Ümbrikupalga saamine	52
3.2.2. Ümbrikupalgaga rahulolu.....	54
3.2.3. Maksukaotus	55
Kokkuvõte.....	57
Lisad	
Lisa 1. Küsitlustulemuste protsentjaotused	58
Lisa 2. Küsitlustulemuste protsentjaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes.....	68
Lisa 3. Küsitletud kogumi iseloomustus	85

1. ILLEGAALSE ALKOHOLI TARBIMISE JA KAUBANDUSE UURING

Alkoholi salakaubandus on legaalse alkoholituru kõrval alati eksisteerinud. Legaalselt müüdavat alkoholi eristab illegaalsest alkoholist aktsiisimaks, millega riik hoiab alkoholi müügihinda kõrgemana, et piirata kättesaadavust. Salaalkoholi puhul makse (aktsiisimaks, käibemaks) ei maksta ja nii on võimalik seda müüa alati madalama hinnaga. Märkatav legaalse ja illegaalse alkoholi hinnavahe paneb osa tarbijaid eelistama just odavamalt alternatiivi, vaatamata sellele, et ollakse teadlikud salaalkoholi ostmise ebaseaduslikkusest ja võimalikest ohtudest tervisele.

Viimastel aastatel on alkoholi aktsiisimäärad Eestis kiiresti kasvanud – aastatel 2015 ja 2016 tõusid need 15% aastas ning 2017. aastal suurenesid õlle ja lahjade kääritatud jookide aktsiisimäärad vastavalt 87% ja 60%. Suured aktsiisitõusud on oluliselt mõjutanud ka alkoholsete jookide hinnakasvu, kuid siiski ei ole jookide kallinemine toonud kaasa kardetud salatarbimise suurenemist. Üheks põhjuseks on kindlasti Läti piirikaubanduse aktiveerumine, mis on pakkunud hinnatundlikumale tarbijaskonnale sobilikku legaalselt alternatiivi. Läti piirilt ostes on alkoholi võimalik soetada võrreldes Eesti kauplustega kuni poole odavamalt ning seega on Lätist ostetud jookide hinnatase salaalkoholi hindadega täiesti konkurentsivõimeline. Samas ei saa jätta märkimata, et välismaalt võib alkoholi kaasa tuua vaid enda tarbeks, selle toomine kellegi tellimusel raha eest, rääkimata edasimüümisest, on ebaseaduslik, kuna maksud jäetakse sellisel juhul Eesti riigile tasumata. Teiseks salaturu kasvu vähendavaks faktoriks on majanduse hea seis ja elanike reaalkade suurenemine, mis samuti vähendab inimeste huvi mittelegaalsete alternatiivide vastu. Seda näitab ka pikemaajaline statistika, et salatarbimine on kasvanud majanduses keerukamatel aegadel, kui on suurenenud tööpuudus ning huvi illegaalse alkoholi vastu on langenud, kui majanduse on tõusufaasis.

Illegaalse alkoholituru uurimiseks on Eesti Konjunktuuriinstituut korraldanud vastavaid küsitlusi alates 1998. aastast. Viimane täiskasvanud elanikkonna hulgas tehtud küsitlus viidi läbi 2018. aasta detsembris. Elanike küsitluse kaudu püütakse välja selgitada salaalkoholi tarbimise põhjuseid ning elanike seotust salaalkoholi turuga. Selleks on palutud vastajatel hinnata nii salaalkoholi levikut üldisemalt kui ka iseloomustada isiklike kokkupuuteid illegaalse alkoholiga. Saadud vastuste põhjal antakse hinnang illegaalse alkoholi turumahu kohta, hinnatakse salaalkoholi osakaalu kange alkoholi müügist ning riigile tekitatud maksukaotusi. Lisaks küsitlustulemustele on töös kasutatud ka Rahandusministeeriumi, Statistikaameti ja *Eurostati* andmeid ning Maksu- ja Tolliameti ning alkoholitootjate infot.

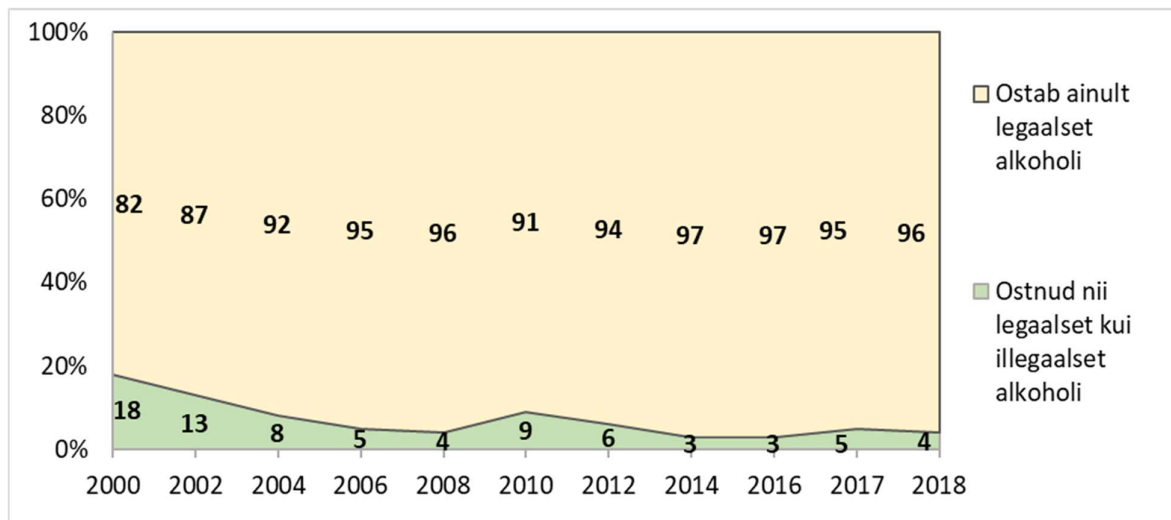
Kirjalikult saadetud ja veebiküsitluse teel toimunud küsitlusele vastas kokku 1011 Eesti elanikku vanuses 18-74 aastat. Küsitletud kuulusid EKI tarbijate paneeli, esindades läbilõiget Eesti elanikest vanuse, soo, rahvuse, regiooni, hariduse ja sissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) alusel. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused kaalutud vanuse, soo ja rahvuse järgi. Küsitlustulemuste üldjaotused on toodud lisas 1 ning sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes valikuliselt lisas 2. Küsitletud kogumi iseloomustus on esitatud lisas 3.

1.1. LEGAALSE ALKOHOLI EELISTAMINE

Eestis on alkoholsete jookide müügivõrk väga lai ning nende kättesaadavus kerge. Peamised piirangud, millega alkoholi müümist mõjutatakse, on seotud ostjate vanusega (müügikeeld alla 18-aasta vanustele) ning müügi kellaaegadega (öise müügi keeld). Alkoholi müügipiirangud koos kasvanud jaehindadega peaks teoreetiliselt mõjutama alkoholsete jookide kättesaadavust, kuid avatud Euroopa ühisturu tingimustes on viimastel aastatel paljud tarbijad leidnud tee Läti, kus piirikauplustes müüdavad joogid võivad osutada kuni poole odavamaks võrreldes Eesti jaehindadega. Nendest faktoritest lähtuvalt kaotab salaalkohol oma eeliseid, sest ühelt poolt on inimestel raha, et osta legaalset alkoholi ning teiselt poolt saab odavamat alkoholi Läti piirilt.

Küsitluse järgi oli 2018. aastal alkoholsete jooke tarbinud 86% Eesti elanikest. Läbi aastate tehtud küsitlused on näidanud, et enamik alkoholitarbijatest eelistab legaalsete alkoholsete jooke, kuid alati on teatud osa inimesi, kes tarbivad ka illegaalset alkoholi. Siiski on illegaalset alkoholi ostjad alates 2006. aastast moodustanud alla kümnendiku kõigist alkoholitarbijatest ja on viimasel viiel aastal jäänud 3-4% vahele. Ka 2018. aastal oli küsitluse järgi illegaalset alkoholi ostnud 4% alkoholitarbijatest ning 96% oli ostnud ainult legaalset päritolu alkoholi (vt joonis 1.1).

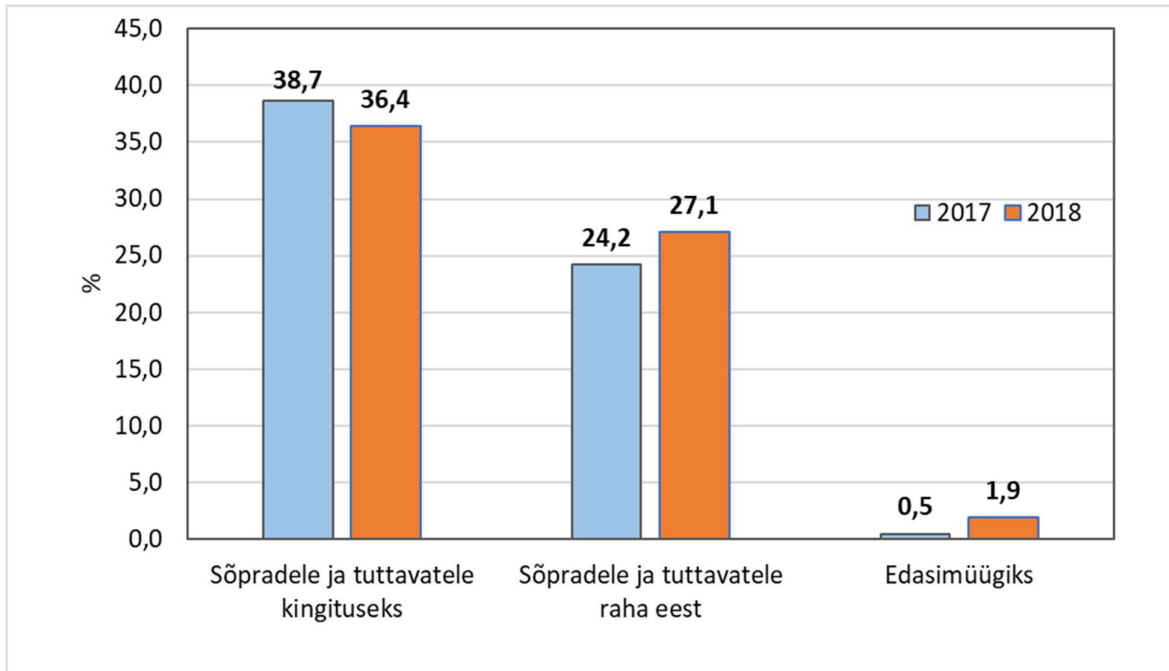
Joonis 1.1. Legaalse ja illegaalset alkoholi vahel valiku tegemine 2000–2018 (% alkoholi tarbijatest)

Tavamõistes on salaalkoholina käsitletud kanget alkoholi, peamiselt viina, puskarit või piiritust, mis on kas isevalmistatud või siis enamasti idapiiri tagant smugeldatud. Samas on ka Läti piirikaubandus viinud olukorrani, et alkoholi tuuakse raha eest teistele kaasa või siis otseselt edasimüümiseks. Kuigi Euroopa Liidu piires on kaupadel tagatud vaba liikumine, ei ole aktsiisikaupade puhul selline tegevus siiski seaduslik, sest aktsiisikaupade müügitehingu pealt tuleb riigile tasuda aktsiisimaksu (mida eraisikud ei tee). Sellegipoolest ei saa Lätist toodud alkoholi otseselt salaalkoholiks pidada, sest tegemist on igati legaalselt hangitud toodetega, millega seotud müügitehing ei ole vaid seaduslik. Seda ei teadvusta sageli ka tarbijad, kes ei oska Lätist toodud alkoholi ostmist kuidagi illegaalseks tegevuseks pidada. Küsitluse järgi on nii sõpradele-tuttavatele raha eest alkoholi toomine kui ka alkoholi Lätist ostmise edasimüügi eesmärgil 2018. aastal

kasvanud: kellegi tellimuse peale raha eest oli alkoholi kaasa toonud 27% Lätist alkoholi ostnutest, edasimüügiks aga 2% Lätist alkoholi ostnutest (2017. aastal vastavalt 24% ja 1%, vt joonis 1.2). Kuna varasemates töödes on salaalkoholina traditsiooniliselt käsitletud vaid kangeid alkohoolseid jooke, siis võrreldavuse tagamiseks on ka käesolevas töös lähtutud jookidest, mille ostmisel ja tarbimisel oli inimene teadlik, et seda on müüdnud seadusevastaselt.

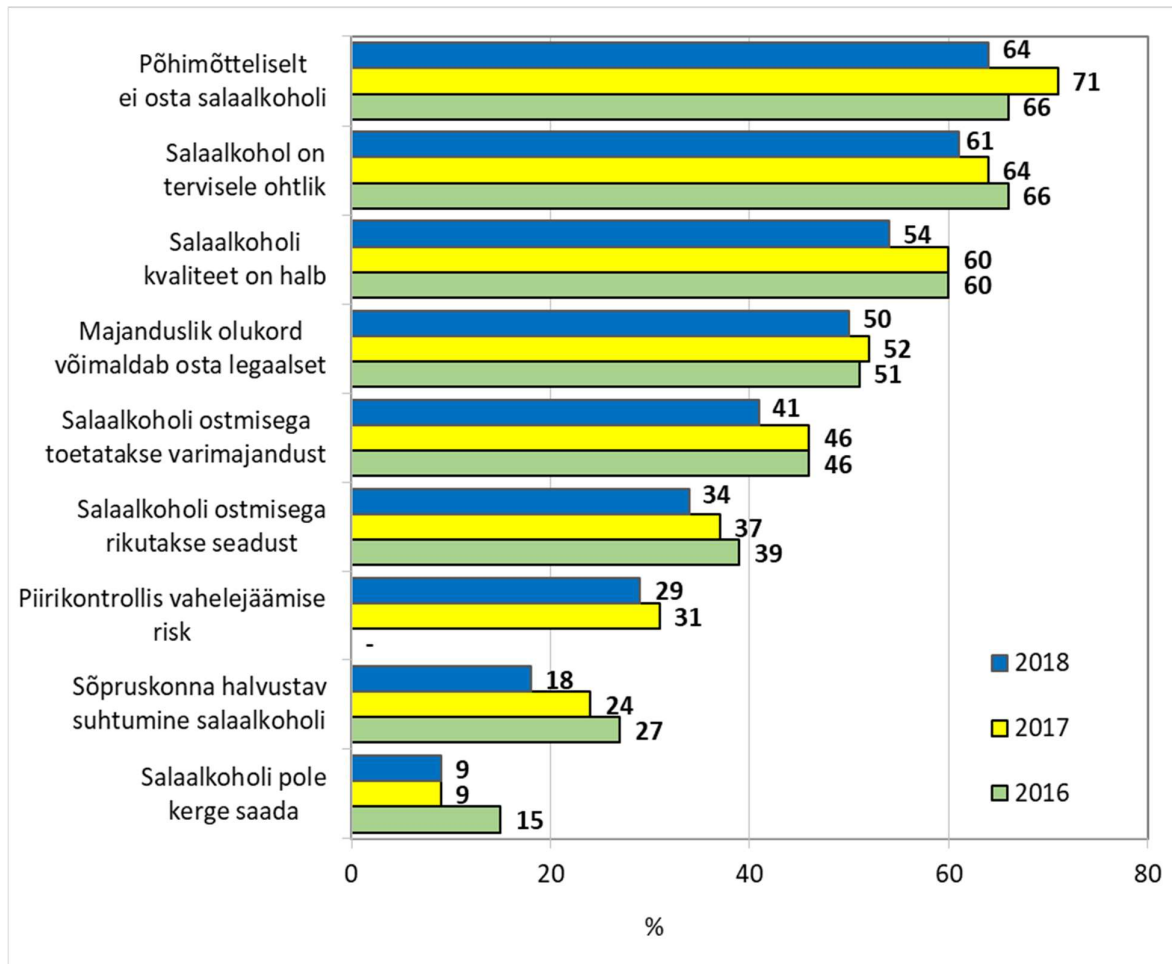
Joonis 1.2. Lätist alkohoolsete jookide ostmise eesmärk 2017–2018
(% Lätis alkoholi ostnutest)

Legaalset alkoholi eelistatakse salaalkoholile kõikides sotsiaal-demograafilistes gruppides, kuid esines teatud erisusi sõltuvalt tarbijate elukohast, soost, haridusest ja sissetulekust. Nii eelistasid legaalseid alkohoolseid jooke keskmisest rohkem naised, kõrgema haridustaseme- ja sissetulekuga elanikud (vt lisa 2.1).

Järgnevalt uuriti elanikel põhjuseid, mis panevad neid eelistama legaalset alkoholi. Selleks oli küsimustikus ette antud argumendid, mida paluti vastajatel järjestada vastavalt nende olulisusele. Kõigis varasemates uuringutes on määravaimaks osutunud põhimõtteline hoiak mitte osta illegaalset alkoholi ja ka 2018. aastal pidas antud seisukohta väga oluliseks 64% legaalse alkoholi tarbijatest (vt joonis 1.3). Legaalse alkoholi eelistamise põhjustest järgmistena toodi välja kartus, et salaalkohol võib olla tervisele ohtlik (61%) või et selle kvaliteet on halb (54%) ning pooled legaalse alkoholi eelistajatest (50%) põhjendasid oma seisukohta piisavalt hea majandusliku olukorraga. Vähem oluliseks hinnati argumente, et salaalkoholi ostmisega toetatakse varimajandust (41%) ja rikutakse seadust (34%), samuti ei mõjuta suurema osa alkoholitarbijate eelistusi salaalkoholiga piiril vahelejäämise risk, aga ka sõpruskonna halvustav suhtumine salaalkoholi (väga oluliseks pidas neid legaalse alkoholi eelistamisel vastavalt 29% ja 18% legaalse alkoholi tarbijatest). Kõige vähem põhjendati legaalse alkoholi tarbimist asjaoluga, et salaalkoholi pole kerge saada (9% legaalse alkoholi tarbijatest).

Joonis 1.3. Legaalse alkoholi eelistamise põhjused 2016–2018
 (% legaalse alkoholi tarbijatest, kelle hinnangul oli põhjus väga oluline)

1.2. ELANIKE EKSPERTHINNANGUD ALKOHOLI ILLEGAALSE KAUBANDUSE KOHTA

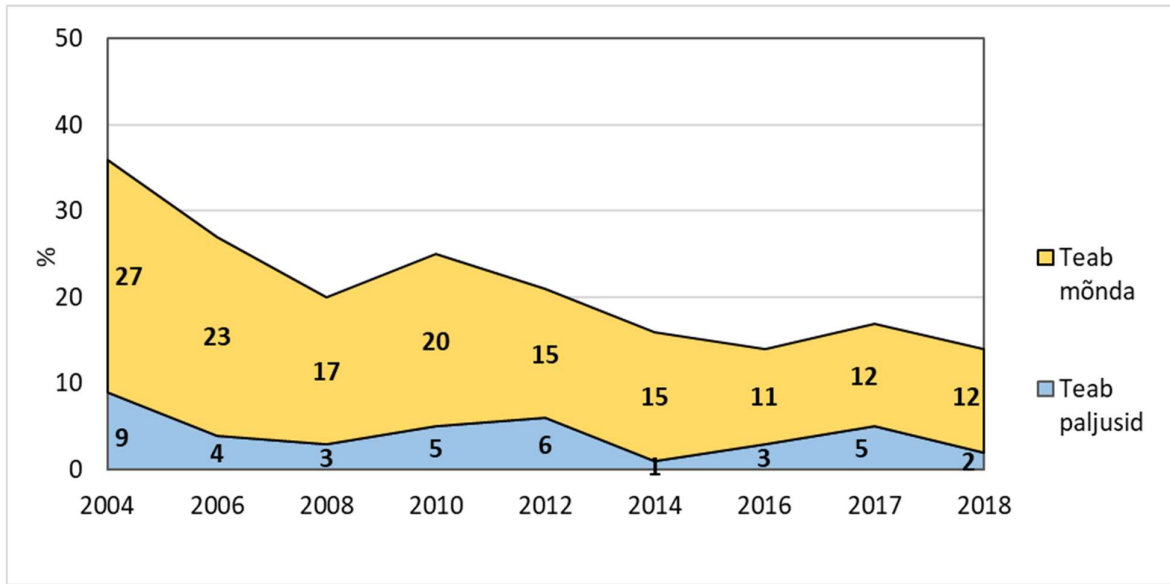
Illegaalse alkoholikaubanduse leviku uurimiseks viib EKI elanikkonna hulgas läbi küsitlusi, millega selgitatakse välja inimeste hinnanguid ja tähelepanekuid antud valdkonna kohta. Küsitlustega elanikelt saadud teave võimaldab hinnata muutusi illegaalse alkoholi tarbimises, analüüsida salaalkoholi levikut, selle müügikanaleid ning see võimaldab välja arvestada illegaalse alkoholi osakaalu alkoholi tarbimises. Sarnaselt varasemate uuringutega käsitletakse ka käesolevas uuringus illegaalse alkoholina kanget alkoholi. Kuigi viimastel aastatel aktiivseks muutunud Läti piirikaubanduse tõttu leiavad sealt ostetud alkoholsete jookidega aset ka ebaseaduslikud rahalised tehingud, ei ole Lätist raha eest toodud alkoholiseid jooke käesolevas töös salaalkoholina arvesse võetud.

Seeläbi, kas ja kuidas puutuvad elanikud kokku illegaalse alkoholi ostjatega või teavad ise salaalkoholi müügikohti ning kuidas see on võrreldes eelnevate aastatega muutunud, võib kaudselt oletada alkoholi salakaubanduse leviku ulatust ning hinnata toimunud arengutrende. Nii uuritigi elanikelt selle kohta, kas nende tutvusringkonnas on salaalkoholi ostvaid inimesi ja vastustest selgus, et salaalkoholi ostjaid tundis 2018. aastal 14% vastanutest, samas kui mitte ühtegi salaalkoholi ostjat ei teadnud 70% vastanutest (vt tabel 1.4). Kui võrrelda tulemust eelnenud aastaga, siis salaalkoholi ostjaid tundvate inimeste osakaal vähenes ja eriti nende osas, kes teadsid paljusid illegaalse alkoholi ostjaid. Tervikuna on viimastel aastatel salaalkoholi ostjate osakaal püsinud siiski sarnasel tasemel (13-14%), vaid 2017. aastal ilmnes teatav tõus (17%). Pikemat ajatelge vaadates on salaalkoholi ostjaid teadvate inimeste osakaal tunduvalt vähenenud – näiteks veel 2010. aastal oli neid 25% vastajatest ning 2004. aastal ulatus nende osakaal 36%-ni (vt joonis 1.4).

Tabel 1.4. Illegaalse alkoholi ostjate teadmine 2012–2018 (% vastanutest)

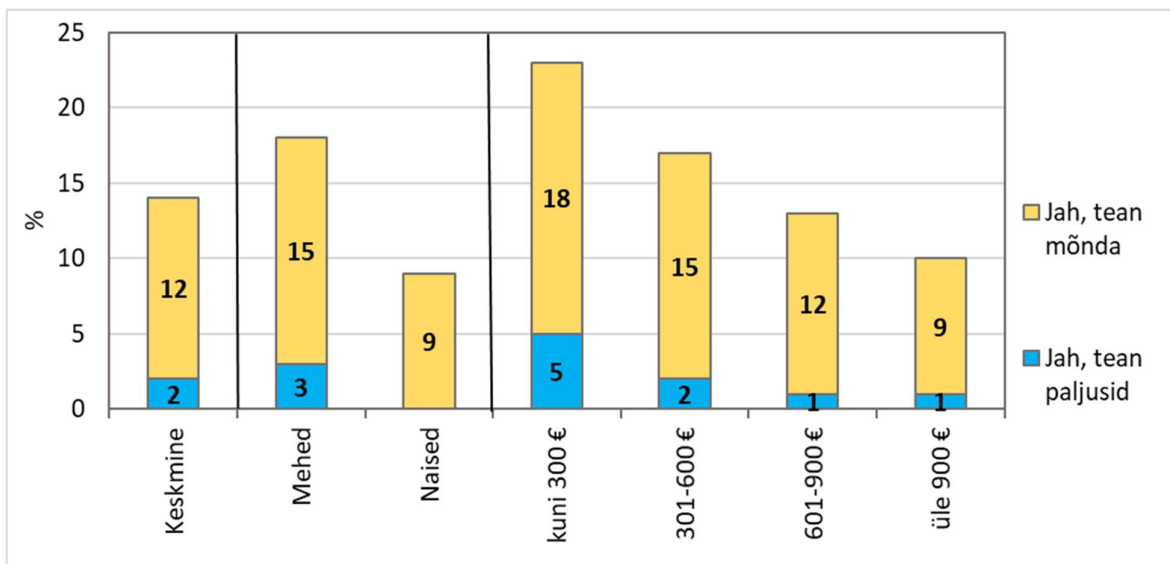
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Teab paljusid	6	4	1	1	3	5	2
Teab mõnda	15	14	15	12	11	12	12
Ei tea kedagi	61	66	67	76	69	68	70
Ei oska öelda	18	16	17	11	17	15	16
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Joonis 1.4. Illegaalse alkoholi ostjate teadjaid ajavahemikul 2004–2018 (% vastanutest)

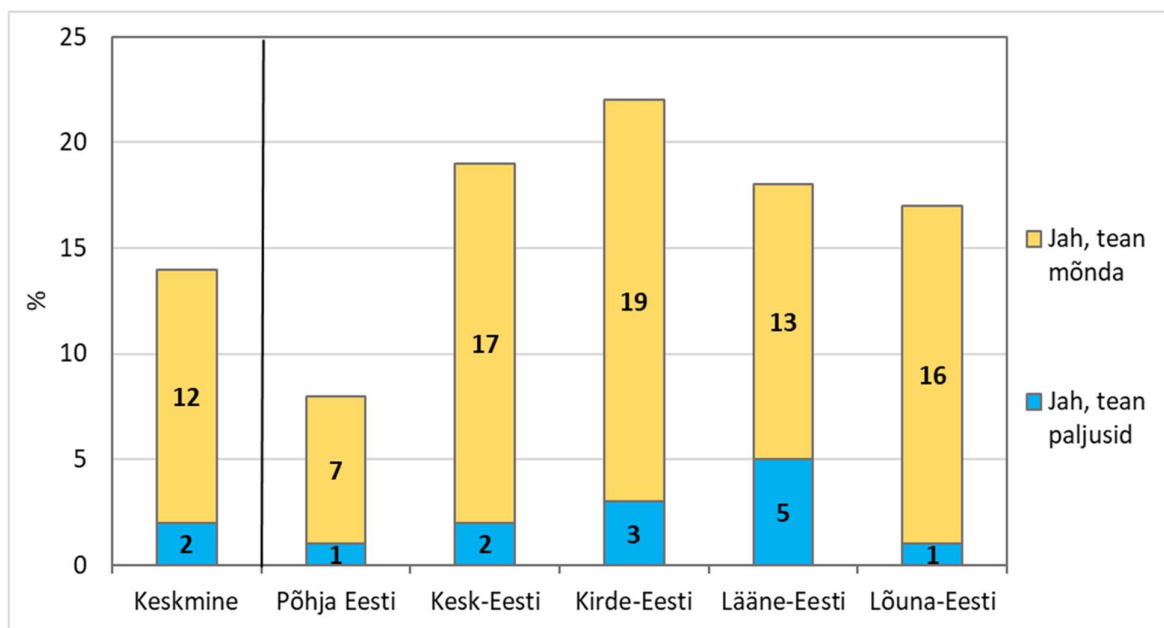

Salaalkoholi ostjaid tundvate inimeste hulgas on enam esindatud madala haridustaseme- ja sissetulekuga elanikud – I taseme haridusega elanikest 24% ja kuni 300 eurot kuus pereliikme kohta saanutest 23%. Võrdlusena võib välja tuua, et kõrgema haridustasemega elanikest tundis salaalkoholi ostjaid vaid 9% ja kõrgemasse tulugruppi kuulujatest (üle 900 euro pereliikme kohta) 10%. Võrreldes naistega teadsid mehed illegaalse alkoholi ostjaid sagedamini (18% meestest ja 9% naistest). Endiselt on salaalkoholi ostjaid teadvaid inimesi enam Kirde-Eesti elanike hulgas (22%) samuti ka maa-asulate elanike hulgas (21%). Vastanute jaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on ära toodud joonistel 1.5 ja 1.6 ning lisas 2.2.

Joonis 1.5. Illegaalse alkoholi ostjate teadmine soo ja sissetuleku järgi 2018 (% vastanutest)

Joonis 1.6. Illegaalse alkoholi ostjate teadmine piirkonna järgi 2018 (% vastanutest)

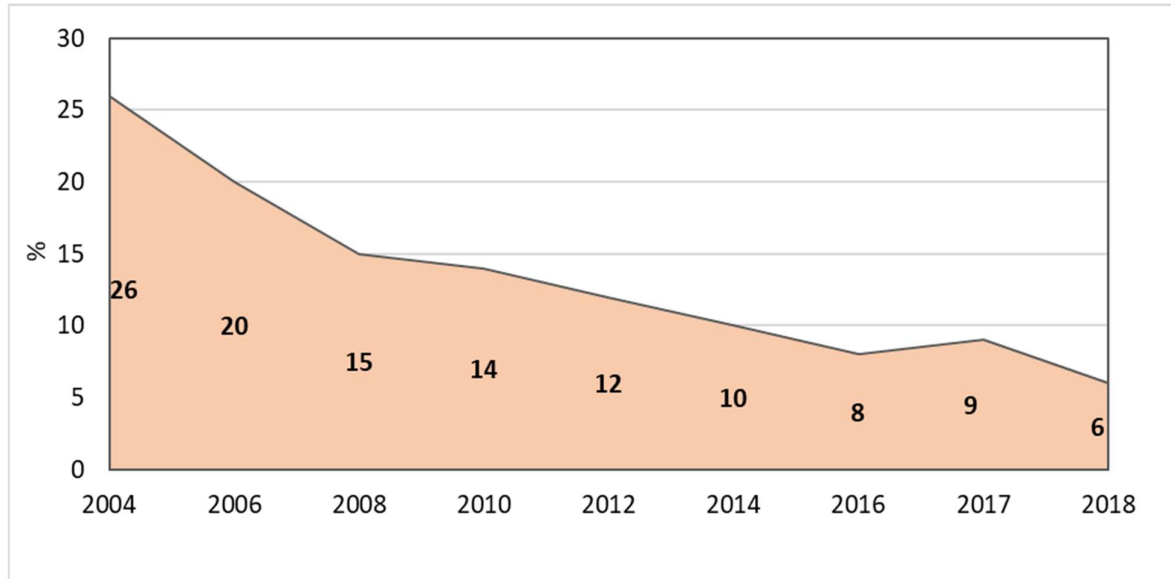

Lisaks salaalkoholi ostjatele teatakse vähem ka salaalkoholi turustamiskanaleid ja nii langes illegaalse alkoholi müügikohti või müüjaid teadvate elanike osakaal 2018. aastal 6%-le (2017. aastal oli see 9%, vt tabel 1.5). Sarnaselt salaalkoholi ostjate tundmisega on ka informeeritus illegaalse alkoholi levitajatest eelnevate aastatega võrreldes märgatavalt vähenenud. Nii oli kümme aastat tagasi (2008) salaalkoholi müügikohti või müüjaid teadvate inimeste osakaal üle kahe korra kõrgem, ulatudes 15%-ni, 2004. aasta küsitluse põhjal oli illegaalse alkoholi levitajatest teadlik koguni neljandik (26%) vastajatest (vt joonis 1.7).

Tabel 1.5. Illegaalse alkoholi müügikoha või müüja teadmine 2012–2018 (% vastanutest)

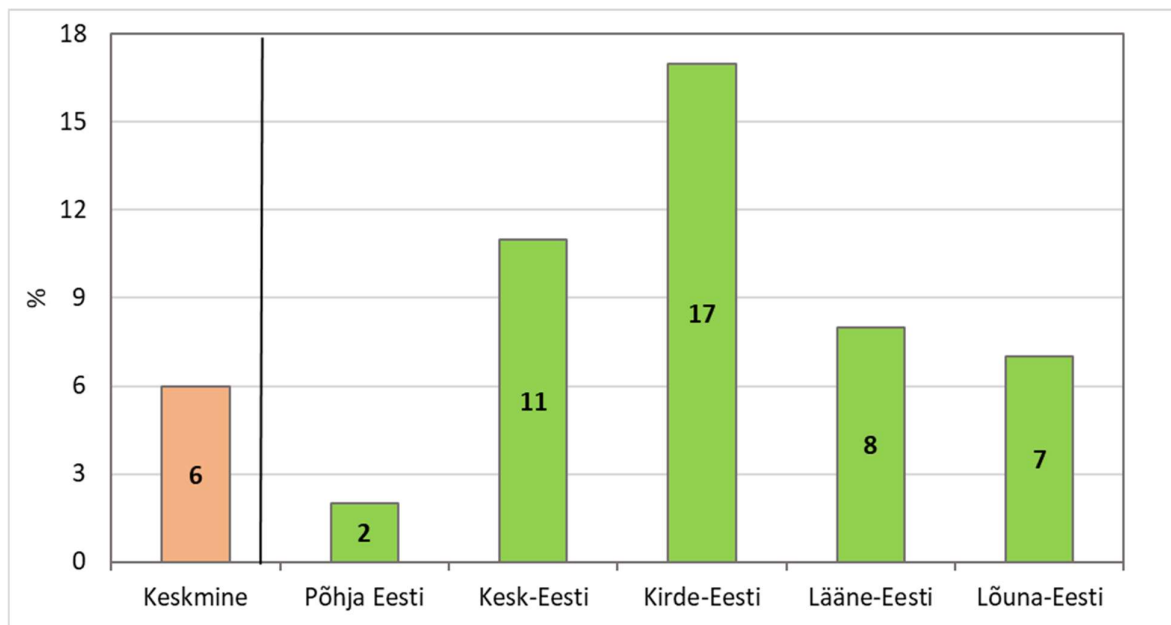
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Teab	12	9	10	8	8	9	6
Ei tea	88	91	90	92	92	91	94
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Joonis 1.7. Illegaalse alkoholi müügikoha või müüjate teadjad ajavahemikul 2004-2018 (% vastanutest)

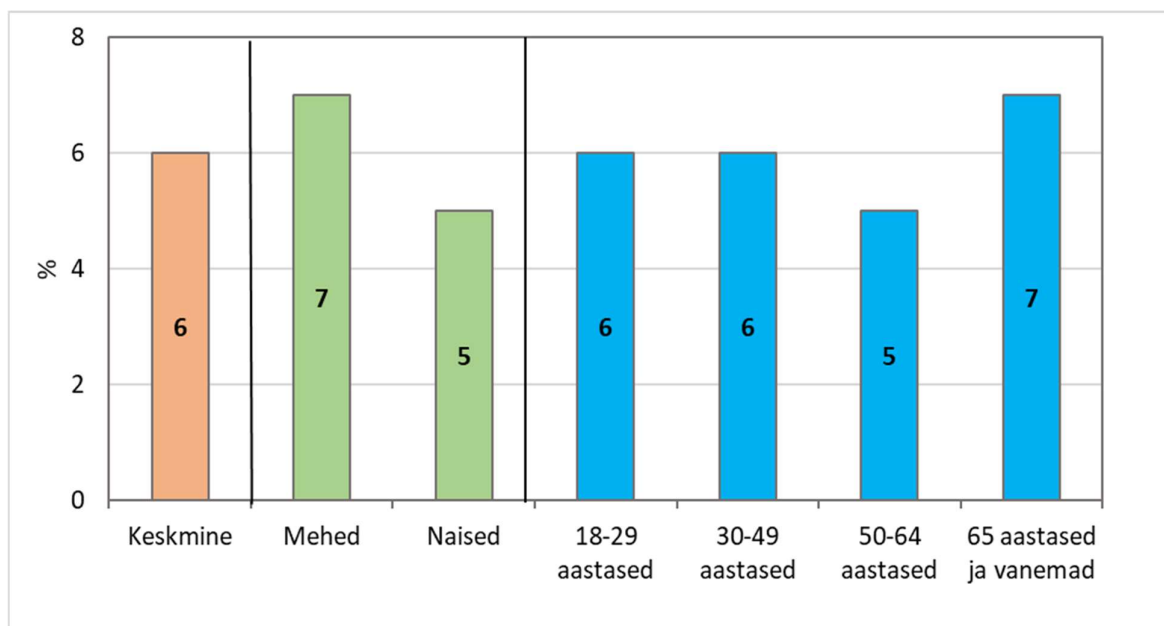

Teistest enam olid salaalkoholi müügikohtadega kursis Kirde-Eesti ja maa piirkondade elanikud (vastavalt 17% ja 9%). Kui varasematel aastate küsitluste põhjal eristus selgesti, et salaalkoholi müüjate või müügikohtadega on paremini kursis mitte-estlased, siis 2018. aastal rahvuste järgi enam erinevust ei olnud. Vastanute jaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on ära toodud joonistel 1.8 ja 1.9 ning lisas 2.3.

Joonis 1.8. Illegaalse alkoholi müügikoha või müüja teadmine piirkonna järgi 2018 (% vastanutest)

Joonis 1.9. Illegaalse alkoholi müügikoha või müüja teadmine rahvuse ja vanuse järgi 2018 (% vastanutest)

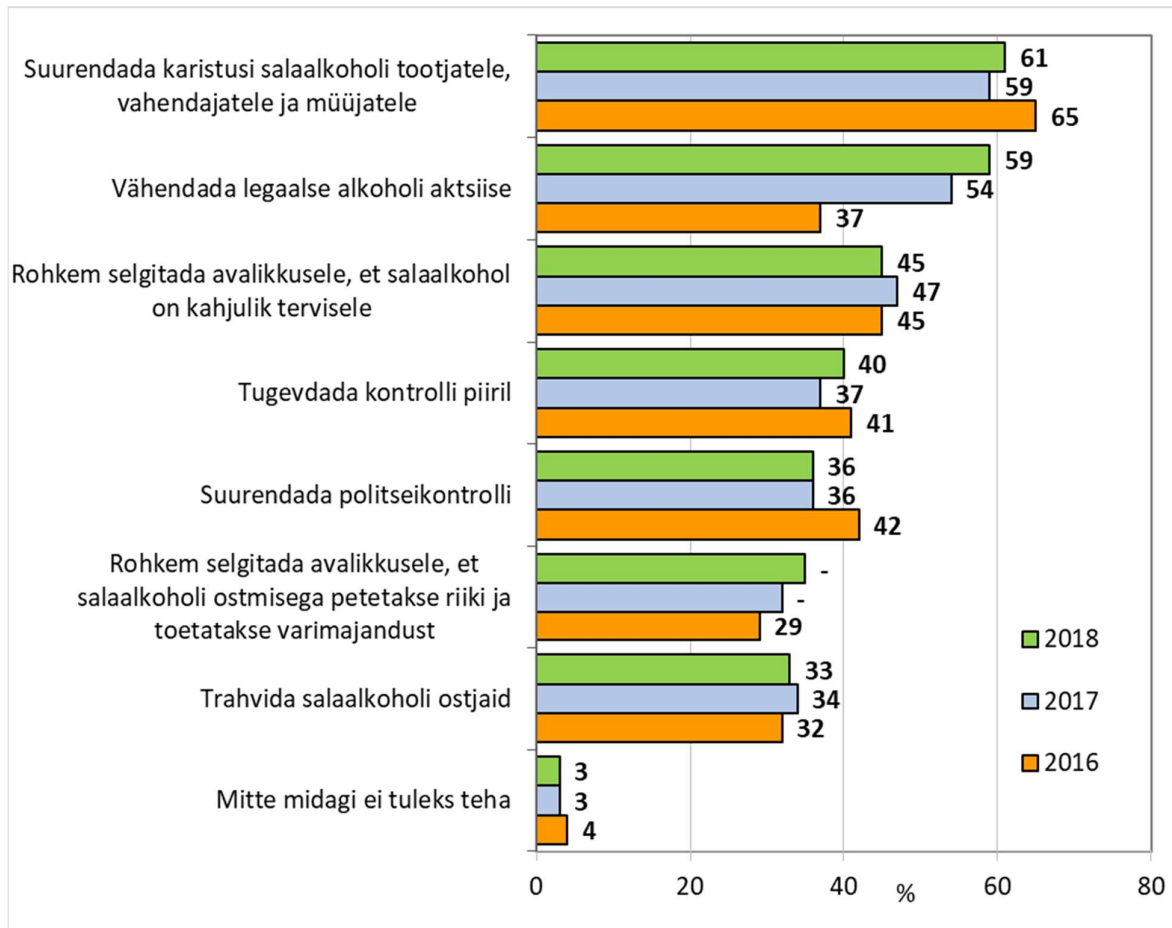
Illegaalse alkoholi osakaal kogu kange alkoholi tarbimisest oli küsitletute hinnangul 22%, mis on madalam kui 2017. aastal (27%), kuid samal tasemel 2016. aastaga. Vaadates pikemaajalist trendi on näha, et viimane illegaalse alkoholi tarbimise osakaalu märkimisväärne vähenemine kangete alkoholsete jookide tarbimisest toimus elanike hinnangul peale 2014. aastal, kui see langes varasemalt 28%-29%-lt 24%-ni 2016. aastal (vt tabel 1.6). Varasematel aastatel moodustas illegaalne alkohol elanike hinnangul kangest alkoholist selgelt üle kolmandiku ning ulatus 2000. aastal koguni 43%-ni.

Tabel 1.6. Illegaalse alkoholi tarbimise osakaal üldises kangete alkoholsete jookide tarbimises Eestis elanike eksperthinnangute alusel 2000–2018 (vastanute keskmine)

2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018
43%	36%	34%	32%	27%	29%	28%	27%	22%	27%	22%

Elanikelt küsiti järgnevalt selle kohta, millised oleksid efektiivsemad meetmed alkoholi salaturu vastu võitlemisel. Kõige rohkem pooldasid elanikud karistuste karmistamist salaalkoholi tootjate, vahendajate ja müüjate suhtes (61% vastanutest). Järgmise vajaliku meetmena nimetati alkoholiaktsiiside vähendamist, mida pidas vajalikuks 59% vastanutest. Alkoholiaktsiisi vähendamine tõusis elanike hinnangutes olulisele kohale juba 2017. aastal, siis pooldas seda meetet samuti üle poole vastanutest. Lisaks eelmainitud abinõudele peeti salaalkoholiga võitlemisel oluliseks selgitada inimestele enam salaalkoholi kahjulikkust tervisele, mida pidas efektiivseks 45% vastanutest. Jõumeetoditest pooldasid vastanud enim piirikontrolli tugevdamist (40%), aga ka politsei aktiivsemat sekkumist salakaubitsemisse (36%) ja salaalkoholi ostjate trahvimist (33%). Ülevaade elanike hinnangutest salaalkoholi vastaste meetmete kohta aastatel 2016 - 2018. on joonisel 1.10.

Joonis 1.10. Elanike hinnangud, mida tuleks teha salaalkoholiga võitlemiseks 2016–2018
(% vastanutest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

1.3. ILLEGAALSE ALKOHOLI ISIKLIK TARBIMINE

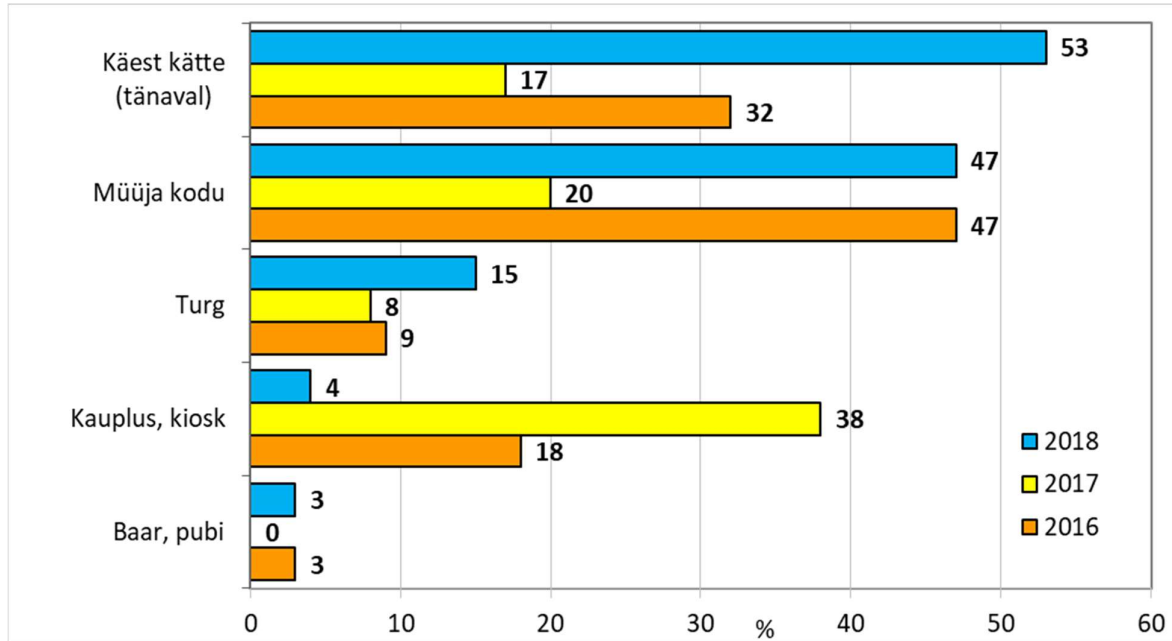
Lisaks elanike eksperthinnangutele illegaalse alkoholi leviku kohta ühiskonnas, uuriti küsitluse kaudu ka seda, kas ja kui palju on inimesed isiklikult kokku puutunud illegaalse alkoholiga, kas ollakse kursis salaalkoholi müügikohtadega ja hindadega, millised on salaalkoholiga seotud tarbimisharjumused. Niisugune otse tarbijatelt saadud informatsioon lubab täpsemalt hinnata salaalkoholi tarbimismustreid, kättesaadavust, hindu jm tarbimist iseloomustavat eripärasid.

1.3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus ja ostukohad

Kaks peamist alkoholi tarbimist piiravat tegurit on selle kättesaadavus ja hind. Legaalse alkoholi kättesaadavust piiratakse jaemüügile kehtestatud ajaliste limiitidega (müügikeeld kella 22-st kuni 10-ni), samuti ei ole lubatud alkoholi tarbimine avalikes kohtades. Teiseks oluliseks piirangumeetmeks on alkoholile kehtestatud aktsiisimaks, mille abil saab suurendada alkohoolsete jookide jaehindu. Alkoholiaktsiise on viimastel aastatel tõstetud väga jõuliselt, mis on kaasa toonud jaehindade kasvu ja väga ulatusliku alkoholi piirikaubanduse. Kui tavaliselt tooks alkoholi hindade niivõrd kiire suurenemine tõenäoliselt kaasa salaalkoholi tarbimise kasvu, siis praegusel juhul nii läinud ei ole tekkinud piirikaubanduse tõttu. Kuigi ka Lätist raha eest teistele toodud alkoholi võib käsitleda mitteseaduslikuna, ei ole siin tavamõistes tegemist illegaalse alkoholiga. Lätist toodud alkohoolsete jookide juures on ebaseaduslik vaid selle edasimüügi rahaline tehing, muidu on tegemist igati seaduslikult hangitud joogiga. Seetõttu käsitletakse ka antud uuringus illegaalse alkoholina traditsiooniliselt kanget alkoholi (salaviina, -piiritust ja puskarit), mis on riiki smugelatud või valmistatud ebaseaduslikult.

Ehkki elanike sissetulekud on viimastel aastatel järjest kasvanud ja Läti piirikaubandus pakub alkoholi hankimisel soodsat alternatiivi, ei ole salaalkoholi turg päriselt kadunud, sest maksude mittetasumise tõttu on mustal turul müüdav alkohol ikkagi soodsam Eestis või ka Lätis müüdavast alkoholist. Alati leidub inimesi, kes peavad esmatähtsaks vaid madalat hinda ega hooli sellest, kust allikatest ja millise kvaliteediga alkoholi saavad. Küsitluses sooviti illegaalse alkoholiostjatelt teada saada, millistest kanalitest on salaalkoholi hangitud. Läbi aastate on kõige enam salaalkoholi ostetud kas käest-kätte tänaval või müüja juures kodus. Seejuures näitavad läbi viidud küsitlused, et müüja kodudest salaalkoholi hankinud tarbijate osakaal on mõne aasta tagusega võrreldes langenud, samas kui tänaval käest-kätte ostmine on kasvanud. Nii hankis 2014. aastal müüja kodust salaalkoholi 73% illegaalse alkoholi ostjatest, ülemöödunud ja möödunud aastal aga 47% (vt joonis 1.11). Samal perioodil suurenes aga tänavalt illegaalset alkoholi ostnud tarbijate osakaal 17%-lt 53%-ni. Salaalkoholi müügikohtadest on oma positsiooni laiendanud ka turud – kui 2014. aastal küsitluse järgi turgudelt illegaalset alkoholi praktiliselt ei ostetud, siis 2016. aastal oli turgudelt ostjate osakaal jõudnud 9%-ni ning 2018. aastal juba 15%-ni. Ebaseaduslikku alkoholikaubandust esineb teatud määral ka kauplustes ja kioskites ning toitlustuskohtades, kuid nende müügikanalite kasutajate osatähtsus on siiski juba väiksem.

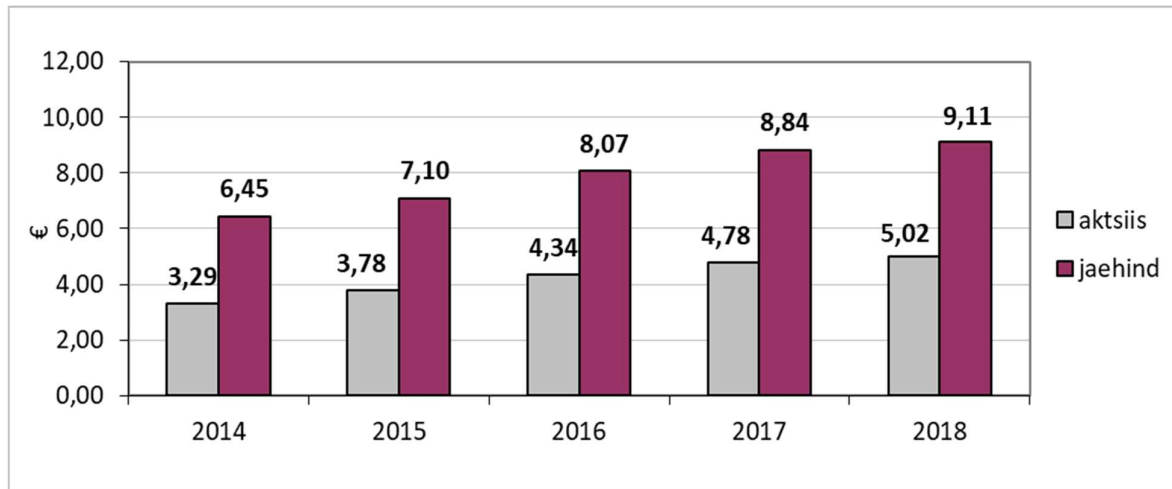
Joonis 1.11. Illegaalse alkoholi ostukohad 2016–2018 (% illegaalse alkoholi ostjatest)

1.3.2. Legaalse ja Illegaalse alkoholi hinnad

Ametlikult müügil olev alkohol on maksustatud aktsiisiga ning eristub sellega illegaalsest alkoholist, mida müüakse maksuvabalt. Aktsiisi kaudu soovib riik suurendada alkoholsete jookide müügihindu, et sellega piirata nende kättesaadavust ja tarbimist. Riigi huvi alkoholiaktsiisi tõsta on ka selles, et koos käibemaksuga on see samuti üheks riigieelarve tulude allikaks. Alkoholi aktsiisimäärasid on Eestis tõstetud regulaarselt ning ajavahemikul 2014-2018 tõusis kange alkoholi aktsiisimäär kokku 53%. Tõsi, tulenevalt kasvavast piirikaubandusest aktsiisitõuse pidurdati ning 2018. aastal tõsteti kange alkoholi ja õlle aktsiisimäärasid seni kavandatuga võrreldes poole võrra (kangel alkoholil +5% ja õllel +9%) ja 2019. aastast jäi aktsiisitõus üldse ära. Toimunud maksutõusude tulemusel on märgatavalt kasvanud ka alkoholi jaehinnad, kuigi mitte nii kiiresti, kui aktsiisimäärad ise. Näiteks suurenes 40% viina keskmine jaehind samal ajavahemikul 41% (vt joonis 1.12). Jaehind on paindlikum, kuna sisaldab peale tehase väljamüügi hinna, aktsiisi ja käibemaksu veel ka kaupluste juurdehindlust, mille arvelt on võimalik jaehinna kasvu piirata. Kuna jaehinnad ei ole kasvanud nii kiiresti kui alkoholiaktsiis, siis on aktsiisi osakaal alkoholis pidevalt kasvanud – näiteks moodustas alkoholiaktsiis 40% viina jaehinnast 2014. aastal 51%, kuid 2018. aastal 55%. Salaviina pealt illegaalsed kaupmehed riigile makse ei maksa ja seetõttu jääb illegaalse viina hind alati madalamaks kui legaalsel viinal.

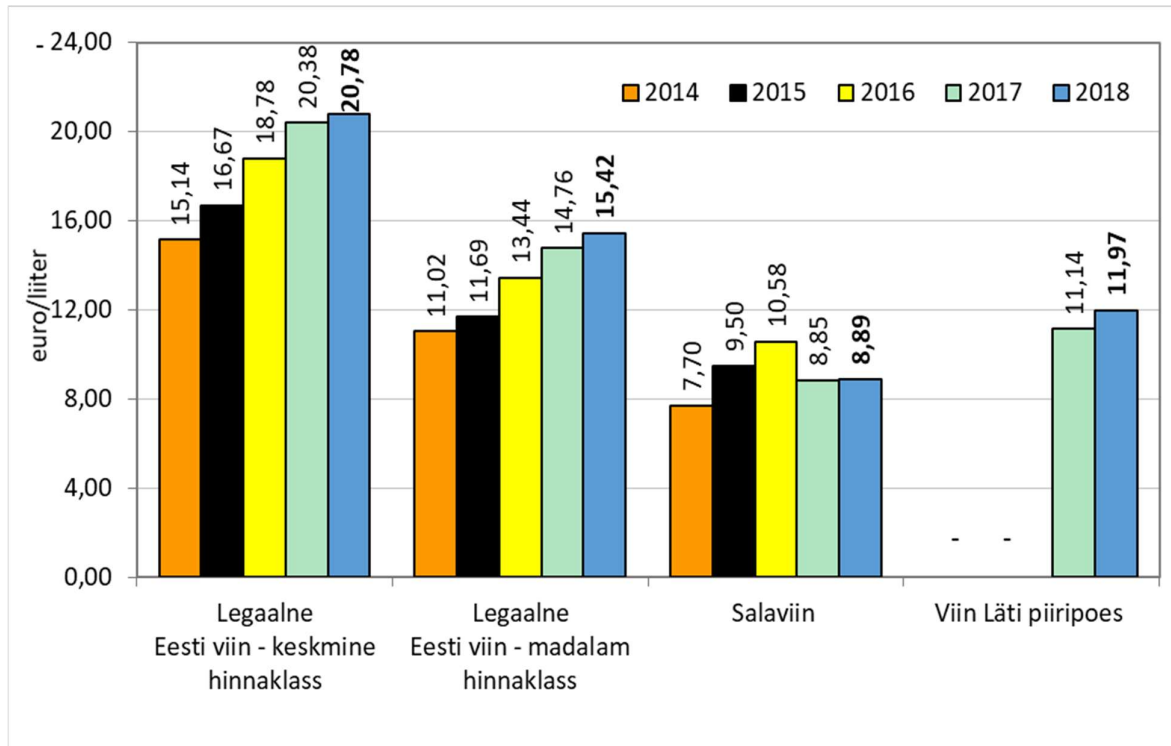
Joonis 1.12. Aktsiisi sisaldus 40% kangusega viinas ja Eestis müüdud legaalse viina keskmine jaehind 2014–2018 (eurot 0,5 liitrise pudeli kohta)

Järgnevalt vaatleme lähemalt legaalse ja illegaalse viina hinnatasemeid. Legaalse alkoholi osas on aluseks EKI poolt kauplustes tehtud hindade vaatlus, mida viiakse läbi neli korda aastas. Illegaalse alkoholi hinnad on saadud küsitluse käigus salaalkoholi ostjatelt. Kuna arvukas tarbijaskond käib alkoholi soetamas ka Läti piirilt, siis on võrdlusena ära toodud veel lisaks odavamate viinade keskmised hinnad Läti piiripoodides, mis on kogutud kaupluste internetilehekülgedelt.

Nagu eelpool mainitud, on aktsiistõusude tulemusel legaalse viina jaehind igal aastal küll kasvanud, kuid mitte samas tempos aktsiisimaksu suurenemisega. Kui võrrelda keskmise ja madalama hinnaklassi viinad, siis esimeste hinnatõus ei ole olnud nii kiire kui viimastel. Nii on keskmise hinnaklassi viinade jaehind kasvanud alates 2014. aastast 37% ja 2018. aastal 2%, kuid madalama hinnaklassi viinad vastavalt 40% ja 4% (vt joonis 1.13). Kiirem hinnakasv odavamates jookides on põhjendatud, sest aktsiisi osakaal nendes on suurem. Samal ajal kui legaalsed viinahinnad on kiiresti kasvanud, on salaviina keskmine hind võrreldes 2014. aastaga suurenenud vaid 15% ning aastatagusega võrreldes hinnamuutust praktiliselt ei olnud. Joonisel 3.3 on näha, kuidas illegaalse viina keskmine hind veel 2016. aastal kasvas (+11%), kuid samal aastal arenema hakanud Läti piirikaubanduse ja ilmselt sealsete hindadega konkureerimise tulemusena olid juba järgmiseks aastaks salaalkoholi hinnad oluliselt langenud (-16%). Hetke viinade hinnavõrdluses ongi kõige odavam illeaalne alkohol, mille keskmine hind moodustab Eesti legaalsete odavama hinnaklassi viina hinnast 58% ja Läti piiripoodides müüdava odavamate viinade hinnast 74%. Hinnavahe legaalse viinaga on muutunud aasta-aastalt suuremaks, veel 2015. aastal moodustas salaviina hind legaalse viina hinnast 81%.

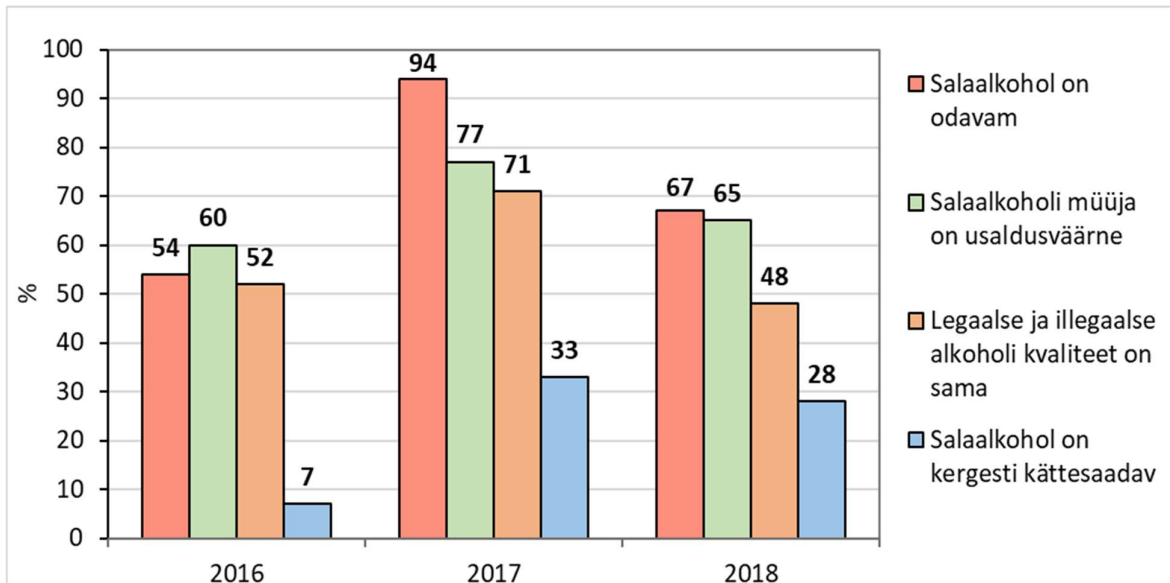
Joonis 1.13. Alkohoolsete jookide keskmised hinnad 2014–2018 (eurot liitri kohta)

1.3.3. Illegaalse alkoholi ostmine

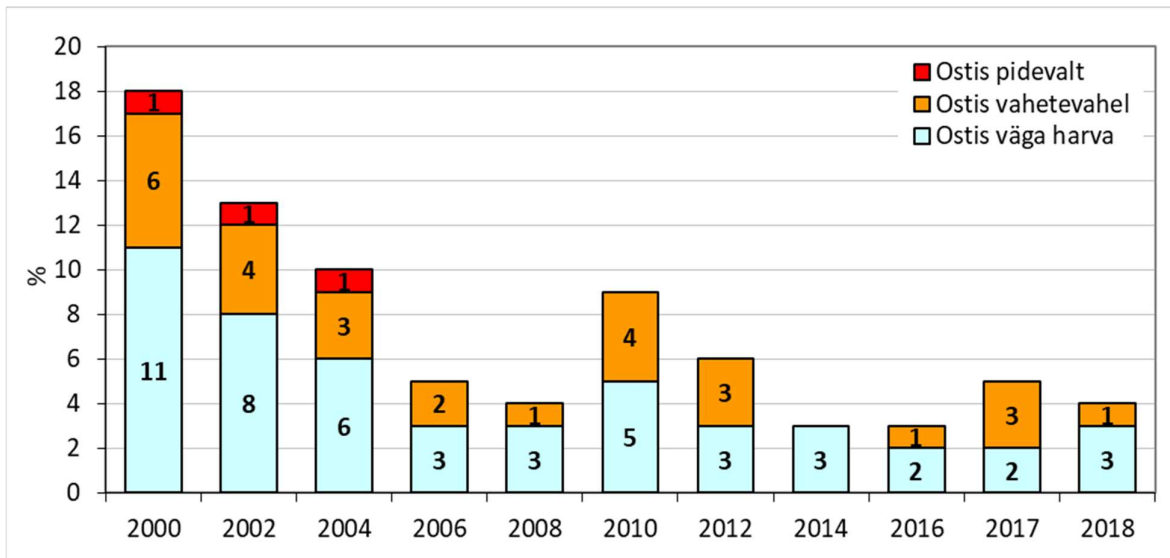
Kõige rohkem motiveerib inimesi salaalkoholi ostma selle madalam hind võrreldes leegaalse alkoholiga. Soodsama hinna olulisust kinnitavad kõik eelnevatel aastatel tehtud uuringud. 2018. aasta küsitlus näitas, et odavat hinda pidas salaalkoholi ostmisel väga oluliseks 67% ja mõnevõrra oluliseks 13% illegaalse alkoholi ostjatest, kuid viiendiku võrra (20%) oli ka neid, kes ei pidanud soodsamat hinda enda jaoks oluliseks. Alkohoolse joogi madalat hinda peamise ostupõhjusega nimetanud tarbijate osakaal 2018. aastal küll langes, kuid võrreldes 2016. aastaga oli see siiski kõrgem (vt joonis 1.14). Odavusega peaaegu samaväärselt hindasid illegaalse alkoholi ostjad salaalkoholi müüja usaldusväärsust, mille olulisust ostuargumendina hindavad vastajaid oli küll madalamalt kui aasta eest, kuid siiski oli neid 65%. Pisut suurem langus on toimunud illegaalse alkoholi kvaliteedile antud hinnangu olulisuse suhtes – kui 2017. aastal oli 71% illegaalse alkoholi ostjatest nõus hankima salaalkoholi kindlasti põhjusel, et selle kvaliteet ei erine leegaalse alkoholi kvaliteedist, siis 2018. aastal ei peetud seda enam nii oluliseks ja pisut vähem kui pool illegaalse alkoholi ostjatest (48%) pidas väga oluliseks, et leegaalse ja illegaalse alkoholi kvaliteet oleks samaväärne. Salaalkoholi kerge kättesaadavus on ostuargumendina olnud alati suhteliselt tagasihoidlikul kohal ja ka 2018. aastal pidas seda väga oluliseks vaid 28% illegaalse alkoholi ostjatest (2017. aastal 33%).

Joonis 1.14. Illegaalse alkoholi ostmise põhjused 2016–2018
(% illegaalse alkoholi ostjatest, kes pidasid põhjust väga oluliseks)

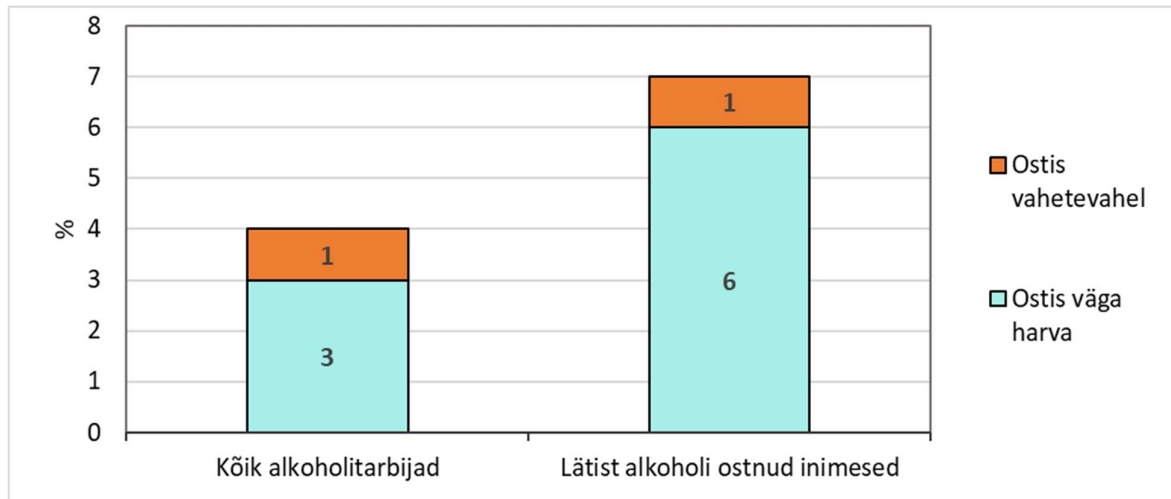
Illegaalse alkoholi ostjad on viimastel aastatel stabiilselt moodustanud 3-5% alkoholitarbijatest - aastatel 2014 ja 2016 oli salaalkoholi ostjaid 3%, 2015. ja 2018. aastal 4% ning 2017. aastal 5% (vt joonis 1.15). Oluliselt rohkem oli salaalkoholi tarbijaid 2000-ndate aastate alguses, kui nende osakaal alkoholitarbijatest lähenes juba viiendikule (2000. aastal 18%). Vahepealsetel majanduskasvu aastatel 2006-2008 oli salatarbijaid jälle vähem, kuid kümnendi vahetusel tõusis uuesti, moodustades 2010. aastal alkoholitarbijatest 9%. Viimaste aastate positiivse ilminguna on kadunud salaalkoholi pidevalt tarvitanute osakaal, viimati osales küsitluses selliseid vastajaid 2013. aastal. Salaalkoholi tarbisid teistest mõnevõrra enam madalama sissetulekuga elanikud (ühe pereliikme kohta kuni 300 € netotulu teenivatest inimestest 13%).

Joonis 1.15. Illegaalse alkoholi ostmise 2000–2018 (% alkoholi tarbijatest)

Juba 2017. aastal tehtud küsitlus näitas, et võrreldes alkoholitarbijate keskmisega, oli Lätis alkoholi ostnud vastanute hulgas salaalkoholi ostjate osakaal kõrgem. Nii oli Lätist alkoholi ostnutest hankinud ka illegaalset alkoholi 7% (kõigist alkoholi tarbijatest 4%, vt joonis 1.16). Kui salaalkoholi vahetevahel ostnute osakaal oli mõlemas grupis ühesugune (1%), siis suurem on erinevus väga harva salaalkoholi ostnute osas (kõigist alkoholitarbijatest 3%, Lätis alkoholi ostnutest 6%).

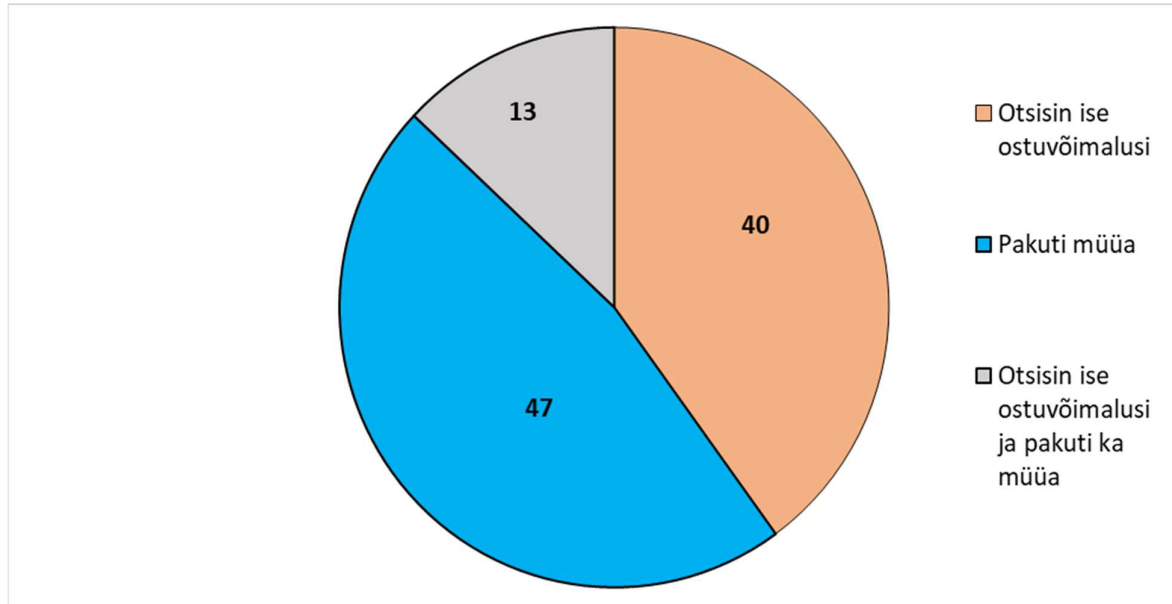
Joonis 1.16. Illegaalse alkoholi ostmise 2018 (% alkoholi tarbijatest ja Lätist alkoholi ostnud inimestest)

Ilmnenu erinevust võib seletada mitmeti – Lätist alkoholi ostjad, eriti seal spetsiaalselt ostmas käijad, on ise suurema alkoholitarbimisega ning orienteeritud odavamale alkoholi hankimisele. Nii on nad ka rohkem valmis kasutama juhust või otsima ise võimalusi illegaalse alkoholi hankimiseks. Teine põhjus, miks Lätist alkoholi ostnud inimeste salatarbimine on kõrgem, võib tuleneda sellest, et mingi osa inimesi tõlgendab Lätist toodud alkoholi ostmist teiste käest salaalkoholi ostmisega. Piirikaubandus on peale endale Lätist alkoholi hankimise kaasa toonud ka teiste varustamise ja 2018. aasta lõpus tehtud küsitlus näitas, et spetsiaalselt Lätist alkoholi ostnud inimestest 48% tõi seda ka teiste jaoks raha eest kaasa ning 5% tõi alkoholi kaasa edasimüümise eesmärgil.¹ Käesoleva uuringu raames küsiti muuhulgas illegaalse alkoholi ostjatelt, kuidas nad on illegaalse alkoholini jõudnud, kas otsinud ise ostuvõimalusi või on hankimine olnud rohkem juhuslikku laadi. Antud vastustest selgus, et enam on siiski passiivseid ostjaid, kui ise initsiatiivi üles näidanud ostjaid - nimelt on 40% vastanutest otsinud ise aktiivselt ostuvõimalusi ja 47% vastanutele on illegaalset alkoholi müüa pakutud (vt joonis 1.17).

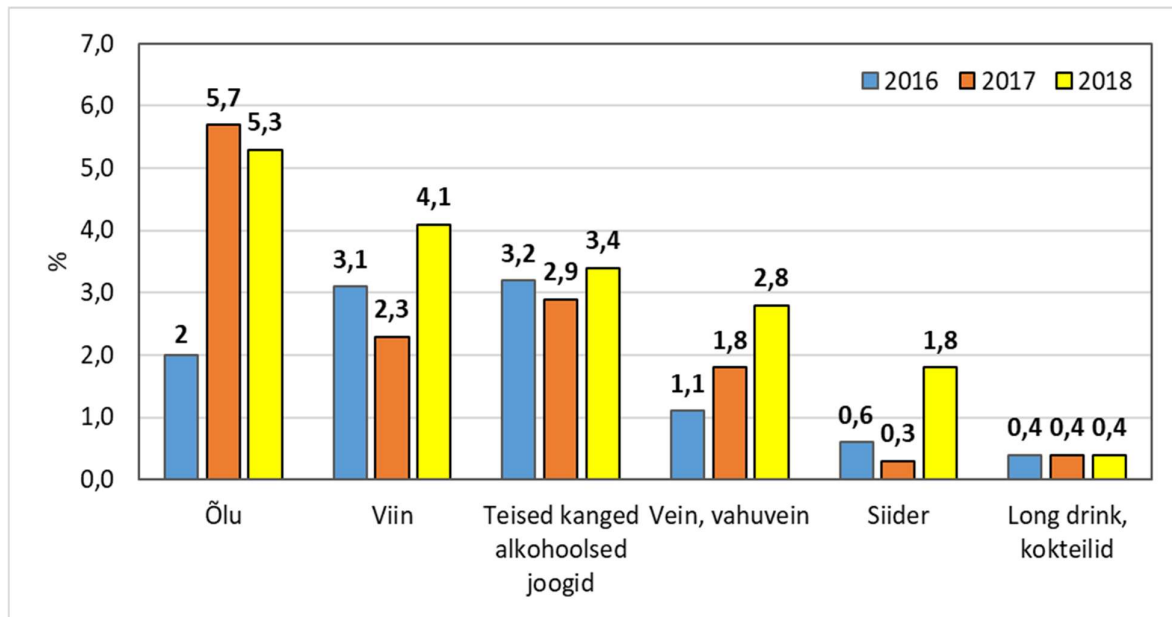
¹ Eesti elanike piiriüleised ostud Lätist, EKI 2019

Joonis 1.17. Illegaalse alkoholi ostmine ostuviisi järgi 2018 (% illegaalse alkoholi ostjatest)

Et alkohol on aktsiisikaup, tuleb selle edasimüümisel tasuda aktsiisimaks, mida eraisikud aga ei tee. Kui sõpradele või tuttavatele raha eest alkoholi piiri tagant ostmise seaduslikkuse üle võib veel diskuteerida, siis müümise eesmärgil alkoholi toomine ja selle pealt aktsiisi maksmata jätmine on kindlasti ebaseaduslik. Küsitlus tõi välja, et välismaalt toodud alkoholist osteti teiste käest 2018. aastal kõige enam õlut (5,3% alkoholitarbijatest), kuid võrreldes eelnenud aastaga välismaalt toodud õlleostjate osakaal vähenes. Seevastu kasvas välismaalt toodud alkoholi ostjate osatähtsus viina, siidri, veini ja teiste kangete alkoholsete jookide osas (vastavalt 1,8%-punkti, 1,5%-punkti, 1%-punkti ja 0,5%-punkti, vt joonis 1.18).

Joonis 1.18. Teiste kaudu välismaalt alkoholsete jookide ostmine 2016–2018 (% alkoholi tarbijatest)

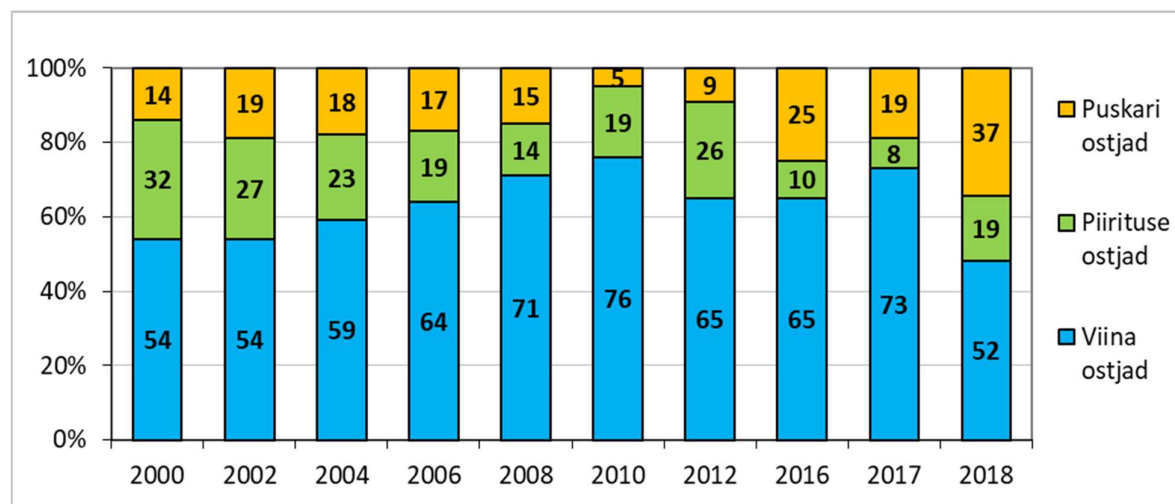
Nagu küsitlused on näidanud, ei tarbi salaalkoholi ostjad ainult illegaalset alkoholi, vaid rohkem või vähem ka legaalset alkoholi. Informatsioon selle kohta, millise osa moodustab salaalkohol kogu kange alkoholi tarbimisest, aitab kaasa salaalkoholi tarbimismahude väljaselgitamisele. Küsitlusest selgus, et illegaalne alkohol moodustas 2018. aastal kange alkoholi tarbimisest vastajatel keskmiselt 24% (vt tabel 1.7). Vaadates pikemaajalist trendi, siis on illegaalse alkoholi osakaal tarbijate enda hinnangul viimastel aastatel kahanenud². Kuna 2018. aastal kahanes nende tarbijate osakaal, kes ostsid salaalkoholi mõnevõrra sagedamini (vahetevahel salaalkoholi ostnute osakaal vähenes 3%-lt 2017. aastal 1%-le 2018. aastal), siis mõjutas see ka illegaalse alkoholi osakaalu vähenemist tarbimises. Lähemalt on illegaalse alkoholi turuosast ja selle muutustest juttu peatükis 1.4.

Tabel 1.7. Isiklik illegaalse alkoholi tarbimise osakaal kangete alkoholsete jookide kogutarbimises 2000–2018 (illegaalse alkoholi tarbijate hinnangute keskmine)

2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018
25%	21%	29%	22%	23%	28%	30%	32%	27%	48%	24%

Illegaalsest alkoholist ostetakse kõige rohkem viina, vähem ostetakse piiritust ja puskarit (vt joonis 1.19). Salaviina ostis 2018. aastal 52% illegaalse alkoholi tarbijatest ning võrreldes eelnevate aastatega on viina ostjate osakaal olulisel määral langenud (viimastel aastatel on jookide võrdluses salaviina ostjate osakaal jäänud 65-81% vahemikku). Seevastu on märkimisväärselt kasvanud salapiirituse ja puskaristjate osakaal ning kui salapiirituse ostjaid on mõnel varasemal aastal olnud isegi enam (2000., 2002., 2004. ja 2012. aastal vastavalt 32%, 27%, 23% ja 26%), siis puskaristjad moodustasid 2018. aastal juba 37% kõigist illegaalse alkoholistjatest mis on rohkem, kui on olnud ühelgi varasemal aastal. Hakkab silma, et puskaristjate eelistamine on saanud alguse 2016. aastal, enne seda oli isevalmistatud kange alkohol salaalkoholi eelistustes suhteliselt tagasihoidlikul kohal.

Joonis 1.19. Illegaalse alkoholi ostude jaotus jookide lõikes 2000–2018 (% illegaalse alkoholi ostjatest)

² 2017. aasta kõrgem näitaja tuleneb sellest, et oluliselt langenud Eestist ostetud kange alkoholi taustal pidasid paljud Lätist alkoholi ostnud vastajatest seda alkoholi ebaseaduslikuks. 2018. aasta ankeedis salaalkoholi mõistet täpsustati

1.4. ILLEGAALSE ALKOHOLI OSAKAAL KANGE ALKOHOLI TURUL

Illegaalse alkoholi turumahtusid ei ole lihtne hinnata, sest tegemist on varjatud majandustegevusega ja seetõttu on antud valdkonna kohta keeruline andmeid koguda. Käesolevas uuringus on alginfot saadud elanike küsitlusest, mis kajastavad vastajate isiklike kogemusi salaalkoholi tarbimisel, samuti küsiti elanikelt ekspertarvamusi illegaalse alkoholi tarbimise ja leviku kohta ühiskonnas üldisemalt. Küsitlusega saadud info põhjal on tuletatud salaalkoholi võimalik turumaht nii koguselises kui ka rahalises ekvivalendis. Paraku on selline küsitluse teel saadud informatsioon väga subjektiivne ja tihti mõjutatud avalikust arvamusest ning üldistest hoiakutest. Salaalkoholi tarbimine on ühiskonna poolt olnud valdavalt taunitav ja vastajad võivad varjata või pisendada oma seoseid sellega. Lihtsamaks ei tee olukorda ka laialt levinud Läti piirikaubandus, mis on kaasa toonud sõpradele ja tuttavatele piiri tagant raha eest alkoholi hankimise, kuigi selline alkohol iseenesest ei ole salaalkohol, sest on riiki toodud legaalselt³. 2018. aasta lõpus tehtud küsitlus näitas, et ligi pooled (48%) spetsiaalselt Lätis alkoholi ostmas käinutest tõi seda teistele isikutele raha eest kaasa ning 5% neist tõi alkoholi otseselt edasimüümise eesmärgil. Sageli ei oska inimesed Lätist toodud alkoholi ostmise seaduspärasust hinnata, et kas sellised tehingud on lubatud või mitte.

Käesolevas uuringus on vaadeldud alkoholi salaturgu, mis põhineb kangel alkoholil, kui traditsiooniliselt kõige enam levinud salaalkoholi liigil. Kanget salaalkoholi tarbitakse peamiselt legaalse viina asemel ja seepärast on illegaalse alkoholi turuosa käesolevas uuringus võrreldud viinaturu mahuga. Viinaturu mahtu on sisse arvestatud kogu tarbimisse läinud viin, ehk seega nii legaalne kui illegaalne viinaturg aga ka Lätist toodud viin. Lisaks teadlikele illegaalse alkoholi ostudele on arvesse võetud ka see kange alkohol, mida soetati mitteteadlikult (vastaja märkis ankeedis, et ei ole ostnud salaalkoholi, kuid oli ostnud välismaalt toodud alkoholi teise isiku käest). EKI hinnangul ostsid Eesti elanikud 2018. aastal illegaalset alkoholi kokku 1,2 miljonit liitrit, mis moodustas kogu tarbitud viinast (nii legaalsest kui illegaalset kokku) 18-22%. Varasemate aastate hinnangud ning illegaalset alkoholiturgu iseloomustavad näitajad on toodud tabelis 1.8.

Tabel 1.8. Kange alkoholi illegaalse kaubanduse maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Illegaalse kaubanduse osakaal viina turumahust	%	22-27	20-24	20-24	17-21	17-22	17-21	20-23	18-22
Illegaalse kaubanduse maht	mIn l	2,1	1,8	1,7	1,4	1,4	1,2	1,3	1,2
	mIn €	15,7	14,2	13,0	10,8	13,5	13,1	11,7	10,7
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mIn €	10,5	9,4	9,4	8,2	9,6	9,6	11,3	10,8
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mIn €	4,8	4,4	4,2	3,6	4,3	4,3	4,3	4,1

* Eraisikute poolt Lätist toodud ja edasi müüdüd alkohol

³ Maksuvabalt võib Euroopa Liidu riikidest kaasa tuua kuni 10 liitrit kangeid alkohoolseid jooke, kuni 110 liitrit õlut, kuni 90 liitrit veine ja kuni 20 liitrit muid alkohoolseid jooke alkoholisisaldusega alla 22%.

Illegaalse alkoholi turumahu väljaselgitamisel on võrdluseks võetud legaalse viina siseriiklik müük, millest on maha arvestatud turistide poolt kaasa ostetud ja kohapeal tarbitud viinakogused ning millele on juurde lisatud Eestlaste viinaostud Lätist. EKI andmetel müüdi Eestis 2018. aastal legaalselt 7,5 miljonit liitrit viina, millest turistid ostsid 5,0 miljonit liitrit. Lätist ostsid Eesti elanikud hinnanguliselt viinasid kaasa 2,3 miljonit liitrit. Võrreldes eelneva aastaga jäi 2018. aastal illegaalse alkoholikaubanduse maht samasuguseks ja pikeemat ajavahemikku vaadates on illegaalse alkoholikaubanduse maht olnud ühtlaselt stabiilne juba 2014. aastast, jäädes 1,4 miljoni liitri piiresse. Arvestuste järgi oli illegaalse alkoholi käive hinnanguliselt 10,7 mln eurot. Vaatamata samasugusele müügikogusele, oli illegaalse alkoholi müügikäive 2018. aastal väiksem kui 2015.-2016. aastal, kuid selle põhjuseks on salaviina märgatav hinnalangus võrreldes nimetatud perioodiga.

Illegaalse alkoholituru tõttu kaotab riik igal aastal maksutulused saamata jäänud alkoholiaktsiisi ja käibemaksu näol, kuigi võrreldes Läti piirikaubanduse tõttu saamata jäänud summadega on need oluliselt väiksemad. Maksude ausalt tasumise korral oleks illegaalselt müüdud alkoholikoguste pealt võinud riigieelarvesse laekuda täiendavalt ligi 14,9 miljonit eurot (10,8 miljonit eurot alkoholiaktsiisi ja 4,1 miljonit eurot käibemaksu)⁴ Riigieelarvesse laekunud alkoholiaktsiisist moodustas salakaubanduse tõttu laekumata jäänud aktsiis 2018. aastal ligikaudu 5%.

⁴ Laekumata maksusummade arvestuse aluseks on võetud illegaalse alkoholituru osakaalu vahemikhinnangu alampiir.

KOKKUVÕTE

Küsitluse järgi eelistas 96% Eesti alkoholitarbijatest 2018. aastal legaalseid alkohoolseid jooke. Kui veel 1990-ndate aastate lõpus jäi legaalse alkoholi tarbijate osakaal alla 80%, siis järgnevatel aastatel on see kiiresti kasvanud. 2008. aastal alanud majanduskriis vähendas taas legaalse alkoholi tarbijaid ning 2010. aastaks suurenes illegaalse alkoholi ostjate osakaal 9%-ni alkoholitarbijatest. Sealt alates alanes salaalkoholi tarbijate osakaal taas ning viimastel aastatel on illegaalse alkoholi tarbijad kõigi alkoholitarbijate suhtes jäänud 3-5% vahemikku. Legaalse alkoholi eelistamisele on aidanud kaasa viimaste aastate majanduse hea käekäik, mis on võimaldanud inimestel hoida eemale kahtlast päritolu ebakvaliteetsest alkoholist. Ka 2016. aastal alanud Läti alkoholi piirikaubandus on pakkunud läbi soodsate hindade traditsioonilisele salaturule alternatiivi ja aidanud hoida klassikalist alkoholi salakaubandust kontrolli all. Siiski on piirikaubandus toonud kaasa alkoholi massilise raha eest tuttavatele kaasatoomise, mis samuti ei ole seaduslik, sest riigile jäetakse aktsiisimaks tasumata. Ometi ei saa sellise tehingu subjektiks olevat alkoholi pidada otsest illegaalseks alkoholiks, nagu on salaja kolmandatest riikidest sisse toodud viin või omavalmistatud puskar. Lätist kui Euroopa Liidu riigist võib piirmäärade ulatuses tuua alkohoolseid jooke sisse vabalt ja tihti on ostetavad joogid valmistatud tunnustatud Eesti tootjate poolt. Nii ei ole ka käesolevas uuringus salaalkoholina arvesse võetud teiste käest Lätist toodud alkoholi ostukoguseid.

Mitmete aastate uuringud on näidanud, et salaalkoholi ostuajendiks on peamiselt madalam hind. Ka 2018. aastalgi pidas soodsat hinda väga oluliseks 67% illegaalse alkoholi ostjatest. Teistest ostupõhjustest peeti salaalkoholi puhul hinnafaktoriga pea sama oluliseks müüja usaldusvärsust (65%), mõnevõrra vähem aga joogi kvaliteeti (48%) ja kõige vähem mõjutas ostmist salaalkoholi kerge kättesaadavus (28%).

Salaalkoholi ostjaid oli keskmisest enam meeste (8%) ja madalaimasse tulugruppi kuuluvate elanike hulgas (13%). Illegaalsest alkoholist oli kõige levinum viin, mida oli ostnud 49% illegaalse alkoholi ostjatest (puskarit oli ostnud 31% ja piiritust 20% illegaalse alkoholi ostjatest). Võrreldes eelnevate aastatega on viina ostjate osakaal langenud, samas on kasvanud salapiirituse ja puskari populaarsus. Ajavahemikul 2014-2018 kasvasid kange alkoholi aktsiisimäärad kokku 53%, mis tõi kaasa ka viina jaehinna suurenemise, kuigi mitte aktsiisikasvuga võrdsel määral. Nii suurenesid samal ajavahemikul keskmise hinnaklassi viina hinnad 37% ja madalama hinnaklassi viina hinnad 40%. 2018. aastal alkoholiaktsiisi kasvutempo pidurdus ja selle tulemusel tõusid keskmise ja madalama hinnaklassi viina hinnad aastaga vastavalt 2% ja 4%. Võrdlusena on salaviina keskmised hinnad 2014. aastast suurenenud vaid 15% ning 2018. aastal hind praktiliselt ei muutunud.

Endiselt ostetakse salaalkoholi kõige sagedamini tänaval käest-kätte (53% illegaalse alkoholi ostjatest) ja müüjate juures kodus (47%). Seejuures on müüja kodudest salaalkoholi hankinud osakaal mõne aasta tagusega võrreldes langenud ning tänaval käest-kätte ostmise on kasvanud. Vähenenud on illegaalse alkoholi müügikohti või müüjaid teadvate elanike osakaal, mis langes 2018. aastal 6%-ni (2017. aastal oli see 9%). Rohkem olid salaalkoholi müügikohtadest teadlikud Kirde-Eesti ja maa piirkondade elanikud (vastavalt 17% ja 9%).

Illegaalse alkoholi tarbimismahtusid võrreldi käesolevas töös kogu Eesti elanike poolt tarbitava viina turumahuga. EKI hinnangul moodustas 2018. aastal illegaalne alkohol viina turumahust (nii Eestis ja Lätis ostetud kui ka illegaalse viina) turumahust 18-22%. Illegaalset alkoholi müüdi hinnanguliselt kokku 1,2 miljonit liitrit ja võrreldes eelneva aastaga jäi illegaalse alkoholikaubanduse maht samale tasemele. Salaturul

müüdava alkoholi rahaline käive moodustas hinnanguliselt 10,7 mln eurot ja salakaubanduse tõttu jäi riigil maksudena saamata ligikaudu 14,9 miljonit eurot.

Positiivne on see, et traditsiooniline salaalkoholi turg ei ole laienenud. Selle põhjuseks on ühelt poolt kindlasti inimeste parem majanduslik kindlustatus, mis vähendab huvi illegaalset päritolu alkoholi tarbimise vastu. Teisalt piirab alkoholi salaturu kasvu Läti piirikaubandus, mis pakub soodsa alkoholi näol alternatiivi salaalkoholi potentsiaalsetele ostjatele. Paraku kaasneb Läti piirikaubandusega ka negatiivne pool, et alkoholi ei tooda mitte ainult enda tarbeks, vaid ka teistele. See aga muudab muidu legaalset päritolu alkoholi maksude seisukohalt ebaseaduslikuks, kuna riigile jääb maksmata aktsiisimaks.

2. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE TARBIMISE JA KAUBANDUSE UURING

Illegaalseid tubakatooteid tarbitakse (sarnaselt alkoholsete jookidega), peamiselt odavama jaehinna tõttu. Pikemas ajalises võrdluses on illegaalsete sigarettide tarbijate osakaal võrreldes salaalkoholi tarbijatega olnud alati kõrgem ja paraku on sellega riigile kaasnenud ka oluliselt suurem kahju riigieelarvesse laekumata jäänud maksude tõttu. Salasigarettide madalam hind tuleneb aktsiisimaksust ja käibemaksust kõrvalehoidmisest ja alati on teatud hulk tarbijaid, kes peavadki primaarseks vaid odavust. Samas on salasigarettide ostmine olnud viimastel aastatel languses, mis tuleneb paljuski suitsetamise vähenemisest ühiskonnas ja ostuvõime kasvust.

Käesolevas peatükis hinnatakse illegaalsete sigarettide tarbimist ning turuolukorda 2018. aastal ja tehakse võrdlusi varasemate perioodidega. Uuringus tuuakse välja ligikaudne illegaalsete sigarettide osakaal kogu sigaretiturust ja antakse hinnang salasigarettide kaubandusega riigile tekitatud maksukaotustest. Lisaks illegaalsele tarbimisele vaadeldakse ka üldisi tubakatoote tarbimise trende ja sigarettide ostmist välismaalt.

Analüüsi aluseks on Eesti täiskasvanud elanikkonna küsitlus ja Rahandusministeeriumi statistika. Elanike küsitlus viidi läbi 2018. aasta detsembris EKI tarbijapaneeli liikmete hulgas. Nii kirjalikule kui ka veebis olevale küsimustikule vastas 1018 Eesti elanikku vanuses 18-74 aastat. Küsitletud esindasid läbilõiget Eesti elanikest vanuse, soo, rahvuse, regiooni, hariduse ja sissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) alusel. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused kaalutud vanuse, soo ja rahvuse järgi. Küsitlustulemuste üldjao- tused on toodud lisas 1 ning sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes valikuliselt lisas 2. Küsitletud kogumi iseloomustus on esitatud lisas 3.

2.1. EESTI ELANIKE SUITSETAMISHARJUMUSED

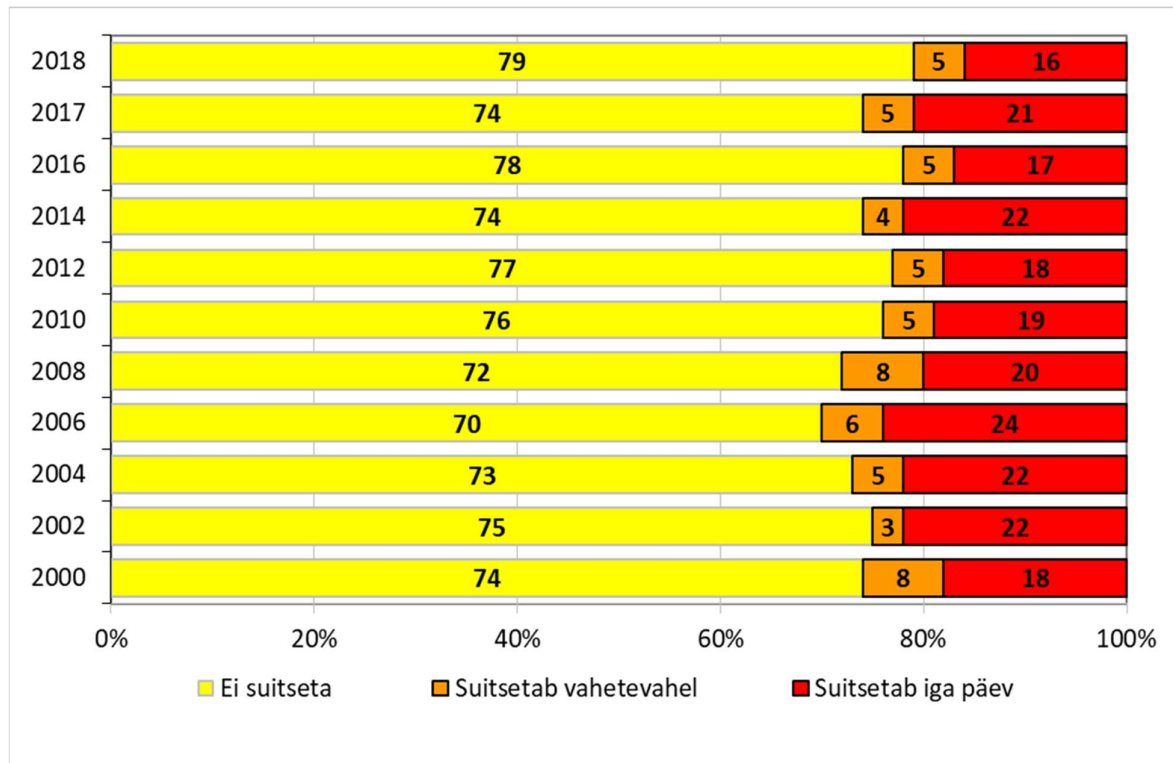
2.1.1. Suitsetamise levik täiskasvanud elanike hulgas

Elanike suitsetamisharjumuste väljaselgitamiseks uuriti täiskasvanud elanikelt nende kokkupuutumist suitsetamisega, suitsetamise sagedust, salasigarette ostmist, samuti ostuhindu. Salasigarette tarvitamine on seotud üldise suitsetamise levikuga ja mida rohkem on ühiskonnas suitsetajaid, seda enam on tõenäoliselt ka illegaalsete tubakatoote tarbijaid. Välismaalt võib tubakatooteid tuua lubatud kogustes kaasa enda tarbeks, kuid nende edasimüümisel tekib kohustus tasuda aktsiis Eesti riigis. Seda tegemata on tubakatoote müük ebaseaduslik.

Käesolevas peatükis vaadeldakse suitsetamise üldisi trende ja selgitatakse legaalsete sigarettide eelistamise põhjuseid, samuti analüüsitakse sigarettide ostmist välismaalt ning tuuakse välja illegaalsete sigarettide tarbijate osakaal. Illegaalsete sigarettide levikut ja tarbimist kirjeldatakse lähemalt järgnevatel peatükkides.

Küsitluse järgi suitsetas Eesti elanikest 2018. aastal iga päev 16% täiskasvanutest. Võrreldes 2017. aastaga vähenes igapäevaste suitsetajate osakaal 5%-punkti võrra. Vahetevahel suitsetajate osakaal (5%) jäi muutu-matuks (vt joonis 2.1). Viimase kümne aasta võrdlus näitab, et pidevate suitsetajate osakaal Eesti täiskasva-nud elanike hulgas on olnud vahemikus 16%-22% ja kõigi suitsetajate osakaal olnud vahemikus 21%-28%. 10 aasta võrdluses on suitsetajate osakaal langenud.

Joonis 2.1. Suitsetamise levik Eesti täiskasvanud elanike hulgas 2000–2018 (% vastanutest)

Keskmiselt tarbitud sigarettide arv on 2014. aastast püsinud samas suurusjärgus – igapäevasuitsetajatel on see olnud keskmiselt 14 sigaretti päevas, 2017. aastal oli see siiski veidi suurem, 15,5 sigaretti päevas ja 2018. aastal taas 14,4 sigaretti päevas.

2018. aastal oli suitsetamine kõige enam levinud 30-49-aastaste hulgas. (2018. aastal suitsetas selles vanusegrupis 23%) ja igapäevaseid suitsetajaid oli I 19%). Suitsetajate protsent oli sama suur (23%) ka 18-29-aastaste hulgas, kuid selles vanusegrupis oli vähem igapäevaseid suitsetajaid (vastavalt 14%). Lisaks eristub 18-29-aastaste vanusegrupp ka selle poolest, et seal on küllalt arvestatav suitsuvabade tubakatoodete tarbijate osakaal (8% vastanutest).

Nagu on näidanud ka varasemad uuringud, korreleerub suitsetamine tugevalt inimese haridustasemega – mida madalam on haridustase, seda suurem on olnud suitsetajate osakaal. 2018. aastal suitsetas madalama (I taseme) haridusega elanikest 39%, II haridustasemega elanikest 29% ja III taseme haridusega elanikest 14%. Küsitlustulemused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on toodud lisa 2.6.

Sooliselt on suitsetamine olnud levinum meeste hulgas. Meeste osas on suitsetamine langenud 1979. aasta 49%-lt 23%-le ja naiste osas 34%-lt 21% le (vt tabel 2.1).

Tabel 2.1. Suitsetajate osakaal soo järgi 1979–2018 (% vastanutest)

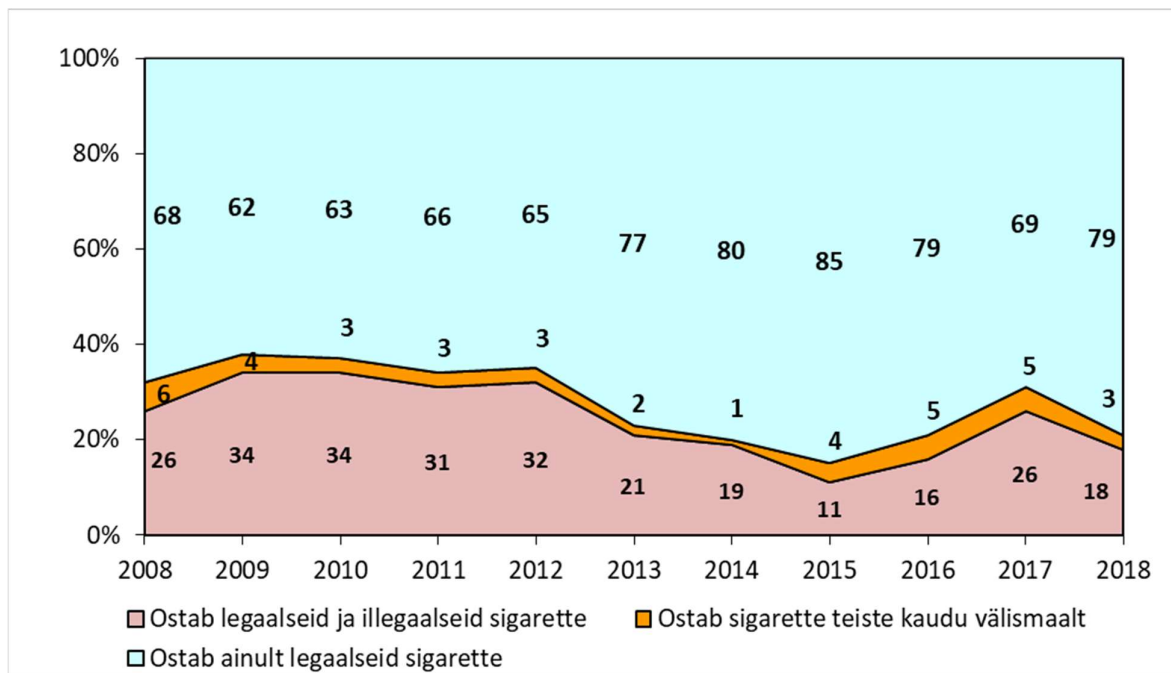
	1979	1989	1999	2012	2014	2016	2017	2018
Mehed	49	48	38	27	30	28	32	23
Naised	18	19	20	18	20	17	18	18
Keskmiselt	34	34	29	23	26	22	26	21

Netosissetulekutelt leibkonna liikme kohta kuus näitab uuring, et suitsetajaid on rohkem madala sissetulekuga leibkondades, kuni 300€ kuus vastavalt 46%, 301-600€ kuus 19%, 601-900€ kuus 17% ja üle 900€ kuus 16%.

2.1.2. Legaalsete sigarettide eelistamise põhjused

Suurem osa suitsetajatest eelistab osta legaalseid sigarette, mille pealt on riigile kõik maksud tasutud. Kuid alati on ka teatud hulk inimesi, kes hangivad teadlikult salasigarette. Sageli kvalifitseerub sigarettide ost illegaalseks ka teadmatusest – küllalt levinud on näiteks teiste kaudu raha eest välismaalt sigarettide tellimine või välismaalt kaasa toodud sigarettide ostmise, mis samuti pole seaduslik. Küsitlusest selgus, et 2018. aastal ostis enda hinnangul sigarette ainult legaalselt 82% suitsetajatest. Legaalsete sigarettide teadlik eelistamine hakkas alates 2013. aastast kasvama, tõustes 68%-lt 2012. aastal 89%-ni 2015. aastal, kuid sellele järgnes tagasilangus: 2016. aastal eelistas legaalselt ostetud sigarette 84% ja 2017. aastal 74% tarbijaist. 2018. aastal saabus taas uus tõus, kui legaalseid sigarette eelistanute osakaal kasvas 82% tarbijatest (vt joonis 2.2)⁵.

Joonis 2.2. Legaalsete ja illegaalsete sigarettide ostmine 2000–2018 (% suitsetajatest)

Piirkondade võrdluses oli legaalsete sigarettide eelistajaid enim Põhja-Eesti ja Lõuna-Eesti suitsetajate hulgas (vastavalt 92% ja 80% vastajarühmast). Vanusegruppidest oli legaalsete sigarettide ostjate osakaal suurim 18-29-aastaste vanuserühmas (87%), samuti eelistasid neid enam suitsetajad, kes olid haritumad (89% III taseme haridusega suitsetajatest). Seaduslikke sigarette eelistasid rohkem ka naised (86% suitsetavatest naistest ja 79% meestest). Ülevaade legaalsete või illegaalsete sigarettide ostmise kohta sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on lisas 2.11.

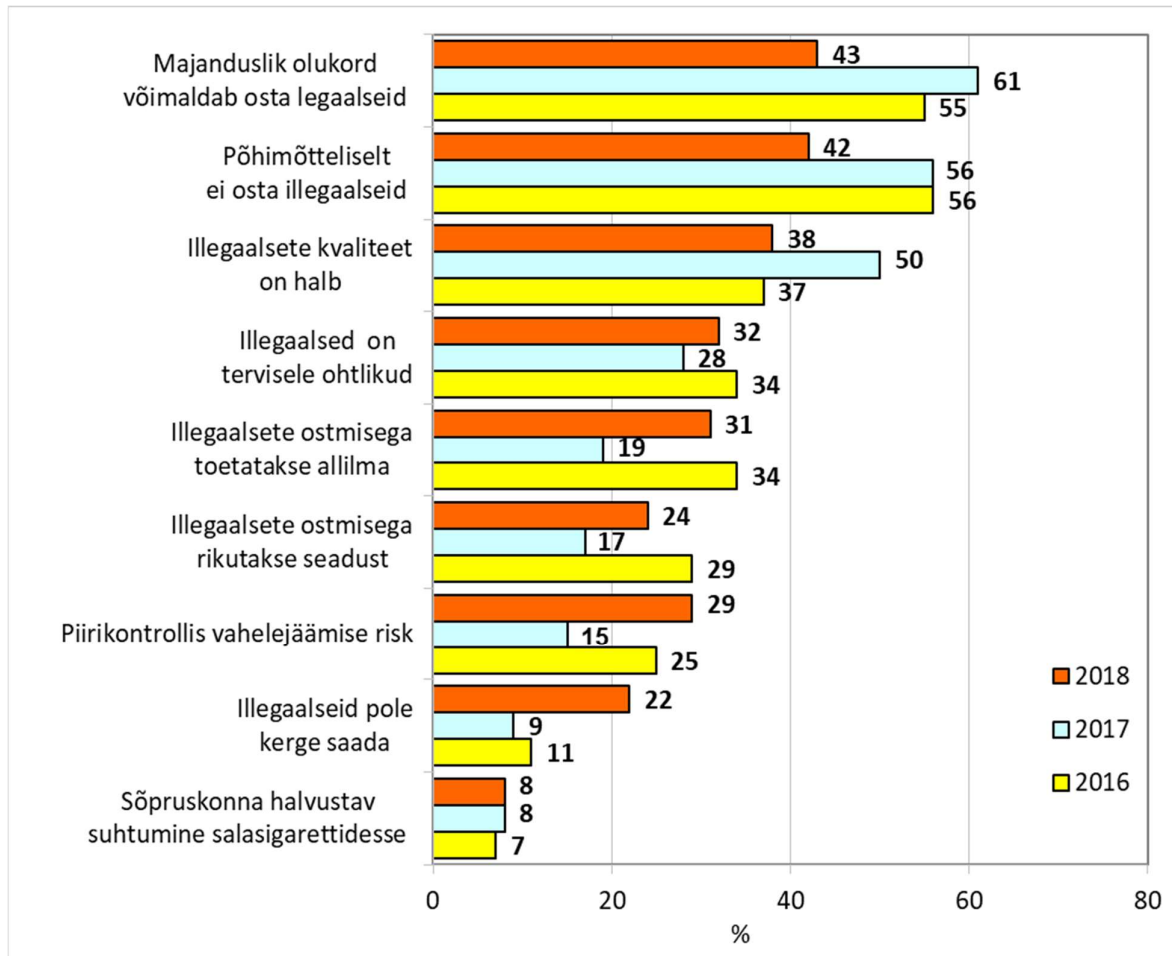
Suitsetajatel paluti reastada põhjused, miks nad eelistavad osta legaalseid sigarette. Kõige sagedamini (43%) toodi 2018. aastal välja seisukoht, et majanduslik olukord võimaldab seda (2017. aastal vastas nii 61%, 2016. aastal 55% ja 2015. aastal 42% suitsetajatest). Teise põhjusena salasigaretidest hoidumisest

⁵ Joonisel on ära näidatud ka suitsetajate osakaal, kes enda hinnangul salasigarette ei ostnud, kuid kes olid siiski ostnud teiste kaudu välismaalt toodud sigarette (3%). Kuna välismaalt müügiks toodud sigarettide ostmise on samuti illegaalne tegevus, siis tegelikkuses on legaalsete sigarettide ostjaid 79% suitsetajatest.

toodi esile põhimõtteline otsus neid mitte osta – väga oluliseks pidas salasigarette mittetarbimisel antud põhjust 42% suitsetajatest, mis on aga märkimisväärsel vähem, kui 2016. ja 2017. aastal, kui legalsete sigarettide põhimõttelisi eelistajaid oli 56% (vt joonis 2.3). Selle põhjuseks, et legalsete sigarettide eelistamise faktoritest on inimeste majanduslik olukord senisega võrreldes osatähtsust kaotanud ja ka põhimõttelised seisukohad vähem olulised, võib olla tubakaaktsiisi tõus 2018. aastal ja sigarettide Lätist ostmise võimaluse ärakasutamine.

Joonis 2.3. Legalsete sigarettide eelistamise põhjused 2016–2018

(% salasigarette mitte ostanud suitsetajatest, kelle hinnangul oli põhjus väga oluline)

Vastanutest 38% märkis, et väldib illegalseid sigarette nende halva kvaliteedi tõttu. Tervisele ohtlikuks pidas salasigarette 2018. aastal 32% suitsetajaist.

Võrreldes eelneva aastaga tõusis nende osakaal, kelle arvates toetatakse salasigarette ostes allilma – 2017. aastal arvas nii 19% ja 2018. aastal 31%. Veidi vähem vastajaid (29%) tõi legalsete sigarettide eelistamise põhjusena välja piirikontrollis vahele jäämise riski; 24% suitsetajaid pärssis salasigarette ostmast pelgus või soovimatus rikkuda seadust ja 22% vastas, et illegalseid sigarette pole kerge kätte saada. Kõige vähem mõjutas eelistusi sõpruskonna halvustav suhtumine salasigarettesse (8%).

Kui hinnata legalsete sigarettide eelistamise põhjuste muutusi viimastel aastatel, siis vaatamata 2018. aastal antud hinnangute tagasilangusele, on viimastel aastatel kõige suurem (43% kuni 61%) nende

vastanute osakaal, kes eelistavad legaalseid sigarette osta selleks piisavate majanduslike võimaluste tõttu. Selle taga võib näha asjaolu, et suitsetajad on väga tugevalt seotud kindla kaubamärgiga ja eelistatud tooteid on järjepidevalt lihtsam osta legaalsest kaubandusest. Seda kinnitab kaudsel ka põhimõtteline otsus (42% kuni 56% suitsetajatest) illegaalseid sigarette mitte osta. Samas on illegaalsete sigarettide ostmise üheks põhjuseks asjaolu, et teatud sigaretimärke Eesti kaubanduses pole; selle põhjuse tõsi välja 9% illegaalsete sigarettide ostjaist (vt tabel 3.1). Vastajad tõid viimases osas esile selliseid marke nagu *Byron*, *LD*, *NZ*, *NZT* ja *Winston*⁶ (vt lähemalt osa 3.2).

2.1.3. Sigarettide hankimine välismaalt

Kui varasemalt on sigarettide toomisel välismaalt olnud madalama hinna tõttu eelistatuim riik Venemaa, siis alates 2016. aastast hakati sigarette rohkem soetama Lätist, kus Eesti elanikud hakkasid käima seoses alkoholi ostmisega. Kui Venemaalt (kui Euroopa Liitu mittekuuluvast riigist) on täiskasvanud isikul tubakatoote kaasa toomine piiratud ja idapiiri tagant pärit salasigaretide levik on tõhusa kontrolli tulemusena takistatud⁷, siis Euroopa Liidu sees on piirangud märksa lõdvemad, kuigi mitte olematud. Seaduslikult võib Eestisse Euroopa Liidu liikmesriikidest isiklikuks kasutamiseks ja ühe piiriületusega tuua kuni 800 sigaretti või muid seaduses nimetatud alternatiivseid tooteid.

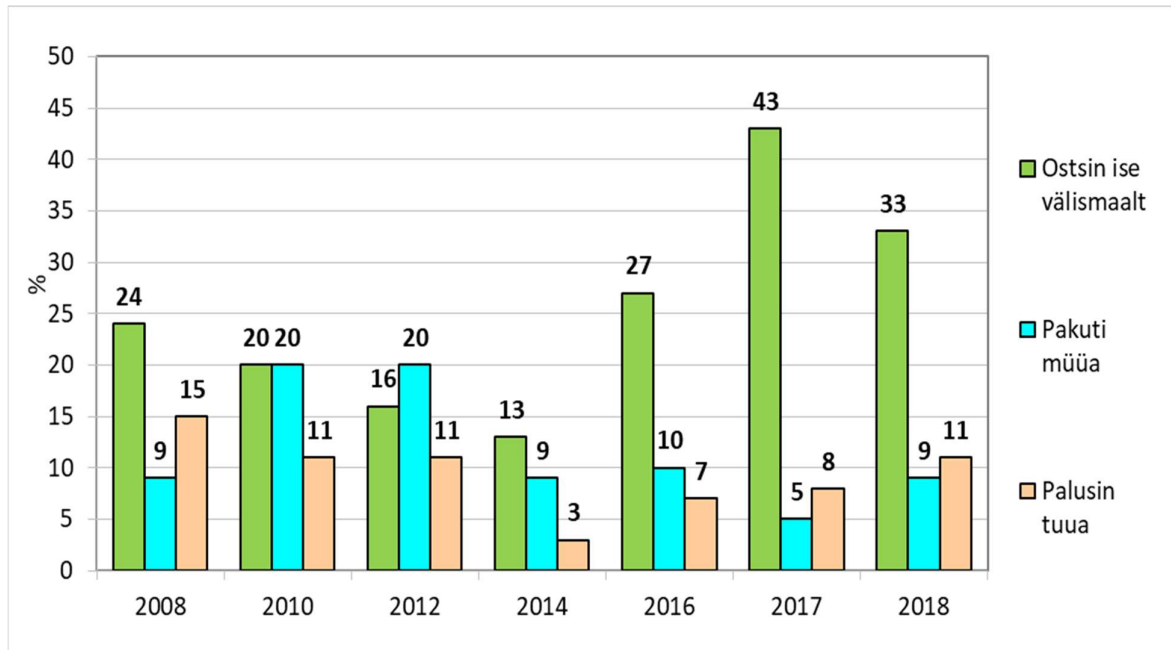
Paljud suitsetajad, kes ostavad teistelt isikutelt välismaalt kaasa toodud sigarette, ei arvesta asjaoluga (või ei tea seda), et tegelikult ei tohiks tubakatooteid kui aktsiisikaupu neile müüa, ja nii osutus 2018. aastal enda hinnangu järgi legaalsete sigarettide suitsetajatest 3% (2017. aastal 5%) tegelikult illegaalseteks tarbijateks, sest nad olid ostnud teiste käest välismaalt toodud sigarette (vt joonis 1.2).

Viimastel aastatel on välismaalt toodud sigarettide ostjate osakaal suitsetajate hulgas üldtendentsina kasvanud, jäädes 2018. aastal siiski madalamaks kui 2017. aastal - nii soetas 2014. aastal oma sigarettid välismaalt (või ostis välismaalt toodud sigarette) kokku 25% suitsetajatest, 2016. aastal 44%, 2017. aastal 56% ja 2018. aastal 53% (vt joonis 2.4). Valdavalt tõid suitsetajad oma sigarettid välismaalt ise, 2017. aastal tegi seda 44% ja 2018. aastal 33%. Oluliselt väiksem oli nende suitsetajate osakaal, kes lasi teistel endale sigarette tuua või kellele neid pakuti müüa, 2018. aastal vastavalt 11% ja 9%, kuid võrreldes eelmise aastaga on selliste tarbijate osakaal kasvanud.

⁶ Viidatud kaubamärkidest on *Winston* ja *LD* olemas siiski ka Eesti kaubandusvõrgus.

⁷ Tuua võib kaks korda kuus korraga 40 sigaretti ehk 2 sigaretipakki ning lennureisajal kuni 200 sigaretti ehk 10 sigaretipakki või muid nikotiini sisaldavaid tooteid vastavalt alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 57 kehtestatud määrale.

Joonis 2.4. Sigarettide ostmine välismaalt 2008–2018 (% suitsetajatest)

Kõige sagedamini käisid ise välismaalt sigarette hankimas Lõuna-Eestist ja Kirde-Eestist pärit suitsetajad (vastavalt 45% ja 32% vastajarühmast), vanusegruppide arvestuses aga 50-64-aastased suitsetajad (45% vastajarühmast). Piirkondadest oli sigarettide piiri tagant tellimine kõige levinum Kesk-Eestis ja Lääne-Eestis, kus seda oli teinud vastavalt 25% ja 22% sealsetest suitsetajatest. Teiste poolt välismaalt toodud sigarette, mida polnud tellitud, pakuti enam müügiks samuti Kesk-Eestis, kus neid oli 2018. aastal ostnud 35% suitsetajatest. Müügiks pakutud sigarette ostsid sagedamini vanema ja keskmise põlvkonna ning madalama sissetulekuga inimesed: 50-64-aastastest 14% ja 30-49-aastastest 11% ning alla 300 € kuu netosissetulekuga pereliikme kohta saanud vastajarühmast 17%.

Küsitluse järgi soetasid 59% välismaalt sigarette ostnud suitsetajatest sigarette Lätist (2016. aastal 49% ja 2017. aastal 67%) ja 20% Venemaalt (2017. aastal 8%, vt tabel 2.2). Teistest riikidest toodi sagedamini sigarette veel Poolast, Hispaaniast, Soomest, Bulgaariast ja Gruusiast (riikidest nimetati veel Itaaliat, Türgit, Ukrainat, Valgevenet, USA-d, Hong-Kongi, Suurbritanniat ja Tuneesiat). Ka sigarette välismaalt tuua palunud suitsetajatest sai suurim osa (69%) oma tellimuse kätte Lätist pärit sigarettidena. Venemaalt sigarette tuua palunud suitsetajaid oli 8% ning teistest päritoluriikidest Valgevene ja Ukraina (lisaks nimetati veel Hispaaniat ja Indiat). Müügiks pakutud (mitte tellitud) välismaalt toodud sigarettid olid kõige sagedamini toodud Venemaalt ja neid oli ostnud 69% suitsetajatest. Läti päritolu müüa pakutud sigarette oli ostnud 15% suitsetajatest, muudest riikidest olid ära märgitud Valgevene ja Ukraina. Tõusis nende arv, kes ostsid sigarette enda tarbeks Venemaalt: kui 2016. aastal ostis Venemaal ise sigarette 11% ja 2017. aastal 8%, siis 2018. aastal oli nende osakaal 20%.

Detsembris toimunud küsitluse kohaselt oli 2018. aasta teisel poolel välismaalt kas ise või teiste kaudu sigarette ostnud 41% suitsetajatest. Keskmiselt soetati ühe ostja kohta 18 pakki sigarette (2017. aastal 20 pakki), mille keskmine hind oli 2018. aastal 2,64 eurot.

Tabel 2.2. Välismaalt sigarettide hankimine riikide lõikes 2016–2018

	% suitsetajatest, kes ostsid ise välismaalt*			% suitsetajatest, kes palusid välismaalt tuua*			% suitsetajatest, kes ostsid teiste initsiatiivil toodut*		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Venemaa	11	8	20	29	14	8	53	63	69
Läti	49	67	59	38	57	69	33	37	15
Muud riigid	40	25	21	33	33	23	14	0	16
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* % on võetud ankeedis riike nimetanud vastajatest

2.2. ELANIKE EKSPERTHINNANGUD SIGARETTIDE ILLEGAALSE MÜÜGI KOHTA

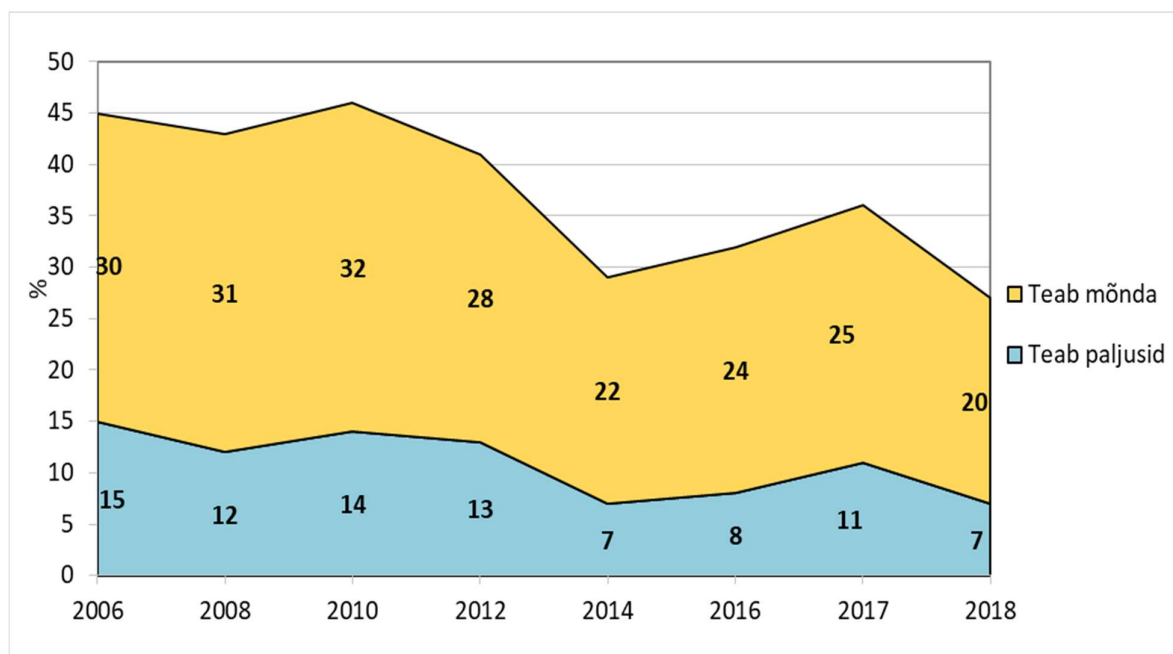
Käesolevas peatükis antakse ülevaade salasigarettide kaubandusest ja levikust nagu seda elanikud on hinnanud. Salasigarettide turuga kokkupuutumise väljaselgitamiseks esitati elanikele küsimus selle kohta, kas nende tutvusringkonnas on salasigarette ostvaid inimesi. Selgus, et mõnda salasigarettide ostjat teadis 2018. aastal 20% ja paljusid 7% vastanutest. Ühtegi salasigarettide ostjat ei teadnud 53% vastanutest ning 20% ei osanud öelda (vt tabel 2.3).

Tabel 2.3. Illegaalsete sigarettide ostjate teadmine 2012–2018 (% vastanutest)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Teab paljusid	13	8	7	7	8	11	7
Teab mõnda	28	23	22	24	24	25	20
Ei tea kedagi	38	54	56	54	46	48	53
Ei oska öelda	21	15	15	15	22	16	20
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Salasigarettide ostjaid tundvate inimeste osakaal on erinevatel aastatel läbinud nii tõuse kui ka langusi. Kui salasigarettide ostjaid teadvate vastajate osakaal ulatus ajavahemikul 2006-2012 kuni 46%-ni, siis 2014. aastaks see langes 29%-ni. Järgnevatel aastatel tõusis jälle, salasigarettide ostjaid tundvate inimeste osakaal jälle, jõudes 2017. aastal 36%-ni, kuid kuid vähenes taas 2018. aastal 27%-ni (vt joonis 2.5).

Joonis 2.5. Illegaalsete sigarettide ostjate teadjad ajavahemikul 2006-2018 (% vastanutest)

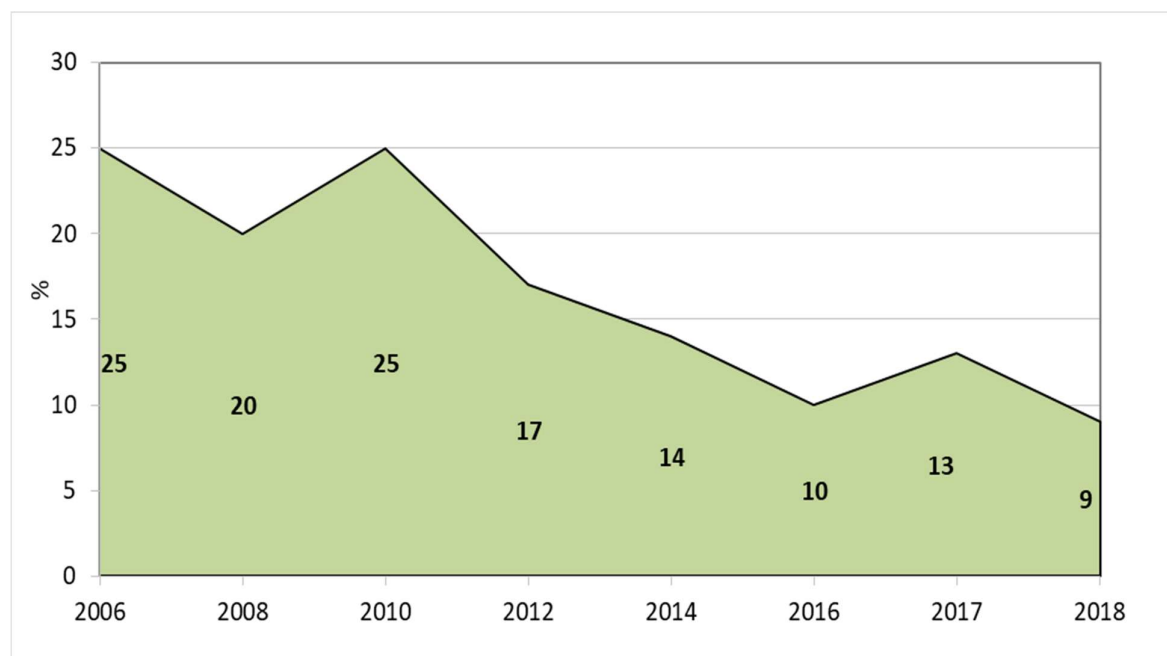
Piirkondadest oldi salasigarette ostjatest kõige teadlikumad Kirde-Eestis (45% vastanutest), Kesk-Eestis teadis illegaalsete sigarettide ostjaid 36%, Lõuna-Eestis 31%, Lääne-Eestis 28% ja Põhja-Eestis 19% vastanutest. Illegaalseid sigarettide tarbivaid inimesi teadsid kõik vanusegrupid suurtes piirides võrdselt; kõige enam oli teadjaid 50-64-aastaste hulgas (29%) ja 30-49-aastaste hulgas (26%); paremini teadsid neid võrreldes eestlastega (25%) muust rahvusest inimesed (28%).

Nii nagu 2018. aastal langes illegaalsete sigarettide ostjaid teadvate inimeste osakaal, vähenes ka nende hulk, kes teadsid illegaalsete sigarettide müügikohti või müüjaid: kui 2017. aastal omas salasigarette kauplemiskohtade või müüjate kohta informatsiooni 13% vastanutest, siis 2018. aastal 9%, mis on senise vaatlusajaloo madalam näitaja (vt tabel 2.4 ja joonis 2.6). Kõige suurem oli teadjate protsent illegaalsete sigarettide müüjatest või müügikohtadest ajavahemikul 2006-2010, kui see ulatus 25%-ni.

Tabel 2.4. Illegaalsete sigarettide müügikoha või müüja teadmine 2012–2018 (% vastanutest)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Teab	17	14	14	14	10	13	9
Ei tea	83	86	86	86	90	87	91
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Joonis 2.6. Illegaalsete sigarettide müügikoha või müüjate teadjaid ajavahemikul 2006-2018 (% vastanutest)

Teistest paremini olid 2018. aastal salasigarette müügikohtadest teadlikud Kirde-Eesti elanikud (27%), samas kui mujal teati neid oluliselt vähem – Kesk-Eestis 14%, Lääne- ja Lõuna-Eestis 12% ning Põhja-Eestis 3%. Paremini informeeritud olid müügikohtadest eakamad elanikud: 65 aastastest ja vanemaist teadis salasigarette müügikohti 12%, 50-64 aastastest 10%, 30-49. aastastest 8% ja 18-29. aastastest 7%.

Meeste ja naiste osas oli informeeritus ühesugune – teadjaid oli võrdselt 9%. Detailsem ülevaade illegaalsete sigarettide ostjate ja müügikohtade teadjate kohta sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes on lisades 2.8 ja 2.9).

Uuringus osalejate eksperthinnangu põhjal on salasigarettide osakaal kogu elanike sigarettide tarbimises 2018. aastal mõnevõrra langenud, moodustades keskmiselt 25% sigarettide tarbimisest (vt tabel 2.5). Ka see hinnang on viimase kümne aasta võrdluses seni madalaim. Vaadates pikemaajalist trendi on näha, et illegaalsete sigarettide tarbimine on elanike hinnangul olnud pikki aastaid stabiilne, moodustades kuni kolmandiku üldisest sigarettide tarbimismahust. Alates 2016. aastast on eksperthinnangutes täheldatav sigarettide salaturu kahanemistrend.

Tabel 2.5. Illegaalsete sigarettide tarbimise osakaal üldises sigarettide tarbimises 2000–2018
(elanike eksperthinnangute keskmine)

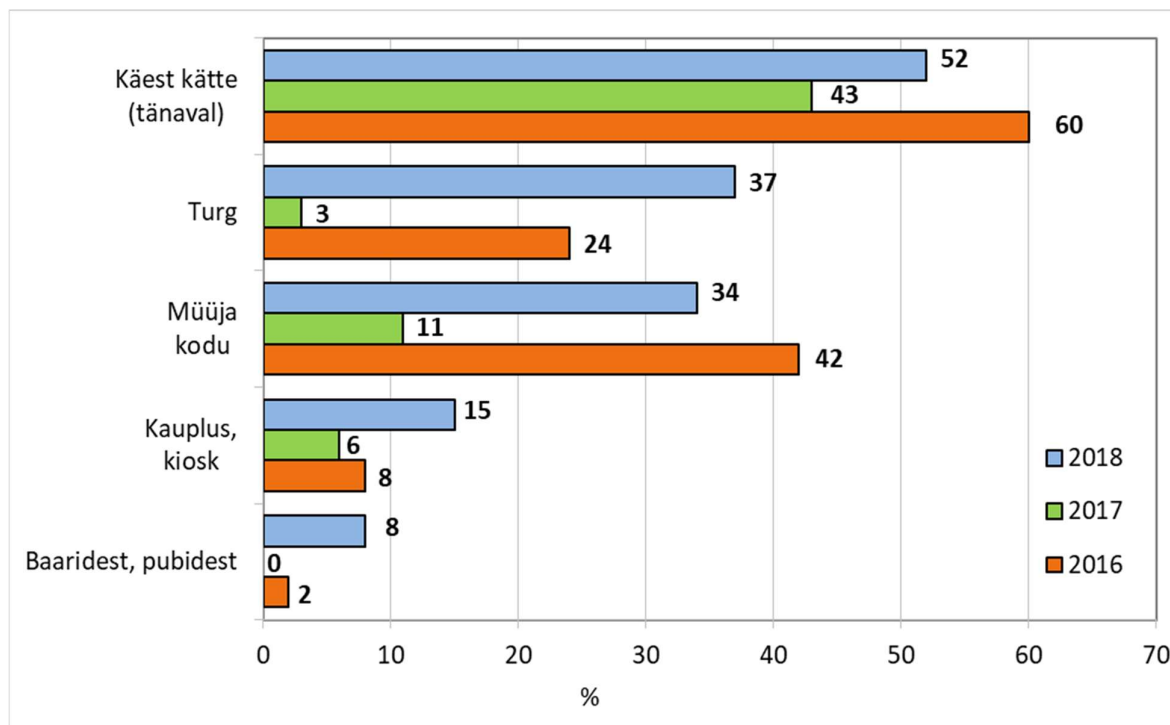
2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018
39%	34%	34%	33%	30%	31%	30%	31%	28%	29%	25%

2.3. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE ISIKLIK TARBIMINE

2.3.1. Illegaalsete sigarettide ostukohad

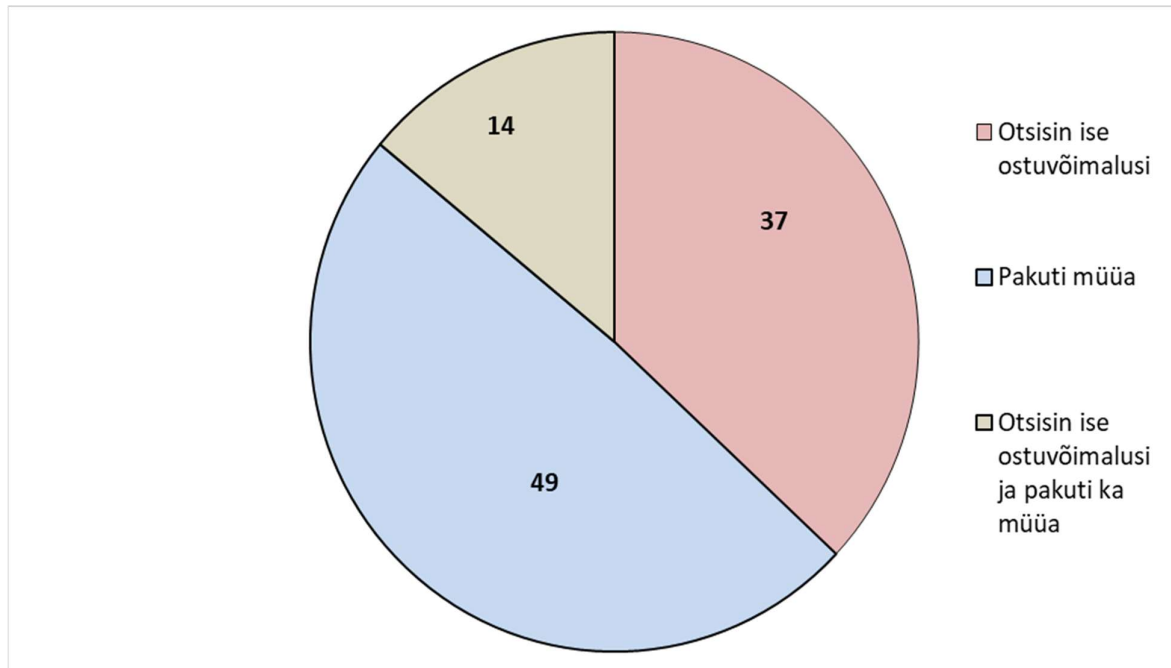
Kui varasemalt on enamlevinud salasingarettide ostukohad olnud nii tänavad kui müüjate kodud, siis 2018. aastal on toimunud muutus ja salasingarettidega kauplemine on liikunud selgelt kodudest välja. Sellega seoses on tänavate kõrval populaarsemateks ostukohtadeks saanud turud, kuid ka kauplustest-kioskitest ja baaridest-pubidest salasingarettide ostnuid oli küsitluse põhjal 2018. aastal enam. Turgudelt hankis 2018. aasta küsitluse järgi salasingarettide 37% illegaalsete sigarettide suitsetajatest, mida oli enam kui müüjate kodudest, kust 2018. aastal oli salasingarettide ostnud 34% nende tarbijatest. Kõige rohkem osteti salasingarettide endiselt tänavatelt, kust neid oli hankinud 52% illegaalsete sigarettide ostjatest. Kauplustest-kioskitest oli illegaalseid sigarettide ostnud 15% ja baaridest-pubidest 8% salasingarettide suitsetajatest.

Joonis 2.7. Illegaalsete sigarettide ostukohad 2016–2018 (% illegaalsete sigarettide ostjatest)

Salasingarettide ostjatelt uuriti ka selle kohta, millisel viisil nad salasingarettide olid ostnud. 49% küsitletud salasingarettide ostjast tegi seda seepärast, et sigaretti pakuti neile müüa ning 37% vastas, et nad otsisid selleks ise võimalusi. Seega on passiivse ostuviisiga salasingarettide tarbijaid enam kui neid, kes otsivad ise illegaalsete sigarettide ostuks võimalusi. Üle kümnendiku (14%) on salasingarettide hankimisel kasutanud mõlemaid võimalusi. (vt joonis 2.8).

Joonis 2.8. Illegaalsete sigarettide ostmine ostuviisi järgi 2018 (% illegaalsete sigarettide ostjatest)

2.3.2. Illegaalsete sigarettide hinnad ja ostmine

Peamine põhjus illegaalsete sigarettide ostmiseks on nende odavam hind võrreldes legaalsete sigarettidega. Madalamat hinda pidas väga oluliseks 94% salasigaretide ostjatest ja mõnevõrra oluliseks 6% (vt tabel 2.6). Järjekorras teise põhjusena illegaalsete sigarettide ostmiseks oli nende kerge kättesaadavus – oluliseks pidas seda 16% ja mõnevõrra oluliseks 32% salasigaretide tarbijaist. Väiksemat rolli etendas sobiliku margi puudumine, mida pidas illegaalsete sigarettide tarbimise oluliseks teguriks 6% ja mõnevõrra oluliseks 3% salasigaretide suitsetajaist. Sigarettimarkidena, mida vastanute hinnangul ei saa legaalselt hankida, nimetati 2018. aastal selliseid marke nagu *Byron*, *NZ*, *NZT*, *LD* ja *Winston*⁸ Ostetud salasigaretidest töid vastajad täiendavalt välja ka sigarettimargid *Fest* ja *Next*.

Illegaalsete sigarettide madalam hinnatase on peamiseks ostuargumendiks olnud alati. Odavamalt on salasigarette võimalik müüa seetõttu, et müüjad ei maksa riigile nende pealt mingeid makse. Seevastu mõjutab ametlikult müüdavate sigarettide hinda olulisel määral riigi poolt kehtestatud aktsiisimaks ja käibemaks ning seetõttu on legaalsed sigarettid alati kallimad kui salasigaretid. Sigarettide aktsiis koosneb kahest osast – fikseeritud määrast ja proportsionaalsest määrast⁹. Fikseeritud määraga maksustatakse sigarette nende koguse alusel, proportsionaalne maksumäär arvutatakse sigaretipaki lubatud maksimaalsest jaehinnast.

⁸ Nagu märkuses 2 juba osutatud, on viidatud kaubamärkidest *Winston* ja *LD* olemas ka Eesti kaubandusvõrgus.

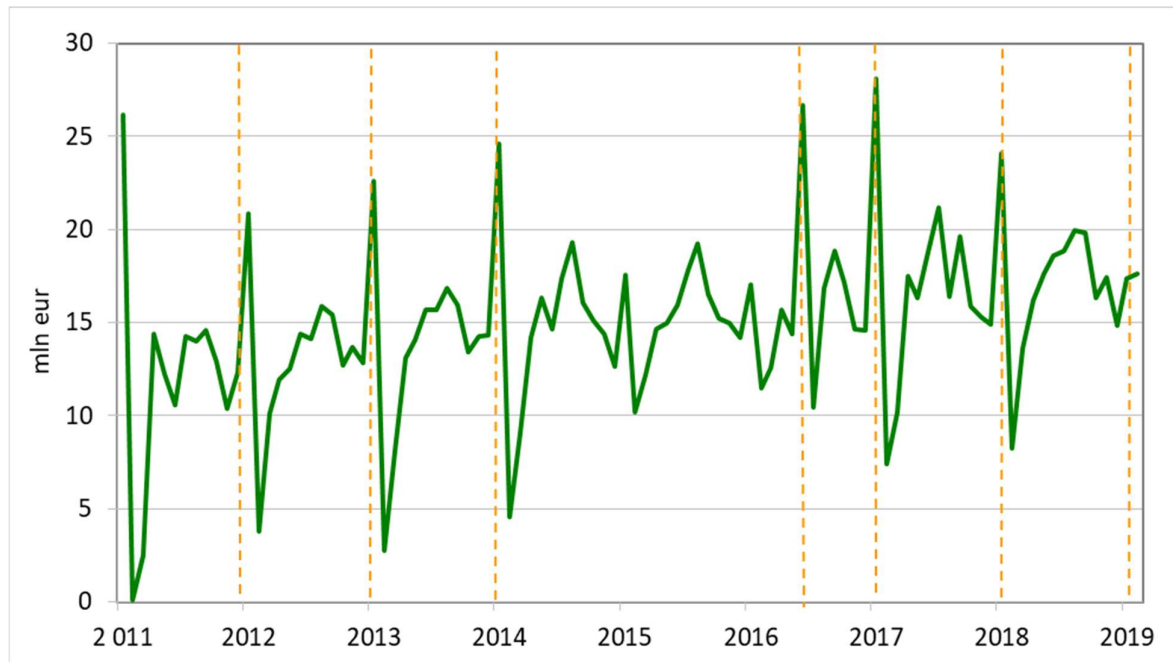
⁹ Praegu on kehtiv fikseeritud määr 1000 sigareti kohta 69,50 € ehk 1,39 € ühe paki eest ning proportsionaalne määr jaehinnast 30% (alates 01.01.2018).

Tabel 2.6. Illegalsete sigarettide ostmise põhjused 2018 (% illegalsete sigarettide ostjatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Pole oluline või ei oska öelda
Illegaalsed sigaretid on odavamad	94	6	0
Illegaalsed sigaretid on kergesti kättesaadavad	16	32	52
Mark, mida tarbitakse, pole legaalselt saadaval	6	3	91

Tubakatoodete aktsiisimäärasid on Eestis tõstetud alates 2010. aastast. Maksutõus jäi vahele vaid 2015. aastal. 2016. aastast muudeti tubakaaktsiisi struktuuri, mille tulemusena vähendati proportsionaalset määra, kuid suurendati fikseeritud osa. 2018. aasta jaanuarist suurenes tubakaaktsiisi fikseeritud määr 9,5% ja 2019. aastal kasvas see sama palju.

Joonis 2.9. Tubakaaktsiisi laekumine ja tubakaaktsiisi tõstmise ajad¹⁰

Kuni 2016. aastani kassapõhine laekumine, alates 2017. aastast tekkepõhine laekumine. Punktiirjooned tähistavad aktsiisi tõstmist.

Allikas: Rahandusministeerium

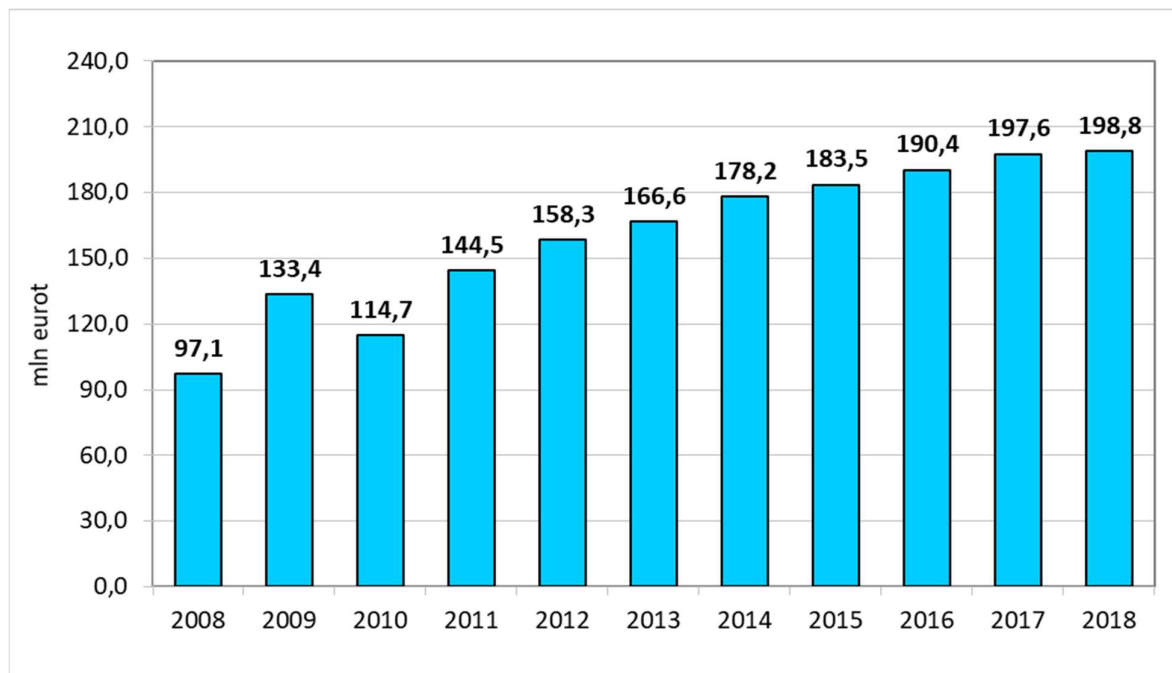
¹⁰ Sigarettide aktsiisimäärad:

alates 1.01.2011 33% max jaehinnast + 0,77 € paki kohta; alates 1.01.2012 33% max jaehinnast + 0,84 € paki kohta; alates 1.01.2013 33% max jaehinnast + 0,90 € paki kohta; alates 1.01.2014 34% max jaehinnast + 0,93 € paki kohta; alates 1.06.2016 30% max jaehinnast + 1,16 € paki kohta; alates 1.01.2017 30% max jaehinnast + 1,27 € paki kohta; alates 1.01.2018 30% max jaehinnast + 1,39 € paki kohta; alates 1.01.2019 30% max jaehinnast + 1,55 € paki kohta.

Enne uute aktsiisimäärade jõustumist on kaupmehed tavaliselt moodustanud teatud laovaru vana aktsiisimääraga tubakatoodetest. Viimastel aastatel ei ole aktsiisitõusu eelsed varud enam väga suured olnud, sest vana maksumärgiga sigarettid tuleb ära realiseerida aasta esimese kvartali jooksul. Joonisel 2.9 on kujutatud riigieelarvesse laekunud tubakaaktsiisi mahud ning aktsiisi tõstmisest tulenenud maksulaekumiste hüpped aastatel 2011–2019.

Aktsiisimäärade suurendamine on kasvatanud ka riigieelarve laekumisi ja tubakaaktsiisi laekumised on viimase kümne aasta jooksul kasvanud enamikul aastatel (v.a 2008 ja 2010) ning 2018. aastaks (võrreldes 2008. aastaga) kahekordistunud. Samas maksulaekumiste kasvutempo 2018. aastal pidurdus. Tubakaaktsiisi laekus 2018. aastal 198,8 miljonit eurot, mis on eelnenud aastaga võrreldes +0,6% (vt joonis 2.10). See on märkimisväärselt väiksem kasv kui eelnevatel aastatel. Nii suurenesid maksulaekumised 2017. aastal ja 2016. aastal 3,8% ja 2015. aastal 3%, varem aga veelgi rohkem (2014. aastal 6,5% ja 2013. aastal 5,3%). Eelmise aasta aktsiisilaekumise tagasihoidlikuma kasvu taga on kahanenud sigarettiturg, mis ühelt poolt tuleneb suitsetamise vähenemisest, kuid teisalt ka suuremast Lätist toodud sigarettide tarbimisest.

Joonis 2.10. Tubakaaktsiisi laekumine aastate lõikes 2008–2018 (mln eurot)

*Kuni 2016. aastani kassapõhine laekumine, alates 2017. aastast tekkepõhine laekumine.
Allikas: Rahandusministeerium

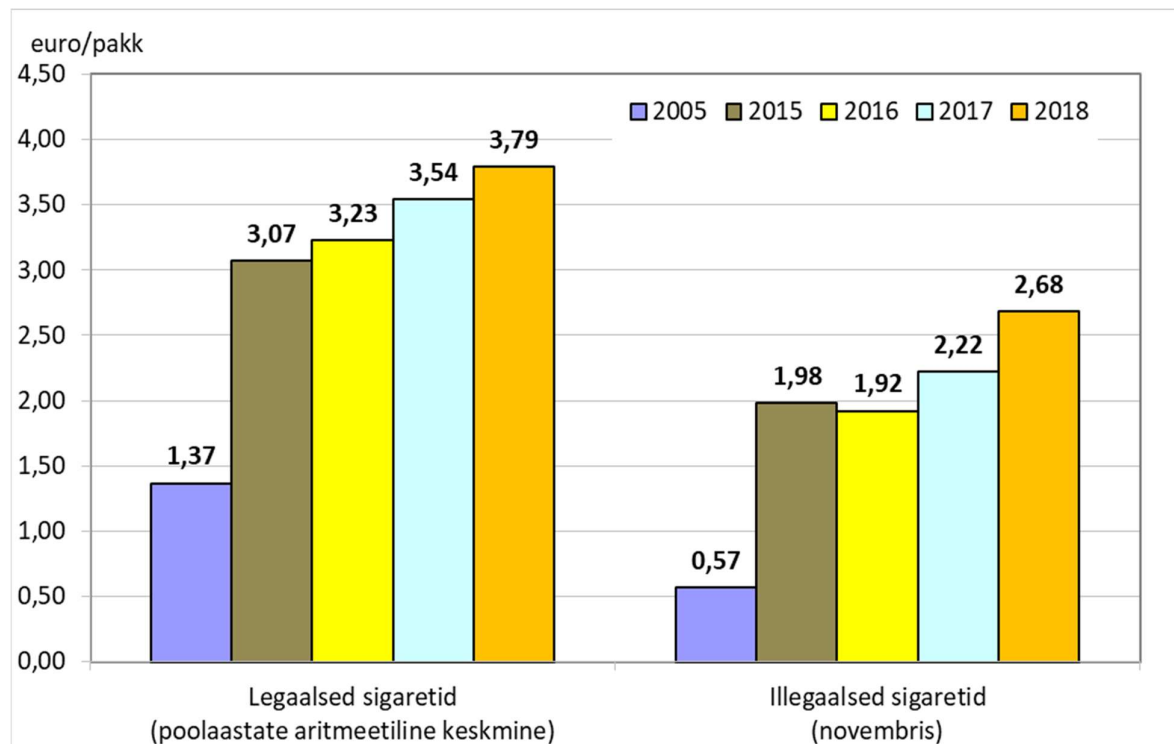
Kõige enam laekus tubakaaktsiisi sigarettide müügist, mis moodustas 2018. aastal 191,3 miljonit eurot (95,7% kogu laekunud tubakaaktsiisist). Kui 2017. aastal suurenes sigarettide pealt saadud aktsiisi maht võrreldes eelneva aastaga 3,3%, siis 2018. aastal vaid 0,7%. Kokkuvõttes ei täitunud ka Rahandusministeeriumi 2018. aastaks tehtud prognoos, mis algelt nägi ette tubakaaktsiisi laekumise 223,5 miljonit eurot (ei täitunud ka suvine korrigeeritud prognoos 205,8 miljonit eurot). 2019. aasta riigieelarvesse on rahandusministeerium planeerinud tubakaaktsiisi laekumiseks 220,2 mln eurot¹¹.

¹¹ 2019. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri, lk 17. Rahandusministeerium. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated>

Kuna tubakatoodete aktsiis on oluline sigarettide hinnakomponent, muudavad aktsiisitõusud ka sigarettide jaehindu. Nii suurenesidki legaalsete sigarettide hinnad 2018. aastal 7,1% võrreldes aastatagusega ning keskmiselt maksis üks sigaretipakk 3,79 eurot (2017. aastal 3,54 eurot) (vt joonis 3.5). Kuna illegaalselt müüdud sigarettide hinnad jäävad maksude tasumisest kõrvale, sõltub nende hinnatase ühelt poolt turunõudlusest, kuid teiselt poolt ka legaalsete sigarettide hinnast – viimase kasvades kaldub kerkima ka illegaalsete sigarettide hinnatase. Küsitluse teel saadud informatsioon näitab, et illegaalsete sigarettide hind, mis varasemalt jäi stabiilselt alla kahe euro, ületas selle piiri 2017. aastal ja on lähenemas juba kolmele eurole (hind 2016. aastal 1,92, 2017. aastal 2,22 ja 2018. aastal 2,68 eurot). Võrreldes 2017. aastaga tõusis salasigaretide hind 2018. aastal hüppeliselt ligi 21%. Siin võib mõjutajaks olla ka Lätist müügiks toodavad kallimad margid.

Illegaalsete sigarettide hinnatõusust tulenevalt vähenes legaalsete ja illegaalsete sigarettide hinnavahe 2017. aasta 37%-lt 29%-ni 2018. aastal (2016. aastal oli hinnavahe 41%). Vaatamata salasigaretide kiiremale hinnatõusule võrreldes legaalsete sigarettidega on nende hind siiski nii palju väiksem, et mõjutada teatud osa suitsetajate ostueelistusi. Tabelis 2.6 toodud andmed toovad salasigaretide ostmisel odavama hinna välja kui peamise teguri, samas kui varem on ostueelistusi mõjutanud ka sobiva margi puudumine legaalsel turul.

Joonis 2.11. Sigaretipaki keskmine müügihind 2005 ja 2015–2018 (euro/pakk)

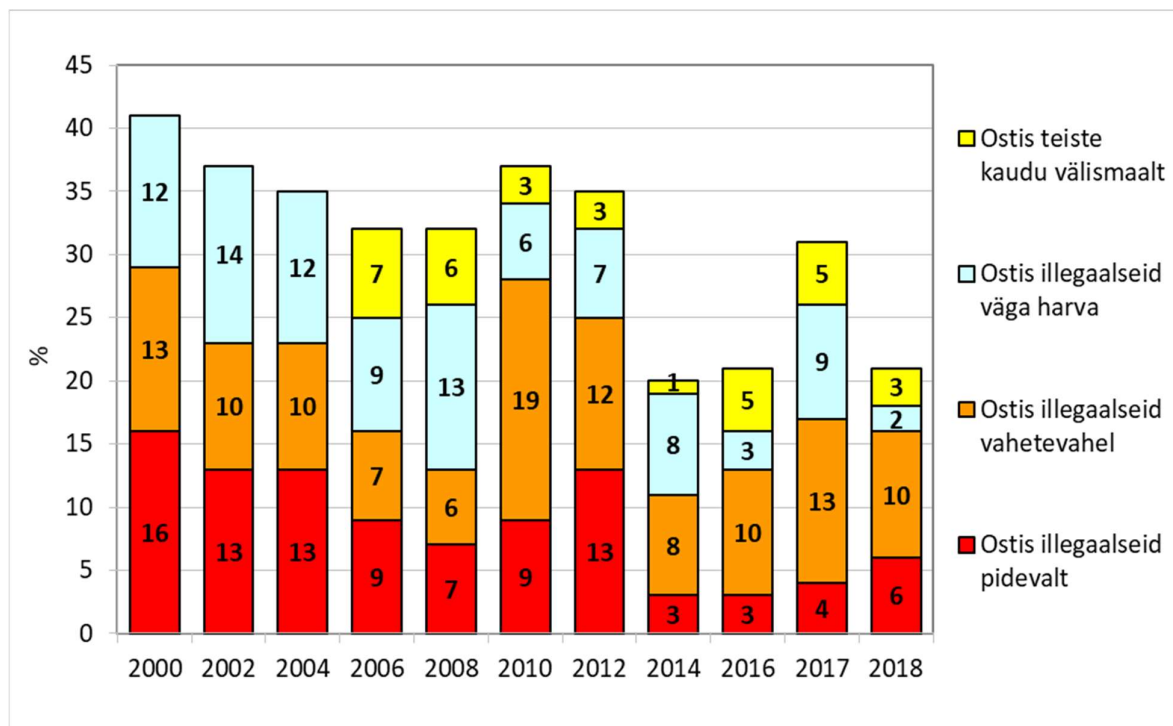
Võrreldes 2018. ja 2005. aasta hindu, on legaalsete sigarettide hinnad selle ajaga kasvanud 2,8 korda, salasigaretide hinnad aga 4,7 korda. 2018. aastast oluliselt suurem oli 2005. aastal ka legaalsete ja salasigaretide hinnaerinevus (2018. aastal vastavalt 1,4 kordne ja 2005. aastal keskmiselt 2,4 kordne).

Küsitatud suitsetajatest 18% tunnistas, et on ostnud 2018. aastal salasigarette. Kui illegaalsete sigarettide ostjate osakaal hakkas 2013. aastast kiiresti vähenema, siis 2016. ja 2017. aastal see tõusis, ning langes

taas 2018. aastal. Languse taga oli väga harva salasigarette ostnud suitsetajate kadumine (salasigarette ostis väga harva 2017. aastal 9% suitsetajatest, 2018. aastal 2% suitsetajatest). Samas ei ole illegalsete sigarettide pidevalt või vahetevahel ostnud suitsetajate osakaal 2018. aastal võrreldes eelnenud aastaga muutunud (pidevalt või vahetevahel ostis salasigarette 2017. aastal 17% suitsetajatest, 2018. aastal 16% suitsetajatest (vt joonis 2.12).

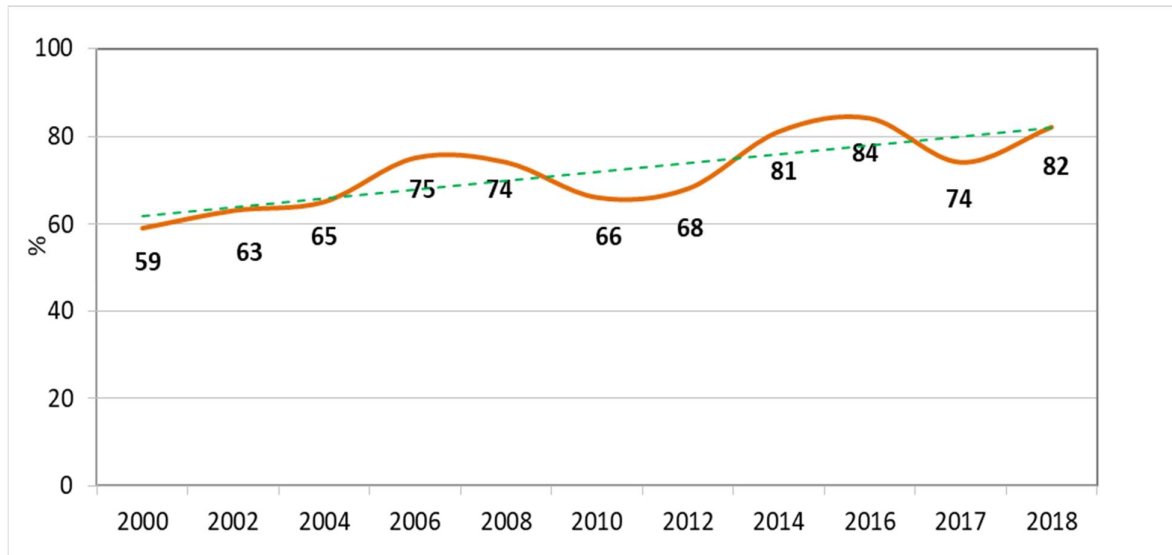
Eeltoodud andmed käivad suitsetajate poolt teadlikult ostetud salasigarette kohta. Samas esineb salasigarette ostmist ka mitteteadlikult, näiteks siis, kui lastakse neid raha eest välismaalt tuua. Sellisel juhul võib ostja hinnangul tegemist olla küll täiesti seaduslikult hangitud tubakatoodetega (toodud näiteks Lätist), kuid siiski teeb selle tehingu ebaseaduslikuks maksmata jäetud aktsiisimaks. Alates 2006. aastast on välismaalt teiste kaudu sigarettide ostnud suitsetajad uuringutes ka eraldi välja toodud ja salasigarette suitsetajate hulka arvatud. Välismaalt teiste kaudu sigarettide ostjate osakaal suitsetajatest on alates 2008. aastast püsinud 1%-5% vahemikus; 2017. aastal oli see 5% ja 2018. aastal 3%. Võttes arvesse nii teadlikult salasigarette ostnud suitsetajad, kui ka enda hinnangul legalsete sigarettide suitsetajad, kes ostsid teiste käest välismaalt toodud sigarettide, moodustasid illegalsete sigarettide suitsetajad 2017. aastal kokku 31% ja 2018. aastal 21%.

Joonis 2.12. Illegalsete sigarettide ostmine 2000–2018 (% suitsetajatest)

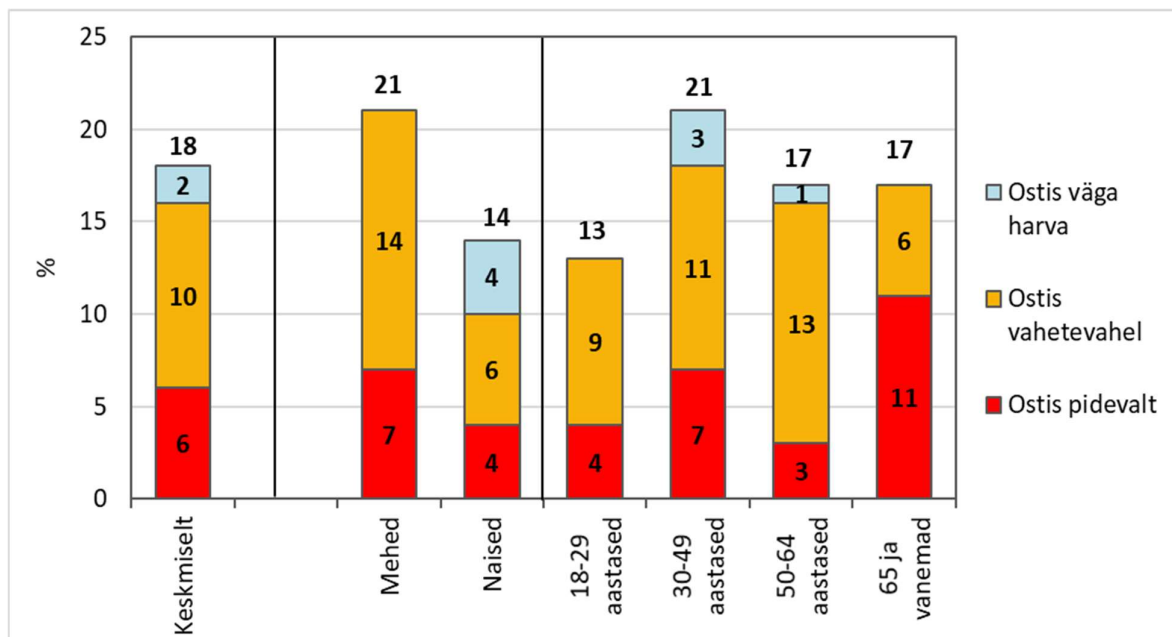
Salasigarette teadlikult mitteostnud suitsetajate osakaal on pikemaajalise vaatluse järgi olnud tõusvas trendis. Kui 2000. aastal ei ostnud salasigarette 59% suitsetajatest, siis 2016. aastal 89% suitsetajatest. 2017. aastal see taas vähenes (74%-ni), kuid 2018. aasta küsitluse järgi oli teadlikult legalsete sigarettide suitsetajaid jälle rohkem (82%, vt joonis 2.13).

Joonis 2.13. Illegalsete sigarettide teadlik mitteostmine 2000–2018 (% suitsetajatest)

Salasigarettide ostjateks olid sagedamini mehed, kellest hulgas olevatest suitsetajatest oli neid ostnud 21% (naissoost suitsetajatest 14%, vt joonis 2.14).

Joonis 2.14. Teadlikult illegalsete sigarettide ostnud suitsetajad soo ja vanuse järgi 2018 (% suitsetajatest)

Ka oli pidevaid illegalsete sigarettide ostjaid meeste hulgas gi kaks korda enam kui naiste hulgas (vastavalt 7% ja 4%). Vanusegruppidest oli salasigarettide ostjaid li teistest enam 30-49-aastaste suitsetajate hulgas (21%), samas oli pidevalt illegalsete sigarettide ostvaid tarbijaid kõige enam 65-aastaste ja vanemate suitsetajate hulgas (11%).

Salasigarette ostnud suitsetajatelt uuriti ka seda, milliste riikide maksumärki on kandnud nende poolt 2018. aastal ostetud salasigaretipakid. Kõige enam oli levinud Venemaa maksumärkidega sigarettide ostmine, selle riigi oli salasigarette ostnutest ära märkinud 31%, järgnesid Valgevene 14%, Läti 11% ja Ukraina 6%. Üldse oli 74% vastanutest ostnud mõne teise riigi maksumärgiga sigarette, 26% salasigaretide tarbijatest oli ostnud sigarette, millel maksumärk üldse puudus. Viimastel aastatel on üldise trendina vähenenud ilma maksumärkideta sigarette ostnud suitsetajate osakaal, kerkides vaid 2017. aastal – 2014. aastal oli neid 11%, 2015. aastal 9%, 2016. aastal 5%, 2017. aastal 7% ja 2018. aastal taas 5%.

Salasigarette ostnud suitsetajate isiklikust tarbimisest moodustasid illegaalsed sigaretid keskmiselt poole tarbimisest - 2018. aastal 50% ja 2017. aastal 48%. Illegaalsete sigarettide tarbimine sigarettide kogutarbimisest moodustas kõigi suitsetajate kohta ümber arvestades 2018. aastal 9%. Antud näitaja on viimased viis aastat (peale 2012. aastat) püsinud ühtlasel tasemel, moodustades 8-9% sigarettide kogutarbimisest (vt tabel 2.7). Selgelt kõrgem oli salasigaretide osatähtsus varasemal perioodil, kui see moodustas kohati ligi viiendiku kõigi suitsetajate suhtes ümberarvestatud sigarettitarbimisest.

Tabel 2.7. Illegaalsete sigarettide tarbimise osakaal sigarettide kogutarbimisest 2000–2018 (ümberarvestus kõigi suitsetajate suhtes)

2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018
21%	19%	17%	15%	12%	17%	15%	8%	9%	10%	9%

2.4. ILLEGAALSETE SIGARETTIDE OSAKAAL SIGARETTITURUL

Illegaalsete sigarettide osakaalu leidmiseks sigarettide tarbimisest analüüsiti nii suitsetajate endi kogemusi ja hinnanguid salasigaretide tarbimise kohta, kui ka elanike poolt antud eksperthinnanguid sigarettide salaturu kohta üldisemalt. Järgnevalt tuuakse välja hinnangud ja esitatakse tulemustest kokkuvõtted.

Et saada ettekujutust salasigaretide leviku kohta, küsiti elanikelt, kui suureks nad hindavad illegaalsete sigarettide osakaalu üldiselt kogu sigarettide tarbimises. Kõigi küsitlusele vastanute hinnangul moodustas illegaalsete sigarettide tarbimine 2018. aastal 25% sigarettide tarbimisest. Salasigarette ostanud suitsetajate iseendale antud hinnang näitas, et salasigaretid moodustasid nende tarbimisest keskmiselt 50%. Kui võrd 2018. aasta elanike hinnang jäi samasse suurusjärku 2017. aasta hinnanguga (48%) kõneleb see väljakujunenud hoiakute püsivusest, sest aasta jooksul ei ole selles olulist muutust toimunud. EKI võrdles salasigaretide osakaalu statistikast saadud sigarettide turumahuga ja selle järgi moodustasid illegaalsed sigaretid 2018. aastal kogu sigarettide siseturumahust (ka salasigaretid) hinnanguliselt 16%-20%, mis on viimase kümne aasta võrdluses madalaim tase. 2017. aastal moodustas salasigaretide osakaal 18-22% ja 2016. aastal 18-21%. Seni oli salasigaretide osatähtsus kõige madalam 2015. aastal, kui nende osakaal turumahust moodustas 17-21%. Hinnangud varasemate aastate kohta ning illegaalsete sigarettide turgu iseloomustavad näitajad on ära toodud tabelis 2.8.

Tabel 2.8. Sigarettide illegaalse turu maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Legaalsete sigarettide müük siseturul (sh turistide ostud)*	mld sigaretti	2,62	2,01	1,78	1,97	1,95	1,82	1,89	1,80	1,76	1,61	1,55
Illegaalse kaubanduse osakaal siseturul (ilma turistideta)	%	20-25	25-30	27-31	24-29	25-29	20-24	19-22	17-21	18-21	18-22	16-20
Sigaretide illegaalse turu keskmine maht	mld sigaretti	0,69	0,69	0,66	0,64	0,65	0,46	0,43	0,38	0,38	0,36	0,30
	mln eurot	25,9	35,5	40,3	45,3	47,1	38,0	41,8	38,0	36,6	39,7	40,3
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mln eurot	32,4	38,4	41,5	43,8	49,2	42,3	41,8	37,9	39,3	36,4	38,0
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mln eurot	9,8	13,2	15,6	17,5	19,5	16,0	16,7	15,2	15,1	14,2	15,7

* Andmed põhinevad Rahandusministeeriumi ringlusse lastud sigarettide statistikale, mida on korrigeeritud hinnanguliste laovarudega.

Legaalsete sigarettide turumahu hinnangu aluseks on Rahandusministeeriumi kogutud statistika vabasse ringlusse lastud sigarettide kohta. Arvestuse järgi müüdi 2018. aastal 1,55 miljardit leegaalset sigaretti, mis oli ligi 4% vähem kui 2017. aastal (müügimaht oli 1,61 miljardit sigaretti). Illegaalsete sigarettide osakaalu väljaselgitamisel on arvestatud vaid kodumaist tarbimist, millest turistide ostud on maha arvestatud. Välisuristide ostude osakaaluks leegaalsete sigarettide kogumüügist on arvestatud 10%.

Kokku müüdi Eestis 2018. aastal 300 miljonit salasigaretit, mille rahaline väärtus moodustas 40 miljonit eurot. See on oluliselt vähem, kui 2017. aastal, kui müüdi 360 miljonit salasigaretit väärtuses 40 miljonit eurot. Salasigaretide turumahu vähenemise põhjuseks on üleüldine suitsetajate arvu langus, samuti ida poolt hangitavate salasigaretide tarbimislangu, mille on asendanud Läti alkoholi piirikaubandusega kaasnevad sigaretiostud. Viimase kümne aasta sees on salasigarette kõige rohkem realiseeritud eelmise majanduskriisi ajal 2008. ja 2009. aastal, kui nende kogumaht ulatus 690 miljoni sigaretiini.

Illegaalse sigaretikaubanduse pealt jäi 2018. aastal hinnanguliselt riigieelarvesse laekumata 38 miljonit eurot tubakaaktsiisi ja 15,7 miljonit eurot käibemaksu. Kokku jäi seega salasigaretide müügi tõttu riigil maksudena saamata ligikaudu 53,7 miljonit eurot (2017. aastal 50,6 miljonit eurot).

KOKKUVÕTE

Küsitluse järgi suitsetas Eesti elanikest 2018. aastal 21%, neist iga päev 15%. Võrreldes 2017. aastaga, kui igapäevaseid suitsetajaid oli 21%, vähenes nende osakaal 6%-punkti võrra, samas kui vahetevahel suitsetajate osakaal jäi muutumatuks. Viimase kümne aasta võrdlus näitab, et suitsetajate osakaal elanikest on jäänud vahemikku 21%-28% ja pidevalt suitsetajaid on moodustanud elanikest 17%-22%. Keskmiselt tarbisid igapäevased suitsetajad 2018. aastal 14 sigaretti päevas. 2018. aastal oli suitsetamine kõige enam levinud 30-49-aastaste hulgas, kus see võrreldes 2017. aastaga langes 8%-punkti võrra (2018. aastal suitsetas selles vanusegrupis 23% ja 2017. aastal 31%). Sooliselt on suitsetamine olnud levinum meeste hulgas, samas on meestest suitsetajate osakaal olnud suhteliselt ebapüsiv. Küsitlusele vastanud meestest on suitsetajate osakaal viimasel viiel aastal moodustanud 23-35%, samas kui naistest suitsetajate osakaal on jäänud vahemikku 17-20%. Võrreldes eelnenud aastaga langes meessuitsetajate osakaal 2018. aastal 32%-lt 23%-le, naissuitsetajate osakaal jäi samale tasemele (18%).

Suurem osa suitsetajatest eelistab osta legaalseid sigarette, mille pealt on riigile kõik maksud tasutud ja 2018. aastal oli ainult legaalseid sigarette ostnud 82% suitsetajatest. Samas oli küsitluse järgi ostnud salasiigarette 18% suitsetajatest, neist pidevalt 6%, vahetevahel 10% ja väga harva 2%. Võrreldes varasemate aastatega suurenes 2018. aastal pidevalt salasiigarette ostnute osakaal, kuid vähenes illegaalseid sigarette vahetevahel ja väga harva ostnud suitsetajate osakaal. Salasiigarette teadlikke ostjaid oli 2018. aastal kõige rohkem Kesk-Eestis ja Kirde-Eestis, kus illegaalseid sigarette oli ostnud vastavalt 37% ja 36% suitsetajatest. Nimetatud kaks regioonit eristuvad sellega, et Kesk-Eesti salasiigarette suitsetajaid ostsid neid vahetevahel, samas kui Kirde-Eestis ostis salasiigarette pidevalt 16%, vahetevahel 12% ja väga harva 8%. Salasiigarette ostsid võrdselt (18%) nii eestlased kui ka mitte-eestlased. Salasiigarette ostsid keskmisest sagedamini madalama haridustasemega (33% esimese taseme hariduse ja 23% teise taseme haridusega) inimesed ning 30-49-aastased elanikud (22%). Naised ostsid salasiigarette meestega võrreldes vähem (vastavalt 14% ja 21%).

Peamiselt osteti illegaalseid sigarette nende madalama hinna tõttu. Seda pidas väga oluliseks 94% salasiigarette ostjatest ja mõnevõrra oluliseks 6%. Salasiigarette kergelt kättesaadavust pidas oluliseks 16% ja mõnevõrra oluliseks 32% salasiigarette ostjatest.

Legaalsete sigarettide hinnad suurenesid 2018. aastal 7,1% võrreldes aastatagusega ning keskmiselt maksis üks sigaretipakk 3,79 eurot (2017. aastal 3,54 eurot). Kui salasiigarette paki hind jäi veel 2016. aastal alla kahe euro, siis järgnevatel aastatel hakkas see kiiresti kasvama – 1,92 eurot 2016. aastal, 2,22 eurot 2017. aastal ja 2,68 eurot 2018. aastal. Võrreldes 2017. aastaga tõusis salasiigarette hind 2018. aastal hüppeliselt ligi 21%. Illegaalsete sigarettide hinnatõusust tulenevalt vähenes legaalsete ja illegaalsete sigarettide hinnavahe 2017. aasta 37%-lt 29%-ni 2018. aastal (2016. aastal oli hinnavahe 41%).

Kokkuvõttes moodustasid illegaalsed sigaretid 2018. aastal kogu sigarettide siseturumahust hinnanguliselt 16%-20%, mis on viimase kümne aasta võrdluses madalaim tase. 2017. aastal moodustas salasiigarette osakaal 20-24% ja 2016. aastal 18-21%. Kokku müüdi Eestis 2018. aastal 300 miljonit salasiigaretti, mille rahaline väärtus moodustas 40 miljonit eurot. See on oluliselt vähem, kui 2017. aastal, kui müüdi 400 miljonit salasiigaretti väärtuses 44 miljonit eurot. Riigil jäi salasiigarette müügi tõttu aktsiisi ja käibemaksu näol saamata ligikaudu 53,7 miljonit eurot (2017. aastal 57,6 miljonit eurot). Võrreldes 2017. aastaga laekumata maksude maht vähenes 9,7 miljoni euro võrra ehk ligi 17%.

3. ÜMBRIKUPALKADE UURING

Ümbrikupalk on tööandja poolt välja makstud töötasu (täielikult või osaliselt), mille pealt ei ole riigile tasutud ettenähtud makse (sotsiaalmaks, füüsilise isiku tulumaks) ja makseid (töötuskindlustusmaks, kogumispensioni makse). Kui ettevõtja maksab ümbrikupalka, siis vähendab ta seeläbi ebaausalt oma kulusid ning loob endale soodsama konkurentsipositsiooni turul, võrreldes teiste korrektse maksukäitumisega ettevõtjatega. Ümbrikupalka saav töövõtja suurendab maksudest kõrvalehoidmisega mõnevõrra oma jooksvat netosissetulekut, kuid samas vähendab riigi võimet pakkuda elanikele sotsiaalseid garantiisid, seega alandab otseselt ka enda sotsiaalseid tagatisi (nt pensioni).

Uuringu eesmärgiks on analüüsida ümbrikupalkade levikut Eestis 2018. aastal ning arvutada välja sellest tulenev maksukaotus riigile. Tulemusi on võrreldud varasemate aastatega. Lisaks varjatud töötasude leviku uurimisele on keskendutud ka elanike üldistele hinnangutele ümbrikupalkade probleemi kohta.

Uuring käsitleb Eestis alaliselt elavate inimeste hoiakuid ja hinnanguid. Uuringu teostamiseks viis Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI) 2018. aasta detsembris läbi elanike ankeetküsitluse (veebi ja posti teel). Ankeedile vastanuid oli 1015. Küsitletud kuulusid EKI tarbijate paneeli, esindades läbilõiget Eesti elanikest vanuse (18-74 eluaastat), soo, rahvuse, regiooni, hariduse ja sissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) alusel. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused kaalutud vanuse, soo ja rahvuse järgi. Küsitlustulemuste protsentjaotused on esitatud lisas 1, sotsiaal-demograafiliste jaotuste lõikes lisas 2 ning küsitletud kogumi iseloomustus on toodud lisas 3. Analüüsi teostamiseks on täiendavalt kasutatud ka Statistikaameti tööjõu- ja palgastatistika andmeid.

3.1. ELANIKE HINNANG ÜMBRIKUPALKADE PROBLEEMILE

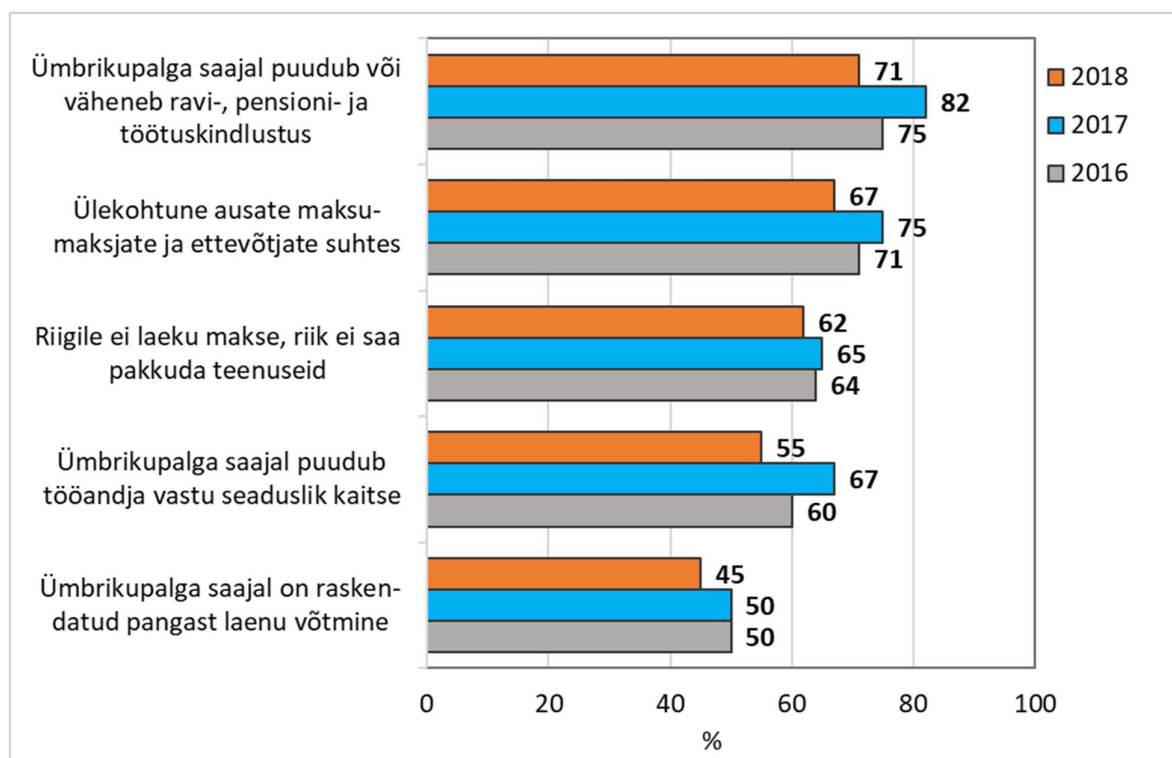
Kuna töösuhtel on alati kaks osapoolt – tööandja ja töövõtja –, siis sõltub ümbrikupalkade maksmine muuhulgas nende hoiakutest, suhtumisest, valmisolekust seadust rikkuda. Nii ettevõtjaid kui töötajaid mõjutab aga omakorda ühiskonnas levinud suhtumine.

Elanike üldine hinnang ümbrikupalkade maksmise osas on negatiivne: 2018. aasta küsitlusel märkis 2/3 töötajatest, et ei poolda ümbrikupalku, ning pooldajaid oli vaid 13%. Kõige taunivamal seisukohal olid üle 50-aastased ning kõige liberaalsema suhtumise poolest sai välja tuua Kirde-Eesti elanikud (vt lisa 2.12).

Ümbrikupalkade maksmisega rahulolematuse peapõhjustena saab nimetada väiksemaid sotsiaalseid garantiisid (s.o ravi-, pensioni- ja töötuskindlustus), lisaks seda, et tegemist on ülekohtuga ausate maksu- maksjate ning ettevõtjate suhtes, kuid ka asjaolu, et kui riigile ei laeku makse, ei saa riik pakkuda teenuseid. Mõnevõrra vähem toodi esile, et ümbrikupalga saajatel puudub tööandja vastu seaduslik kaitse ning et väiksemate ametlike sissetulekute tõttu on raskendatud pangalaenu saamine (viimast pidasid kõige olulisemaks leibkonnaliikme kohta väiksema sissetulekuga töötajad). Ümbrikupalkadest tulenevat väiksemat sotsiaalset kindlustatust ning maksude maksmata jätmisega ebaausa keskkonna tekitamist nimetasid ümbrikupalka mittepooldavad töötajad enim ka 2016. ja 2017. aastal (vt joonis 3.1).

Joonis 3.1. Ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused 2016–2018

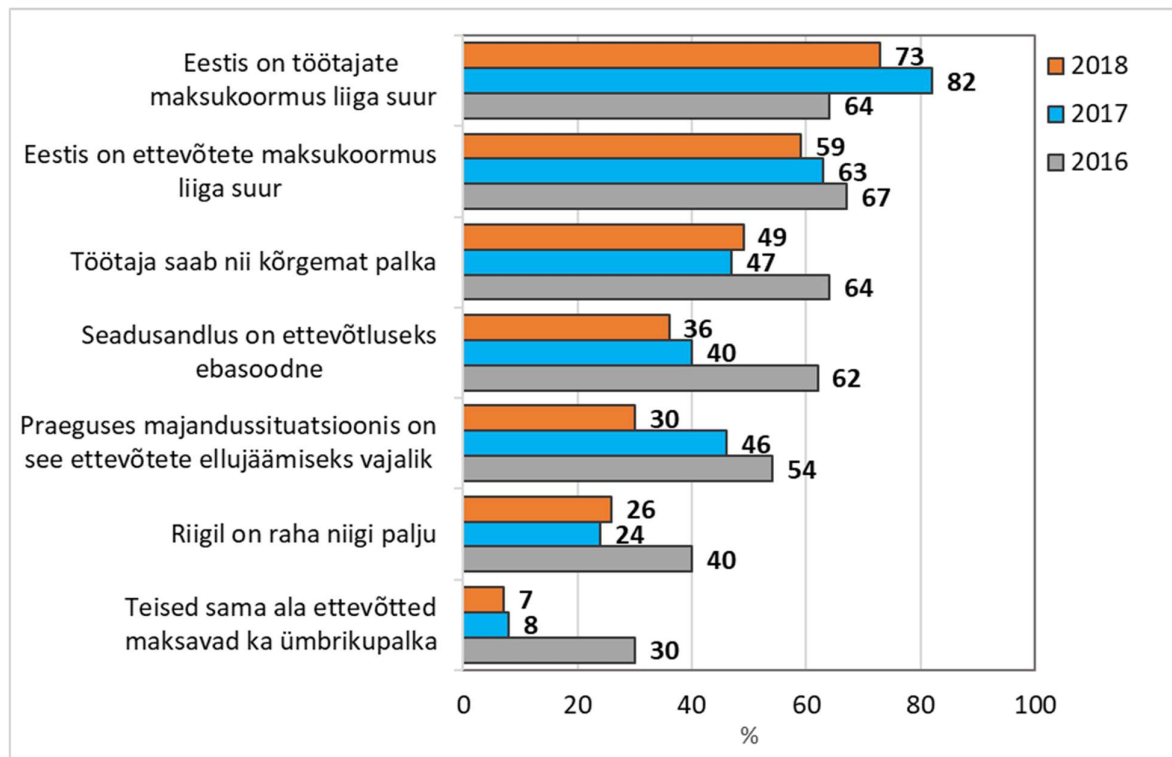
(% ümbrikupalka mittepooldavatest töötajatest, võis märkida mitu vastusevarianti)

Ümbrikupalkade pooldamise peapõhjusteks on hinnangud, et nii töötajate kui ettevõtete suhtes on Eestis rakendatud liiga suur maksukoormus. Eelkõige on taolisel arvamusel alla 30-aastased ning kõrgeimasse tulugruppi kuuluvad. Iga teine umbrikupalka pooldav töötaja on positiivselt meelestatud, kuna riigimaksude maksmata jätmine jätab töötajale palgast kätte suurema osa. Samasugune hinnangute pingerida iseloomustas ka 2017. aastat (vt joonis 3.2). Oluliselt vähem on töötasude varjamise pooldamisel aluseks saanud arvamus (võrreldes 2016. aastaga), et seadusandlik keskkond on ettevõtluseks ebasoodne, et umbrikupalgad on praeguses majandussituatsioonis vajalikud ettevõtete ellujäämiseks või et riigil on raha niigi palju. Samuti ei ole enam niivõrd välja toodud õigustusena, et ka teised sama ala ettevõtted maksavad umbrikupalka.

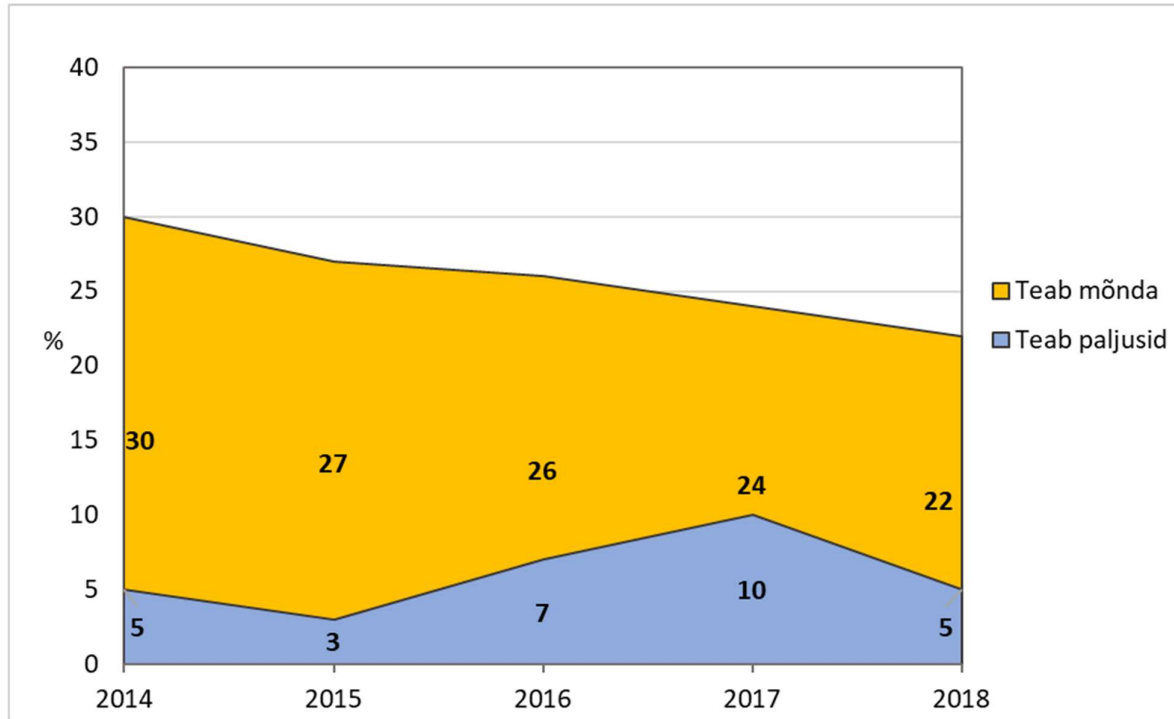
Joonis 3.2. Ümbrikupalga pooldamise põhjused 2016–2018

(% umbrikupalka pooldavatest töötajatest, võis märkida mitu vastusevarianti)

Küsitlusele vastanute enda tutvusringkonnas teatakse olevat samuti umbrikupalga saajaid: 5% vastanute test teadis 2018. aastal paljusid ning 22% mõnda. Võrreldes 2016. ja 2017. aastaga, on antud näitajad vähenenud (vt joonis 3.3). Kuna enda ebaseaduslikku tegevust võidakse alahinnata, siis on taoline kaudne umbrikupalkade leviku iseloomustamine ühiskonnas heaks peegelpildiks, mis näitab aastate lõikes ka varjatud töötasude muutumistendentse. Seega sai siinkohal kinnitust järeldus, et umbrikupalka saavate töötajate osakaal aktiivse tööjõu hulgas on vähenenud.

Joonis 3.3. Ümbrikupalga saajate teadmine 2014–2018 (% vastanutest)

3.2. ÜMBRIKUPALKADE LEVIK

Ümbrikupalkade näol on tegemist ebaausa konkurentsiga, mille korral annab töötasudele ettenähtud maksudest ja maksetest kõrvalehoidmine majandusliku eelise, võrreldes vastavate kohustuste täismahus täitmisega. Seega kahjustab töötasude varjamine ettevõtluskeskkonda. Ümbrikupalkade levik vähendab riigi tulubaasi, mis omakorda pärsib riigi võimekust osutada teenuseid nii majandusüksustele kui elanikele. Seeläbi saavad kannatada nii ettevõtlussektor kui vähenevad või puuduvad elanike sotsiaalsed garantiid (haigus-, koondamis-, töötuhüvitised, tulevased pensionimaksud jne). Halvimal juhul võivad teatud majandussektoris ulatuslikult levinud umbrikupalgad halvata kogu sektori normaalse toimimise.

3.2.1. Ümbrikupalga saamine

Selleks, et välja selgitada, kuivõrd levinud ja muutunud on umbrikupalkade maksmine Eestis, on EKI viinud regulaarselt läbi elanike küsitlusi. 2018. aastal sai töötasu 79% küsitlusele vastanutest¹² ning valdavalt erasektorilt: 60% töötasu saajatest ainult eraettevõtetest, 31% ainult avaliku sektori asutustelt ning 9% nii era- kui avalikult sektorilt. Valdavaks töötasu maksmisviisiks oli pangaülekanne (märkis 93% töötajatest), kuid esines ka sularahamakseid. Näiteks 5% töötajatest sai osa töötasust kätte ülekandega ning lisaks osa sularahas, samas ainult sularahas maksti töötasu 2%-le töötajatele. Siinkohal saab välja tuua, et madalama sissetulekuga elanikud on 3-4 korda sagedamini saanud töötasu sularahas (eelkõige need, kelle netosissetulek leibkonnaliikme kohta oli kuni 300 eurot kuus, täiendavalt vt lisa 2.13). Töötasu osaliselt sularahas saanutel moodustas see keskmiselt 32% nende 2018. aasta kogu töötasust (seega suurem summa saadi pigem ülekandega ning täiendavalt väiksem summa sularahas). Sularahatehingud viitavad umbrikupalkade maksmise riskile ja põhjuseks võib olla nii ettevõtjate soov varjata rahavooge kui töötajate soov varjata oma sissetulekut (nt võlgnikud).

Järgnevas analüüsis on arvesse võetud ainult palgaline tööjõud, st kui tehtud töö eest on makstud ka töötasu. Seega on umbrikupalkade saajate osakaal toodud välja töötasu saanute suhtes, kelleks on muuhulgas ka tööil käinud üliõpilased ja pensionärid. Perioodil 2008-2018 on umbrikupalga saajate osakaal varieerunud (vt tabel 3.1), kuid 2018. aasta kohta saab järeldada, et osakaal on langenud: umbrikupalka sai 5-8% töötajatest (usalduspiirid on antud 95%-lise tõenäosusega; võrdluseks saab tuua, et nt 2000ndate algusaastail sai umbrikupalka keskmiselt 15%–16% töötajatest). Seejuures oli küsitluse andmetel 2018. aastal võrdselt nii vahetevahel kui regulaarselt umbrikupalka saavaid töötajaid (mõlemal juhul keskmiselt 3% töötajatest). Kui vaadelda tulemusi sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes (vt lisa 2.14), siis ka siinkohal tulevad eelkõige esile madalamasse tulugruppi kuuluvad inimesed. Kuni 300-eurose netosissetulekuga¹³ töötajatest sai 2018. aasta jooksul 6% umbrikupalka regulaarselt ning 12% vahetevahel. Seega on töötasudelt ettenähtud maksude ja maksete maksmata jätmine probleemiks majanduslikult vähem kindlustatud elanikkonna seas ning siinkohal on aktuaalne ka töötasu saamine sularahas. Kõigist umbrikupalga

¹² Tööturult olid eemal eelkõige pensionärid (60% mittetöötajatest), lapsega oli kodus 14%, (üli)õpilastena 9% ning töötutena 8% mittetöötajatest.

¹³ Leibkonnaliikme kohta.

saajatest märkis küsitlusel valdav enamus, et on saanud 2018. aastal töötasu osaliselt või täielikult sularahas (vastavalt 69% ja 17% ümbrikupalga saajatest). Seega on sularahamaksud töötasudena otseseks ümbrikupalga riskifaktoriks.

Tabel 3.1. Ümbrikupalga saamine 2008–2018 (% töötajatest, 95% usalduspiiridega)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
On saanud ümbrikupalga	10-14	8-11	11-16	6-10	9-15	9-14	5-10	9-14	6-9	10-15	5-8
Ei ole saanud ümbrikupalga	86-90	89-92	84-89	90-94	85-91	86-91	90-95	86-91	91-94	85-90	92-95
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Ümbrikupalk moodustas 2018. aastal keskmiselt 36% selle saajate kogu töötasust, mida oli 5%-punkti enam kui 2017. aastal (vt tabel 3.2). Kui valdavalt on levinud kombineeritud töötasu (st osa saadakse ametlikult ning osa varjatult), siis ümbrikupalga saajatest 13% sai kogu oma töötasu illegaalselt, seega ei olnud need inimesed ametlikult töötajatena registreeritud ning nende töötasult ei laekunud riigimakse üldse. Enam-vähem võrdselt oli neid, kes 2018. aastal ümbrikupalga saajate ringist väljusid, kui neid, kes lisandusid (vastavalt 6% ja 8% ümbrikupalga saajatest).

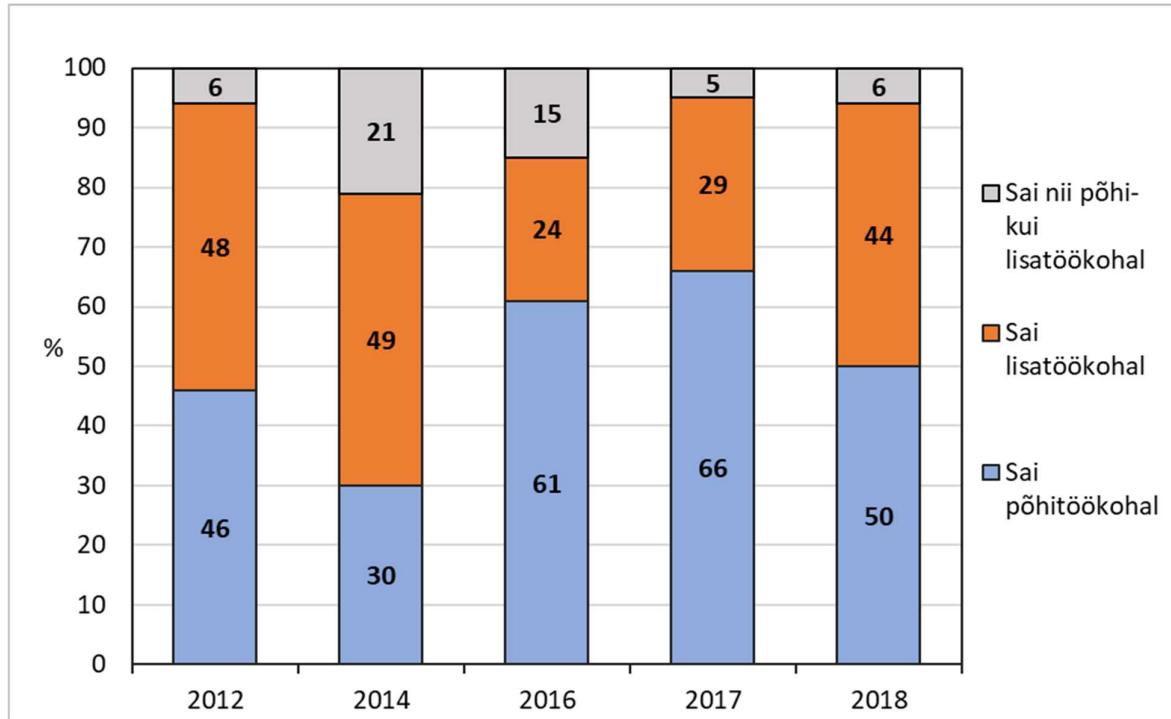
Tabel 3.2. Ümbrikupalga osakaal selle saajate netotöötasus 2008–2018 (aasta keskmine, %)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ümbrikupalga osakaal	44	51	37	40	35	39	33	54	44	31	36

Ümbrikupalga sai iga teine oma põhitöökohal, 44% ümbrikupalga saajatest lisatöökohal ning 6% ümbrikupalga saajatest sai seda mitmel töökohal. Seejuures saab välja tuua, et teistest sotsiaal-demograafilistest gruppidest erinesid vanaduspensionärid, nimelt oli 65-74 aastaste vanusegrupis väga kõrge nende osakaal (58%), kes said ümbrikupalga nii põhitöökohal kui täiendava töötamise eest (vt lisa 2.15). Seega jäetakse pensioni saades töötasude osas maksukohustused täitmata ning siin võib põhjuseks olla ka uus tulumaksuvaba miinimumi süsteem. Võrreldes varasemate aastatega (vt joonis 3.4), on vähenenud ümbrikupalga saamine põhitöökohal (nt 2017. a sai vaid põhitöökohal 66% ümbrikupalga saajatest) ning see on jäänud üha rohkem lisatöö tasustamise vormiks.

Sektorite lõikes saab välja tuua, et ümbrikupalga maksti 2018. aastal eelkõige ehitus- ja kaubandus-ettevõtete poolt, kolmandal kohal olid tööstusettevõtted (märkis vastavalt 33%, 30% ja 20% ümbrikupalga saajatest). Seejuures oli valdavalt tegemist kuni 19 töötajaga ettevõtetega (83% ümbrikupalga saajatest märkis oma tööandjana antud suuruses ettevõtet). Siinkohal saab veel lisada, et iga kolmanda ümbrikupalga saaja enda sooviks oli ettenähtud maksudest ja maksetest kõrvale hoida (enamjaolt nooremate töötajate ning madalamasse tulugruppi kuuluvate inimeste puhul, vt lisa 2.16), kuid 2/3-l juhtudel pärines initsiatiiv tööandjalt.

Joonis 3.4. Ümbrikupalga saamine põhi- või lisatöökohal 2012–2018 (% ümbrikupalga saajatest)

Ümbrikupalka saadi, töötades alljärgnevatel ametikohtadel¹⁴: (abi)tööline, ajakirjanik, autojuht-traktorist-ametnik, ehitaja, kaubandustöötaja, klienditeenindaja, kojamees, kokk, koristaja, kütja, lapsehoidja, lukksepp, majahoidja, muusik, müüja, puutöö tegija, põllutööline, raamatupidaja, sotsiaalmeedias turundaja, taksodispetšer.

Kui võrrelda varasemate aastatega, siis 2017. aastal prevaleerisid ümbrikupalkade maksmisel kaubandus-, transpordi- ja toitlustussektor, 2016. aastal ehitus-, transpordi- ja tööstussektor. Samas on vähenenud ümbrikupalkade maksmine keskmise suurusega ettevõtetes ning varjatud töötasud on probleemiks eelkõige väiksemates ettevõtetes (kuni 19 töötajat).

3.2.2. Ümbrikupalgaga rahulolu

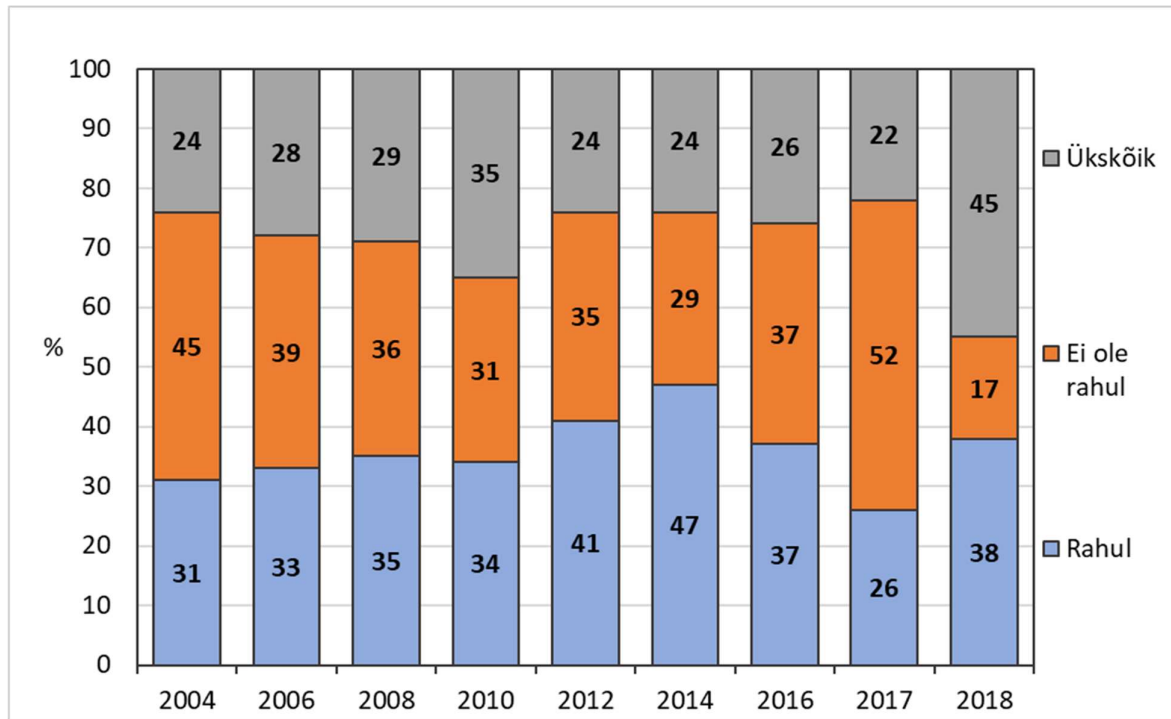
Oluliselt on vähenenud nende osakaal, kes ei ole ümbrikupalga saamisega rahul ning nende arvel on suurenenud nii rahulolu kui ka ükskõiksus, kas saada ümbrikupalka või mitte (vt joonis 3.5). Ehkki aastate lõikes on meelsus kõikunud, siis 2018. aastal oli erakordselt palju neid, kellel oli ükskõik, kuidas töötasu saada, kas legaalselt või varjatult (2017. aastal oldi aga omakorda väga rahulolematult meelestatud).

Rahulolu põhjendatakse eelkõige sellega, et maksude maksmata jätmise arvel saab palgaraha rohkem, ning sellega, et ümbrikupalk on paindlikum palgavorm, st raha saab kiiremini kätte (kas kohe peale tööülesannete sooritamist või siis enne ametlikku palgapäeva, kui tegemist on kombineeritud töötasuga: osa

¹⁴ 2018. aastal, nimekiri on esitatud tähestikulises järjekorras.

ametlikult ning osa varjatult). Neile, kes polnud ümbrikupalgaga rahul, oli vastumeelne kaotada sotsiaalses garantiides (pension, haigushüvitised), lisaks ka puhkusetasudes ja tööstaažis (kui pole ametlikult tööle vormistatud). Samuti märgiti, et maksudest kõrvalehoidmine on kuritegelik. Rahulolu oli kõrgem alla 30-aastaste seas ning rahulolematuid oli eelkõige pensioniealiste hulgas (vt lisa 2.17).

Joonis 3.5. Rahulolu ümbrikupalga saamisega 2004–2018 (% ümbrikupalga saajatest)

Iga neljas ümbrikupalga saaja arvas, et sellega mittenõustumisel jääks ta antud töökohast ilma. Samas 43% hinnangul ei muutuks midagi, töökoht säiliks, ning kolmandik ümbrikupalga saajatest ei teadnud, kas keeldumine tähendaks töökoha kaotust või mitte. Seda, et alati ei ole tegemist töötaja jaoks nii-öelda sundseisuga, näitas ka asjaolu, et igal kolmandal juhul pärines ümbrikupalga maksmise initsiatiiv töötajalt endalt.

3.2.3. Maksukaotus

Ümbrikupalkade maksmisel jäetakse ettenähtud maksud ja maksed tasumata ning sellest tulenevalt tekitatakse riigile maksukaotus. Füüsilise isiku tulumaksuarvestused muutusid 2018. aastal olulisel määral, kuna varasemalt Eestis kehtinud ühtlase maksustamise asemel tuli kasutusele astmeline süsteem. Kui varasemalt oli tulumaksuvaba tulu kõigile konstantne suurus, siis alates 2018. aastast sõltub see isiku sissetulekust. Maksuvaba tulu rakendamise aluseks on väljamakse saaja avaldus, seega mõjutab see netosissetuleku jooksvat suurust (tasaarveldused tehakse tagantjärele tuludeklaratsioonis).

Uuenenud maksusüsteemi käivitumisest ei avalda Statistikaamet enam Eesti keskmist netopalka, millest tulenevalt ei saa maksukaotuse analüüsimisel kasutada täismahus varasemat meetodikat. Kuna jätkuvalt

koondatakse ja avaldatakse andmeid Eesti keskmise brutopalka kohta, siis on maksukaotuse analüüsi jaoks Eesti keskmine netopalk sellest arvestuslikult tuletatud (kasutades tulumaksuvaba tuluna summat, mis oleks ette nähtud antud brutopalka juures).

Järgnevas analüüsis on arvestatud, et umbrikupalkade maksimisele jäi potentsiaalselt laekumata ettevõtete poolt maksmata jäetud sotsiaalmaks ning töötajate töötasudelt füüsilise isiku tulumaks¹⁵. EKI küsitluse andmetel sai 2018. aastal umbrikupalga keskmiselt 6,3% palgatöötajatest ehk kogu Eesti arvestuses 37,4 tuhat inimest¹⁶. Analüüsis on eeldatud, et igale palgatöötajale (sh umbrikupalga saajale) maksti Eesti keskmist kuupalka. Kuna küsitluse alusel moodustas umbrikupalga selle saajatel keskmiselt 36% kätte saadud töötasust, siis on antud näitajat rakendatud Eesti keskmise netokuupalga suhtes¹⁷.

Kasutades umbrikupalga saajate osakaalu usalduspiire (95% tõenäosusega), on vastavad maksukaotuste vahemikud esitatud tabelis 3.3. Ümbrikupalkadest tulenevalt jäi 2018. aastal hinnanguliselt saamata 54 kuni 96 mln eurot sotsiaalmaksu ning 32 kuni 56 mln eurot füüsilise isiku tulumaksu. Seega tähendas töötasude varjamine riigile keskmiselt 119 mln euro suurust maksukaotust.

Tabel 3.3. Ümbrikupalga maksimisest tulenevad maksukaotused 2018

Näitaja	Ühik	Alampiir	Keskmine	Ülempiir
Ümbrikupalga saajate osakaal töötajatest	%	5	6	8
Sotsiaalmaksukaotus	mln €	54,1	74,9	95,6
Tulumaksukaotus	mln €	31,6	43,8	55,9

Ehkki töötasude maksustamise alused muutusid, mis tingis ka maksukaotuse arvutamise meetodiliste aluste muudatused, saab järeldada, et maksukaotus on umbrikupalga saajate arvu languse tõttu 2018. aastal vähenenud (2017. a hinnanguline maksukaotus jäi vahemikku 124–175 mln eurot).

¹⁵ Sotsiaalmaksu määr oli 33% ja tulumaksu kinnipidamise määr oli 20%.

¹⁶ Statistikaameti andmetel oli Eestis 2018. aastal keskmiselt 594 tuhat palgatöötajat.

¹⁷ Statistikaameti andmetel oli 2018. aastal Eesti keskmiseks brutokuupalgaks 1 310 eurot. Sellest arvestuslikult tuletatud netokuupalgaks oli 1 098 eurot.

Kokkuvõte

Töötasude varjamise probleem on mõnevõrra leevenenud, seadusega ettenähtud maksude ja maksete tasumine paranenud. Ümbrikupalka sai 2018. aastal keskmiselt 6% töötajatest ning eelkõige oli nende seas levinud legaalse ja illegaalse töötasu kombineeritud variant (ümbrikupalk moodustas aasta netosisetulekust keskmiselt 36%). Ümbrikupalgad on otseselt seotud töötasude väljamaksetega sularahas. Kõigest ümbrikupalga saajatest sai 2018. aastal 69% töötasu kätte osaliselt sularahas ning 17% ainult sularahas. Ümbrikupalga saajatest 2/3-le maksti seda tööandja initsiatiivil, iga kolmas soovis ise töötasude varjamist. Majandussektoritest olid varjatud töötasude maksmise esikolmikus ehitus-, kaubandus- ja tööstusettevõtted.

Kui varasemalt on ümbrikupalga saajatel olnud selgemad eelistused ning konkreetsemalt väljendunud rahulolu/rahulolematus varjatud töötasu saamise suhtes, siis 2018. aastal kasvas hüppeliselt nende osakaal, kelle jaoks oli ükskõik, kas saada töötasu illegaalselt või mitte. Samas on ühiskonna üldine hoiak ümbrikupalkadesse jätkuvalt tauniv, sellist käitumist peetakse ebaausaks ning tuntakse muret sotsiaalsete tagatiste osas.

Töötamisega seotud maksude tasumata jätmine tekitas 2018. aastal riigile orienteeruvalt 119 mln euro suuruse maksukahju (riigil jäi keskmiselt saamata 75 mln eurot sotsiaalmaksu ning 44 mln eurot füüsilise isiku tulumaksu). Hinnanguline maksukaotus oli väiksem kui 2017. aastal, mil see jäi vahemikku 124–175 mln eurot.

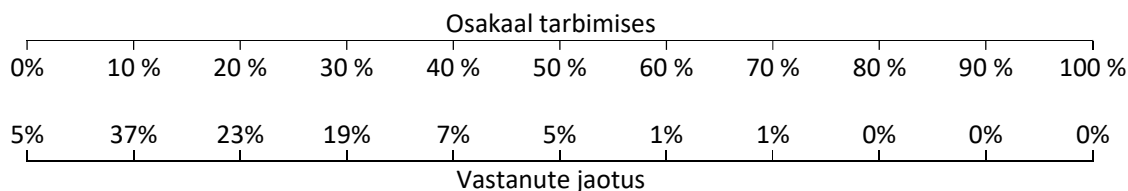
KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED

SALAALKOHOLI KAUBANDUS EESTIS

KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES OSTAVAD SALAALKOHOLI?
(% vastanutest)

Jah, tean paljusid	2
Jah, tean mõnda	12
Ei tea kedagi	70
Ei oska öelda	16

KUI SUUREKS TE HINDATE SALAALKOHOLI (viina, piirituse, puskari) OSA EESTI ELANIKE ÜLDISES KANGE ALKOHOLI TARBIMISES?

Vastajate keskmine: 21,8%

KAS TEIE ISIKLIKULT TEATE MÕNDA PIDEVALT TEGUTSEVAT SALAALKOHOLI MÜÜGIKOHTA VÕI MÜÜJAT? (% vastanutest)

Jah	6
Ei	94

MIDA TULEKS TEIE HINNANGUL TEHA SALAALKOHOLIGA VÕITLEMISEKS?
(% vastanutest; vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Suurendada karistusi salaalkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele	61
Vähendada legaalse alkoholi aktsiise	59
Rohkem selgitada avalikkusele, et salaalkohol on kahjulik tervisele	45
Tugevdada kontrolli piiril	40
Suurendada politseikontrolli	36
Rohkem selgitada avalikkusele, et salaalkoholi ostmisega petetakse riiki, toetatakse varimajandust	35
Trahvida salaalkoholi ostjaid	33
Mitte midagi ei tuleks teha	3

ELANIKE KOKKUPUUTUMINE SALAALKOHOLIGA

KAS TE OSTSITE 2018. AASTAL SALAALKOHOLI? (% alkoholi tarbijatest)

Ei ole ostnud	96
Ostsin väga harva	3
Ostsin vahetevahel	1
Ostsin pidevalt	0

KUIDAS TE SALAALKOHOLI OSTSITE? (% illegaalse alkoholi ostjatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Otsisin ise ostuvõimalusi	49
Pakuti ostmiseks	57

KUI TE EI OSTNUD 2018. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% legaalse alkoholi tarbijatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Salaalkoholi pole kerge saada	9	8	50	33
Salaalkoholi kvaliteet on halb	54	9	13	24
Salaalkohol on tervisele ohtlik	61	10	10	19
Minu sõprusringkond suhtuks sellesse halvustavalt	18	13	43	26
Salaalkoholi ostmisega rikuksin seadust	34	22	27	17
Piirikontrollis vahelejäämise risk	29	17	25	29
Majanduslik olukord võimaldab osta legaalselt alkoholi	50	20	16	14
Peaaegu endast lugu ja põhimõtteliselt ei osta salaalkoholi	64	10	14	12
Salaalkoholi ostmisega toetaksin varimajandust	41	18	25	16

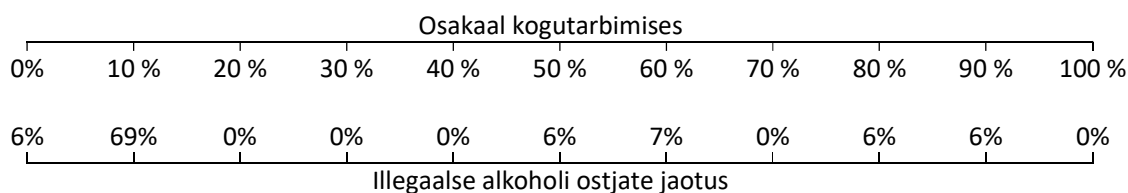
KUI TE OSTSITE 2018. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% illegaalse alkoholi ostjatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Salaalkohol on odavam	67	13	20	0
Salaalkohol on minu jaoks kergesti kättesaadav	28	11	61	0
Legaalse alkoholi ja salaalkoholi kvaliteet on sama	48	26	15	11
Salaalkoholi müüja on usaldusväärne	65	31	4	0

KUI TE OSTSITE 2018. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS MIDA KONKREETSelt? (% illegaalse alkoholi ostjatest; vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Viina	58
Piiritust	21
Puskarit	33

MILLISE OSA MOODUSTAS SALAALKOHOL TEIE KANGE ALKOHOLI KOGUTARBIMISEST VIIMASEL POOLAASTAL?

Illegaalse alkoholi ostjate keskmine: 23,77%

KUST TE TAVALISELT SALAALKOHOLI OSTATE?

(% illegaalse alkoholi ostjatest; vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Käest kätte (tänavalt)	53
Turult	15
Kauplustest, kioskitest	4
Baaridest, pubidest	3
Müüja kodust	47
Mujalt	4

MILLISE HINNAGA TE OSTSITE VIIMATI SALAALKOHOLI?

Viina	0,5-liitrine pudel	keskmiselt 4,45 eurot
Piiritust	1,0-liitrine pudel	keskmiselt 14,56 eurot
Puskar	0,5-liitrine pudel	keskmiselt 6,58 eurot

ILLEGAALSETE TUBAKATOODETE KAUBANDUS EESTIS

TUBAKATOODETE TARBIMINE

KAS TE OLETE 2018. AASTA JOOKSUL TARBINUD TUBAKATOOTEID? (% vastanutest)

Ei suitseta üldse	75	
Loobusin 2017. aastal suitsetamisest	2	
Suitsetan vahetevahel (mitte iga päev)	5	
Suitsetan iga päev	16	keskmiselt 13,8 sigaretti päevas
Ei suitseta, aga tarbin suitsuvabu tubakatooteid (sh huule-, nuusk-, närimistubakas)	2	

MILLISEID TUBAKATOOTEID JA NENDE ALTERNATIIVE TE OLETE TARBIVANUD 2018. AASTAL? (% suitsetajatest ja suitsuvabade tubakatoode tarbijatest)

	Ei tarvitanud 2018. a. üldse	Suitsetasin/ tarvitasin vahetevahel	Suitsetasin/ tarvitasin iga päev
Sigaretid	6	27	67
Piip	82	14	4
Sigarid, sigarillod	66	30	4
Huule-, närimis- või nuusktubakas	77	18	5
Vesipiip	74	24	2
E-sigaret	70	19	11
Suitsetamistubakas	64	21	15

KUI RIIK TÕSTAB AKTSIISIMAKSE JA LEGAALSETE SIGARETTIDE HINNAD TÕUSEVAD, KUIDAS TEIE SELLELÖE REAGEERITE? (% suitsetajatest)

	Jah, kindlasti	Mõne- võrra	Ei mõjuta	Ei oska öelda
Hakkan suitsetama odavamaid legaalseid sigaretimarke	22	26	37	15
Hakkan tooma sigarette välismaalt (Lätist, Venemaalt jm)	24	31	30	15
Hakkan suitsetama illegaalseid sigarette	17	16	48	19
Vähendan sigarettide kogust	19	32	31	18
Proovin loobuda suitsetamisest	28	25	27	20
Hakkan ostma suitsetamistubakat, et endale ise sigarette teha	16	18	46	20
Hakkan suitsetama nikotiiniga e-sigarette	6	10	59	25
Hakkan suitsetama nikotiinivabu e-sigarette	1	10	61	28

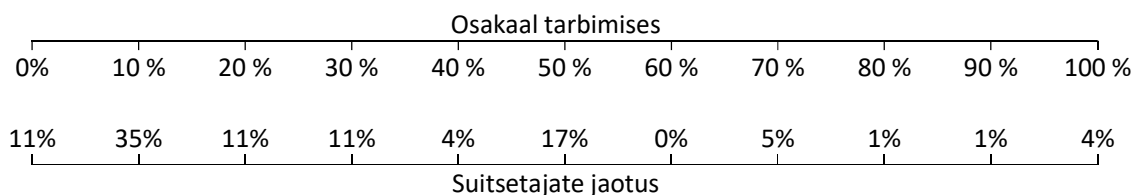
KAS TE OLETE 2018. AASTAL OSTNUD ENDALE VÄLISMAALT SIGARETTE, ET NEID EESTIS SUITSETADA?
(% suitsetajatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

		ostetud sigaretipakke aastas ostja kohta keskmiselt
Ei ostnud ise ega teiste poolt välismaalt toodud sigarette	59	
Ostsin endale välismaal olles sigarette, et neid hiljem Eestis ise suitsetada	33	39
Palusin endale välismaalt sigarette tuua (andsin raha kaasa või maksin hiljem)	11	53
Ostsin teiste poolt välismaalt toodud sigarette, mida ma ei tellinud, aga mida mulle pakuti osta	9	138

Sigaretide päritoluriigid on ära toodud aruandes

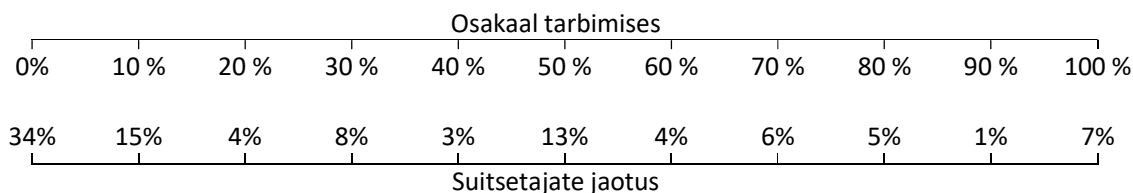
MILLISE OSA MOODUSTASID TEIE ENDA VÕI TEISTE POOLT VÄLISMAALT OSTETUD SIGARETID TEIE
SIGARETTIDE KOGUTARBIMISEST VIIMASEL POOLAASTAL?

Enda poolt välismaal ostetud sigarettide osakaal sigarettide kogutarbimisest viimasel poolaastal:

Suitsetajate keskmine: 29,09%

Teiste poolt välismaalt ostetud sigarettide osakaal sigarettide kogutarbimisest viimasel poolaastal:

Suitsetajate keskmine: 30,47%

Suitsetajate endi ja teiste poolt välismaalt ostetud sigarettide osakaal sigarettide kogutarbimisest viimasel poolaastal : 59,56%

PALUN MÄRKIGE, KUI PALJU JA MILLISE HINNAGA TE OSTSITE VIIMASE POOL AASTA JOOKSUL
KESKMISELT ISE VÕI TEISTE KAUDU VÄLISMAALT SIGARETTE? (% suitsetajatest)

Ostsin välismaalt sigarette	85	keskmiselt 18 pakki hinnaga 2,64 € pakk
Ei ostnud välismaalt sigarette	15	

SALASIGARETTIDE MÜÜK EESTIS

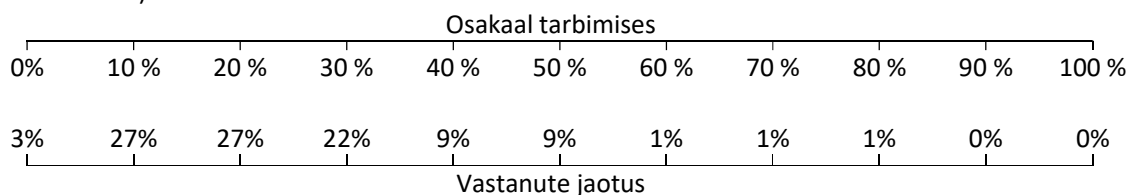
KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES OSTAVAD SALASIGARETTE?

(% vastanutest)

Jah, tean paljusid	7
Jah, tean mõnda	20
Ei tea kedagi	53
Ei oska öelda	20

KUI SUUREKS TE HINDATE SALASIGARETTIDE OSA EESTI ELANIKE ÜLDISES SIGARETTIDE TARBIMISES?

(% vastanutest)

Vastajate keskmine: 24,89%

KAS TEIE ISIKLIKULT TEATE MÕNDA PIDEVALT TEGUTSEVAT SALASIGARETTIDE MÜÜGIKOHTA VÕI MÜÜJAT? (% vastanutest)

Jah	9
Ei	91

KOKKUPUUTED SALASIGARETTIDEGA

KAS TE ISE OSTSITE 2018. AASTAL SALASIGARETTE? (% suitsetajatest)

Ei ole ostnud	82
Ostsin väga harva	2
Ostsin vahetevahel	10
Ostsin pidevalt	6

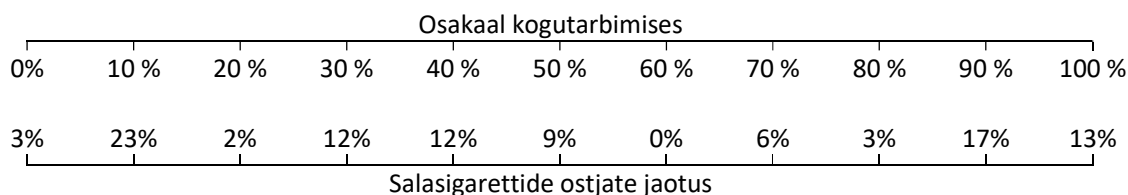
KUIDAS TE SALASIGARETTE OSTSITE? (% salasisigaretide ostjatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Otsisin ise ostuvõimalusi	47
Pakuti müüa	60

PALUN MÄRKIGE, KUI PALJU JA MILLISE HINNAGA TE OSTSITE VIIMASE POOLAASTA JOOKSUL KESKMISELT ÜHES KUUS SALASIGARETTE? (% salasisigaretide ostjatest)

Ostsin viimasel poolaastal salasisigarette	90	keskmiselt 18 pakki hinnaga 2,68 € pakk
Ei ostnud viimase poolaasta jooksul salasisigarette	10	

MILLISE OSA MOODUSTASID SALASIGARETID TEIE SIGARETTIDE KOGUTARBIMISEST VIIMASEL POOLAASTAL?

Salasigarette ostjate keskmine: 50,48%

MILLISEID SALASIGARETTIDE MARKE TE OSTATE KÕIGE ROHKEM?

Peamised margid: *More, LM, Bayron, NZ, Winston, Marlboro, West, Fest, Primer, Klassa*

KUI TE OSTSITE 2018. AASTAL SALASIGARETTE, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% salasigarette ostjatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Salasigaretid on odavamad	94	6	0	0
Salasigaretid on minu jaoks kergesti kättesaadavad	16	32	36	16
Mark, mida soovin tarbida, pole legaalselt saadaval	6	3	77	14

Nimetati marke: *NZ, Winston, Bayron, NZ, LD*

MILLINE MAKSUMÄRK OLI TEIE POOLT 2018. AASTAL OSTETUD SALASIGARETTIDE PAKKIDEL?

(% salasigarette ostjatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Teise riigi maksumärk (mitte Eesti)	74	millise riigi? <i>toodud aruandes</i>
Maksumärki polnud	26	

KUST TE TAVALISELT OSTATE SALASIGARETTE?

(% salasigarette ostjatest, vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Käest kätte (tänavalt)	52
Turult	37
Kauplustest, kioskitest	15
Baaridest, pubidest	8
Müüja kodust	34

KUI TE EI OSTNUD 2018. AASTAL SALASIGARETTE, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% legaalsete sigarettide eelistajatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Majanduslik olukord võimaldab osta legaalseid sigarette	43	29	24	4
Peaaugust lugu ja põhimõtteliselt ei osta salasigarette	42	20	33	5
Minu sõprusringkond suhtuks sellesse halvustavalt	8	11	71	10
Salasigarette pole kerge saada	22	21	32	25
Salasigaretid võivad olla tervisele ohtlikud	32	29	21	18
Salasigarette kvaliteet on halb	38	20	20	22
Salasigarette ostmisega rikuksin seadust	24	24	38	14
Piirikontrollis vahelejäämise risk	29	23	32	16
Salasigarette ostmisega toetaksin allilma	31	22	32	15

ÜMBRIKUPALKADE MAKSMINE EESTIS

KAS TE SAITE 2018. AASTAL TÖÖTASU? (% vastanutest)

Jah	79
Ei	21

KELLELT TE SAITE 2018. AASTAL TÖÖTASU? (% töötajatest)

Ainult erafirmalt	60
Ainult avaliku sektori asutuselt (riigi- või omavalitsusasutus, riigiettevõtte)	31
Nii erafirmalt kui avaliku sektori asutuselt (riigi- või omavalitsusasutus, riigiettevõtte)	9

KUI TE SAITE 2018. AASTAL TÖÖTASU, SIIS MILLINE OLII MAKSMISVIIS? (% töötajatest)

Pangaülekanne	93
Sularaha	2
Osa sularahas, osa ülekandega	5

KUI TEILE MAKSTI 2018. AASTAL TÖÖTASU SULARAHAS, SIIS MILLISE OSA SEE MOODUSTAS TEIE POOLT AASTA JOOKSUL KÄTTESAADUD TÖÖTASUST? (% osaliselt sularahas saanute töötasust)

Vastajate keskmine: 32%

KUI TE 2018. AASTAL TÖÖTASU EI SAANUD, SIIS KAS SEETÕTTU, ET TE OLETE/OLITE ...?
(% mittetöötajatest)

Töötu	8
Pensionil	60
(Üli)õpilane	9
Lapsega kodus	14
Muu põhjus	9

KAS TEILE MAKSTI 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA? (% töötajatest)

Jah, regulaarselt	3
Vahetevahel	3
Ei makstud	94

KUI TEILE MAKSTI 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA, SIIS MILLISE OSA SEE MOODUSTAS TEIE POOLT AASTA JOOKSUL KÄTTESAADUD TÖÖTASUST? (% ümbrikupalga saajate töötasust)

Vastajate keskmine: 36%

KUI TEILE MAKSTI 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA, SIIS KUIDAS MUUTUS ÜMBRIKUPALGA OSAKAAL TEIE TÖÖTASUS VÕRRELDES EELMISE AASTAGA? (% ümbrikupalga saajatest)

Ümbrikupalga osakaal töötasus vähenes	38
Ümbrikupalga osakaal töötasus jäi samale tasemele	39
Ümbrikupalga osakaal töötasus suurenes	9
Hakkasin saama 2018. aastal ümbrikupalka	8
2018. aastal ümbrikupalga saamine lõppes	6

KAS TEILE MAKSTI 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA PÕHITÖÖKOHAL VÕI LISATÖÖKOHAL? (% ümbrikupalga saajatest)

Ümbrikupalka maksti põhitöökohal	50
Ümbrikupalka maksti lisatöökohal	44
Ümbrikupalka maksti nii põhi- kui lisatöökohal	6

KELLENA TE TÖÖTASITE, KUI TEILE MAKSTI SELLE TÖÖ EEST 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA?

(Abi)tööline, ajakirjanik, autojuht-traktorist-ametnik, ehitaja, kaubandustöötaja, klienditeenindaja, kojamees, kokk, koristaja, kütja, lapsehoidja, lukksepp, majahoidja, muusik, müüja, puutöö tegija, põllutööline, raamatupidaja, sotsiaalmeedias turundaja, taksodispetšer.

PALUN MÄRKIGE, MILLISE VALDKONNA ETTEVÖTTE JAOKS TÖÖTAMISE EEST TE SAITE 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA? (% ümbrikupalga saajatest)

Tööstusettevõtte	20
Ehitusettevõtte	33
Kaubandusettevõtte	30
Põllumajandusettevõtte	3
Transpordiettevõtte	6
Majutusettevõtte	4
Toitlustusettevõtte	4

KUI TE SAITE ETTEVÖTTE KÄEST ÜMBRIKUPALKA, SIIS KU PALJU INIMESI TÖÖTAS ANTUD ETTEVÖTTES? (% ümbrikupalga saajatest)

1-19 töötajat	83
20-49 töötajat	13
50-249 töötajat	4
Üle 249 töötaja	0

KELLE INITSIIATIIVIL MAKSTI TEILE 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA? (% ümbrikupalga saajatest)

Minu enda initsiatiivil	38
Tööandja initsiatiivil	62

KUI TE SAITE 2018. AASTAL ÜMBRIKUPALKA, SIIS KAS OLITE SELLEGA ISE RAHUL?
(% ümbrikupalga saajatest)

Jah, olin rahul	38
Ei olnud rahul	17
Mul oli ükskõik	45

KAS TE OLEKSITE TÖÖKOHA KAOTANUD, KUI EI OLEKS NÕUSTUNUD ÜMBRIKUPALGAGA?
(% ümbrikupalga saajatest)

Jah	24
Ei	43
Ei oska öelda	33

KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES SAAVAD ÜMBRIKUPALKA? (% vastanutest)

Jah, tean paljusid	5
Jah, tean mõnda	22
Ei tea kedagi	47
Ei oska öelda	26

MIDA TE ARVATE ÜMBRIKUPALGA MAKSMISEST? (% töötajatest)

Pooldan ümbrikupalga maksmist	13
Ei poolda seda	69
Ei oska öelda	18

KUI TE POOLDATE ÜMBRIKUPALKADE MAKSMIST, SIIS MIKS?

(% ümbrikupalga pooldavatest töötajatest; võis märkida mitu vastusevarianti)

Eestis on ettevõtete maksukoormus liiga suur	59
Eestis on töötajate maksukoormus liiga suur	73
Seadusandlus on ettevõtluseks ebasoodne	36
Riigil on raha niigi palju	26
Töötaja saab nii kõrgemat palka	49
Pooldan, sest teised sama ala ettevõtted maksavad ka ümbrikupalga	7
Pooldan, sest praeguses majandussituatsioonis on see ettevõtete ellujäämiseks vajalik	30

KUI TE EI POOLDA ÜMBRIKUPALKADE MAKSMIST, SIIS MIKS?

(% ümbrikupalga mittepooldavatest töötajatest; võis märkida mitu vastusevarianti)

Ülekohtune ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes	67
Riigile ei laeku makse, riik ei saa pakkuda teenuseid	62
Ümbrikupalga saajal puudub või väheneb ravi-, pensioni- ja töötuskindlustus	71
Ümbrikupalga saajal puudub tööandja vastu seaduslik kaitse	55
Ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine	45

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED SOTSIAAL-DEMOGRAAFILISTE GRUPPIDE LÕIKES

Illegaalse alkoholi ostmine 2018. aastal
(% alkoholi tarbijatest)

		Ei ostnud	Ostis väga harva	Ostis vahetevahel	Ostis pidevalt
Keskmiselt		96	3	1	0
Regioon	Põhja-Eesti	97	2	1	0
	Kesk-Eesti	88	10	2	0
	Kirde-Eesti	96	1	3	0
	Lääne-Eesti	97	2	1	0
	Lõuna-Eesti	95	4	1	0
Rahvus	eestlased	96	3	1	0
	mitte-eestlased	97	2	1	0
Vanus	18 - 29 aastased	95	5	0	0
	30 - 49 aastased	97	3	0	0
	50 - 64 aastased	96	3	1	0
	65 ja enam aastat	96	0	4	0
Sugu	naised	100	0	0	0
	mehed	92	6	2	0
Haridus	I taseme haridus	95	5	0	0
	II taseme haridus	91	7	2	0
	III taseme haridus	98	1	1	0
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	87	10	3	0
	301- 600 €	93	4	3	0
	601- 900 €	98	2	0	0
	üle 900 €	98	2	0	0

Illegaalse alkoholi ostjate teadmine 2018. aastal
(% vastanutest)

		Teab paljusid	Teab mõnda	Ei tea kedagi	Ei oska öelda
Keskmiselt		2	12	70	16
Regioon	Põhja-Eesti	1	7	79	13
	Kesk-Eesti	2	17	66	15
	Kirde-Eesti	3	19	62	16
	Lääne-Eesti	5	13	62	20
	Lõuna-Eesti	1	16	63	20
Rahvus	eestlased	2	11	68	19
	mitte-eestlased	1	15	74	10
Vanus	18 - 29 aastased	0	13	74	13
	30 - 49 aastased	2	12	69	17
	50 - 64 aastased	2	13	69	16
	65 ja enam aastat	2	10	71	17
Sugu	naised	0	9	75	16
	mehed	3	15	66	16
Haridus	I taseme haridus	3	21	63	13
	II taseme haridus	2	20	60	18
	III taseme haridus	1	8	76	15
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	5	18	68	9
	301- 600 €	2	15	65	18
	601- 900 €	1	12	69	18
	üle 900 €	1	9	76	14

Pidevalt tegutseva illegaalse alkoholi müügikoha või müüja teadmine 2018. aastal
(% vastanutest)

		Teab	Ei tea
Keskmiselt		6	94
Regioon	Põhja-Eesti	2	98
	Kesk-Eesti	11	89
	Kirde-Eesti	17	83
	Lääne-Eesti	8	92
	Lõuna-Eesti	7	93
Rahvus	eestlased	6	94
	mitte-eestlased	6	94
Vanus	18 - 29 aastased	6	94
	30 - 49 aastased	6	94
	50 - 64 aastased	5	95
	65 ja enam aastat	7	93
Sugu	naised	5	95
	mehed	7	93
Haridus	I taseme haridus	8	92
	II taseme haridus	10	90
	III taseme haridus	4	96
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	8	92
	301- 600 €	8	92
	601- 900 €	4	96
	üle 900 €	5	95

Illegaalse alkoholi ostukohad 2018. aastal
(% illegaalse alkoholi ostjatest. Vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

		Käest- kätte (tä- navalt)	Turult	Kauplus- test, kios- kitest	Baaridest, pubidest	Müüja kodust	Mujalt
Keskmiselt		53	15	4	3	47	4
Regioon	Põhja-Eesti	84	0	0	0	62	0
	Kesk-Eesti	0	51	0	0	66	0
	Kirde-Eesti	37	0	0	0	0	0
	Lääne-Eesti	100	0	57	0	0	0
	Lõuna-Eesti	44	15	0	11	40	15
Rahvus	eestlased	56	6	6	4	44	6
	mitte-eestla-	45	36	0	0	55	0
Vanus	18 - 29 aasta-	100	0	0	0	100	0
	30 - 49 aasta-	26	47	13	0	34	13
	50 - 64 aasta-	46	0	0	10	20	0
	65 ja enam aastat	39	0	0	0	39	0
Sugu	naised	0	0	0	0	0	0
	mehed	57	16	4	3	51	4
Haridus	I taseme hari- dus	100	0	100	0	0	0
	II taseme hari- dus	52	23	0	5	67	0
	III taseme hari- dus	48	0	0	0	16	12
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	51	0	0	0	0	0
	301- 600 €	57	9	9	7	44	0
	601- 900 €	0	66	0	0	66	26
	üle 900 €	89	0	0	0	89	0

Erinevate Illegaalsete alkoholide ostmise joogiliikide lõikes 2018. aastal
(% illegaalse alkoholi ostjatest. Vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

		Viin	Piiritus	Puskar
Keskmiselt		58	21	33
Regioon	Põhja-Eesti	24	37	38
	Kesk-Eesti	85	0	0
	Kirde-Eesti	100	0	37
	Lääne-Eesti	100	57	0
	Lõuna-Eesti	59	15	59
Rahvus	eestlased	60	12	39
	mitte-eestlased	55	45	18
Vanus	18 - 29 aastased	67	0	67
	30 - 49 aastased	87	26	26
	50 - 64 aastased	30	26	10
	65 ja enam aastat	39	39	39
Sugu	naised	0	0	0
	mehed	63	23	36
Haridus	I taseme haridus	100	100	0
	II taseme haridus	82	7	38
	III taseme haridus	9	39	28
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	51	21	36
	301- 600 €	64	38	30
	601- 900 €	66	0	26
	üle 900 €	44	0	44

Elanike suitsetamisharjumused 2018. aastal
(% vastanutest)

		Ei suitseta üldse	Loobunud suitseta- misest	Suitsetab vahete- vahel	Suitse- tab iga päev	Ei suitseta, kuid tarbib suitsuvabu tubaka-too- teid
Keskmiselt		75	2	5	16	2
Regioon	Põhja-Eesti	74	3	5	15	2
	Kesk-Eesti	82	2	1	15	0
	Kirde-Eesti	71	0	6	23	0
	Lääne-Eesti	77	0	7	14	2
	Lõuna-Eesti	78	3	3	13	3
Rahvus	eestlased	77	2	6	14	2
	mitte-eestlased	73	4	3	18	2
Vanus	18 - 29-aastased	64	4	9	14	8
	30 - 49-aastased	74	2	4	19	0
	50 - 64-aastased	81	1	2	15	1
	65 - 74-aastased	88	2	2	8	0
Sugu	naised	80	2	5	13	1
	mehed	71	3	5	18	3
Haridus	I taseme haridus	53	8	2	37	0
	II taseme hari- dus	67	2	5	24	2
	III taseme hari- dus	82	2	4	10	2
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	54	0	8	38	1
	301- 600 €	77	3	2	17	0
	601- 900 €	81	2	2	15	0
	üle 900 €	78	2	6	10	4

Sigaretide ostmine välismaalt 2018. aastal
(% suitsetajatest. Vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

		Ostsin ise välismaalt endale	Palusin teis- tel välismaalt tuua	Ostsin välis- maalt toodud sigarette, mida pakuti müüa	Ei ostnud ise ega teiste kaudu välis- maalt
Keskmiselt		33	11	9	59
Regioon	Põhja-Eesti	29	8	2	70
	Kesk-Eesti	36	25	35	53
	Kirde-Eesti	32	14	16	44
	Lääne-Eesti	30	22	12	45
	Lõuna-Eesti	45	6	14	49
Rahvus	eestlased	30	9	9	63
	mitte-eestlased	39	15	9	51
Vanus	18 - 29-aastased	19	0	7	78
	30 - 49-aastased	38	14	11	52
	50 - 64-aastased	45	19	8	47
	65 - 74-aastased	15	3	14	68
Sugu	naised	25	3	9	68
	mehed	40	17	10	52
Haridus	I taseme haridus	6	0	6	81
	II taseme haridus	32	11	11	60
	III taseme haridus	39	13	9	53
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	14	2	17	77
	301- 600 €	31	16	11	48
	601- 900 €	40	14	9	58
	üle 900 €	44	10	4	55

Salasigaretide ostjate teadmine oma tutvusringkonnas 2018. aastal
(% vastanutest)

		Jah, tean paljusid	Jah, tean mõnda	Ei tea kedagi	Ei oska öelda
Keskmiselt		7	20	53	20
Regioon	Põhja-Eesti	3	16	62	19
	Kesk-Eesti	8	28	44	20
	Kirde-Eesti	22	23	36	19
	Lääne-Eesti	8	20	46	26
	Lõuna-Eesti	8	23	47	22
Rahvus	eestlased	5	20	53	21
	mitte-eestlased	9	19	52	20
Vanus	18 - 29-aastased	6	16	52	25
	30 - 49-aastased	7	19	54	20
	50 - 64-aastased	6	23	52	20
	65 - 74-aastased	5	20	56	18
Sugu	naised	4	19	59	18
	mehed	9	21	47	23
Haridus	I taseme haridus	13	29	43	14
	II taseme haridus	12	22	42	24
	III taseme haridus	3	18	60	19
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	7	26	42	26
	301- 600 €	9	21	50	20
	601- 900 €	10	19	50	21
	üle 900 €	2	18	60	19

Pidevalt tegutseva illegaalsete sigarettide müügikoha või müüja teadmine 2018. aastal
(% vastanutest)

		Teab	Ei tea
Keskmiselt		9	91
Regioon	Põhja-Eesti	3	97
	Kesk-Eesti	14	86
	Kirde-Eesti	27	73
	Lääne-Eesti	12	88
	Lõuna-Eesti	12	88
Rahvus	eestlased	9	91
	mitte-eestlased	10	90
Vanus	18 - 29-aastased	7	93
	30 - 49-aastased	8	92
	50 - 64-aastased	10	90
	65 - 74-aastased	12	88
Sugu	naised	9	91
	mehed	9	91
Haridus	I taseme haridus	15	85
	II taseme haridus	12	88
	III taseme haridus	7	93
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	14	86
	301- 600 €	13	87
	601- 900 €	7	93
	üle 900 €	6	94

Illegaalsete sigarettide ostukohad 2018. aastal
(% illegaalsete sigarettide ostjatest. Vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

		Käest- kätte (tä- navalt)	Turult	Kauplus- test, kios- kitest	Baaridest, pubidest	Müüja kodust
Keskmiselt		52	37	15	8	34
Regioon	Põhja-Eesti	43	0	14	0	0
	Kesk-Eesti	0	71	0	0	100
	Kirde-Eesti	57	45	0	0	58
	Lääne-Eesti	81	14	38	33	14
	Lõuna-Eesti	59	59	26	13	19
Rahvus	eestlased	65	29	24	13	16
	mitte-eestla-	28	51	0	0	67
Vanus	18 - 29 aasta-	71	42	0	0	0
	30 - 49 aasta-	41	35	28	11	36
	50 - 64 aasta-	55	29	0	10	39
	65 ja enam aastat	83	65	0	0	83
Sugu	naised	50	23	0	0	37
	mehed	52	44	24	13	33
Haridus	I taseme hari- dus	46	0	27	0	0
	II taseme hari- dus	61	49	11	11	39
	III taseme hari- dus	39	29	11	8	42
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	57	14	0	0	14
	301- 600 €	67	47	13	7	34
	601- 900 €	18	39	15	0	67
	üle 900 €	55	32	23	39	17

Illegaalsete sigarettide ostmise 2018. aastal
(% suitsetajatest)

		Ei ostnud	Ostis väga harva	Ostis vahetevahel	Ostis pidevalt
Keskmiselt		82	2	10	6
Regioon	Põhja-Eesti	92	1	4	2
	Kesk-Eesti	63	0	37	0
	Kirde-Eesti	64	8	12	16
	Lääne-Eesti	71	0	19	9
	Lõuna-Eesti	80	0	14	6
Rahvus	eestlased	82	1	11	6
	mitte-eestlased	82	3	10	5
Vanus	18 - 29-aastased	87	0	9	4
	30 - 49-aastased	78	3	11	7
	50 - 64-aastased	82	1	13	3
	65 - 74-aastased	83	0	6	11
Sugu	naised	86	4	6	4
	mehed	79	0	14	7
Haridus	I taseme haridus	67	6	18	9
	II taseme haridus	77	3	15	5
	III taseme haridus	89	0	6	5
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	83	0	7	10
	301- 600 €	71	1	17	10
	601- 900 €	83	6	11	0
	üle 900 €	91	0	7	2

Suhtumine ümbrikupalga maksmissesse 2018. aastal
(% töötajatest)

		Pooldab	Ei poolda	Ei oska öelda
Keskmiselt		13	69	18
Regioon	Põhja-Eesti	14	68	18
	Kesk-Eesti	6	85	9
	Kirde-Eesti	21	55	24
	Lääne-Eesti	17	66	17
	Lõuna-Eesti	7	74	19
Rahvus	eestlased	11	70	19
	mitte-eestlased	15	68	17
Vanus	18 - 29 aastased	16	51	33
	30 - 49 aastased	13	69	18
	50 - 64 aastased	10	78	12
	65 - 74 aastased	10	80	10
Sugu	naised	8	72	20
	mehed	17	67	16
Haridus	põhi- ja keskharidus	16	64	20
	kõrgharidus	10	72	18
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	7	70	23
	301- 600 €	15	64	21
	601- 900 €	10	76	14
	üle 900 €	13	70	17

Töötasu samise viisid 2018. aastal
(% töötajatest)

		Pangaülekanne	Sularaha	Pangaülekanne ja sularaha
Keskmiselt		93	2	5
Regioon	Põhja-Eesti	95	0	5
	Kesk-Eesti	92	5	3
	Kirde-Eesti	89	1	10
	Lääne-Eesti	91	3	6
	Lõuna-Eesti	92	3	5
Rahvus	eestlased	94	2	4
	mitte-eestlased	90	1	9
Vanus	18 - 29 aastased	97	0	3
	30 - 49 aastased	92	2	6
	50 - 64 aastased	93	1	6
	65 - 74 aastased	93	2	5
Sugu	naised	95	0	5
	mehed	91	3	6
Haridus	põhi- ja keskharidus	90	4	6
	kõrgharidus	95	0	5
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	77	6	17
	301- 600 €	87	2	11
	601- 900 €	97	2	1
	üle 900 €	96	1	3

Ümbrikupalga saamine 2018. aastal
(% töötajatest)

		Regulaarselt saanud	Vahetevahel saanud	Ei ole saanud
Keskmiselt		3	3	94
Regioon	Põhja-Eesti	3	2	95
	Kesk-Eesti	3	3	94
	Kirde-Eesti	5	0	95
	Lääne-Eesti	4	7	89
	Lõuna-Eesti	4	4	92
Rahvus	eestlased	2	3	95
	mitte-eestlased	5	3	92
Vanus	18 - 29 aastased	0	5	95
	30 - 49 aastased	5	3	92
	50 - 64 aastased	2	3	95
	65 - 74 aastased	4	1	95
Sugu	naised	1	2	97
	mehed	5	4	91
Haridus	põhi- ja keskharidus	5	5	90
	kõrgharidus	2	2	96
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	6	12	82
	301- 600 €	8	3	89
	601- 900 €	2	2	96
	üle 900 €	0	3	97

Ümbrikupalgaga saamine põhi- või lisatöökohal 2018. aastal
(% ümbrikupalga saajatest)

		Sai põhitöökohal	Sai lisatöökohal	Sai nii põhi- kui lisatöökohal
Keskmiselt		50	44	6
Regioon	Põhja-Eesti	17	83	0
	Kesk-Eesti	100	0	0
	Kirde-Eesti	100	0	0
	Lääne-Eesti	58	30	12
	Lõuna-Eesti	70	18	12
Rahvus	eestlased	46	44	10
	mitte-eestlased	56	44	0
Vanus	18 - 29 aastased	50	50	0
	30 - 49 aastased	53	47	0
	50 - 64 aastased	58	23	19
	65 - 74 aastased	0	42	58
Sugu	naised	43	50	7
	mehed	53	42	5
Haridus	põhi- ja keskharidus	59	31	10
	kõrgharidus	41	59	0
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	46	54	0
	301- 600 €	53	41	6
	601- 900 €	54	24	22
	üle 900 €	54	46	0

Ümbrikupalga maksmise algatamine 2018. aastal
(% ümbrikupalga saajatest)

		Töötaja initsiatiiv	Tööandja initsiatiiv
Keskmiselt		38	62
Regioon	Põhja-Eesti	49	51
	Kesk-Eesti	0	100
	Kirde-Eesti	28	72
	Lääne-Eesti	70	30
	Lõuna-Eesti	16	84
Rahvus	eestlased	33	67
	mitte-eestlased	44	56
Vanus	18 - 29 aastased	50	50
	30 - 49 aastased	38	62
	50 - 64 aastased	26	74
	65 - 74 aastased	0	100
Sugu	naised	24	76
	mehed	42	58
Haridus	põhi- ja keskkharidus	47	53
	kõrgharidus	17	83
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	50	50
	301- 600 €	40	60
	601- 900 €	0	100
	üle 900 €	35	65

Rahulolu ümbrikupalga saamisega 2018. aastal
(% ümbrikupalga saajatest)

		Rahul	Ei olnud rahul	Ükskõik
Keskmiselt		38	17	45
Regioon	Põhja-Eesti	40	3	57
	Kesk-Eesti	42	29	29
	Kirde-Eesti	0	0	100
	Lääne-Eesti	54	19	26
	Lõuna-Eesti	35	36	29
Rahvus	eestlased	34	18	49
	mitte-eestlased	44	16	40
Vanus	18 - 29 aastased	50	0	50
	30 - 49 aastased	39	16	45
	50 - 64 aastased	26	29	45
	65 - 74 aastased	0	58	42
Sugu	naised	26	31	43
	mehed	42	12	45
Haridus	põhi- ja keskharidus	31	25	44
	kõrgharidus	45	8	48
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 300 €	28	29	43
	301- 600 €	39	5	56
	601- 900 €	25	61	14
	üle 900 €	46	8	46

KÜSITLETUD KOGUMI ISELOOMUSTUS

Eesti tarbijate paneeli küsitlus, vastanuid kokku 1018¹⁸ vanuses 18-74 aastat.

Regiooni järgi ¹⁹ :		Soo järgi:	
Põhja-Eesti	48%	naised	52%
Kesk-Eesti	7%	mehed	48%
Kirde-Eesti	9%		
Lääne-Eesti	10%		
Lõuna-Eesti	26%		
Rahvuse järgi:		Netosissetuleku järgi (leibkonnaliikme kohta kuus):	
eestlased	68%	kuni 300 €	7%
mitte-eestlased	32%	301- 600 €	30%
		601- 900 €	27%
		üle 900 €	36%
Vanuse järgi:			
18 - 29 aastased	20%		
30 - 49 aastased	39%		
50 - 64 aastased	27%		
65 - 74 aastased	14%		

¹⁸ Illegaalse alkoholi tarbimise ankeedile vastanuid oli 1011, illegaalsete tubakatoodete ankeedile vastanuid oli 1018 ja ümbrikupalga ankeedile vastanuid oli 1015.

¹⁹ Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 2001. aasta määrusega nr 126 kinnitatud Eesti piirkondlike üksuste statistilise klassifikaatori 3. tasemel esitatud maakondade grupid:

Põhja-Eesti: Harju maakond (sh Tallinn)

Kesk-Eesti: Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond

Kirde-Eesti: Ida-Viru maakond

Lääne-Eesti: Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond

Lõuna-Eesti: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond